www.provincia.ro

PROVINCIA

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ POLITICĂ

iunie–iulie, 2001 | 16 pagini – 5000 lei | anul II, nr. 6–7

ediția în limba română

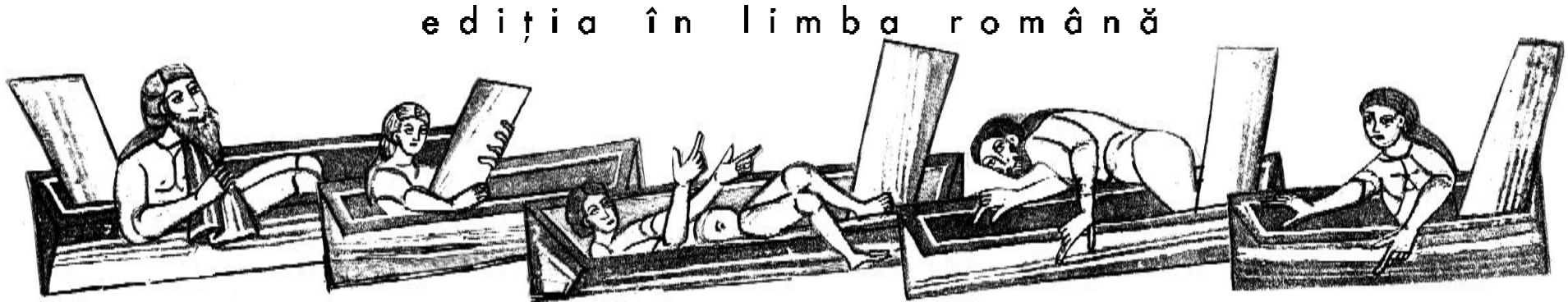

Smaranda ENACHE

Regionalism și integrare

Odată cu decizia Consiliului European de la Helsinki, s-a creat posibilitatea reală a participării României la procesele instituționale de integrare europeană care vor conduce în final la o Uniune cu 28-30 de membri, în care vor coabita, într-o formulă pe care o sperăm flexibilă, integratoare și eficientă, o multitudine de entități distincte – state, regiuni, națiuni, naționalități, alături de o pluralitate de identități lingvistice, religioase. O nouă realitate, pe cale de emergență, apartenența României la Uniunea Europeană, ridică pentru prima oară în mod fundamental problema reformei profunde a statului. Acesta trebuie să devină un actor capabil de a face față cu succes provocărilor integrării și competiției intraunionale. Lentoarea procesului, în cazul nostru, scoate în evidență că, indiferent de elita politică care a guvernat și de toate bunele intenții pe care i le-am putea credita, un proiect coerent de adecvare la structurile suprastatale și substatale proprii Uniunii nu a fost încă formulat. Inerțialitatea, departe de a fi fost depășită, dezvăluie, în chiar aceste zile, pericolul major al eșecului integrării. Una din explicațiile inerțialității sistemice a României este absența adecvării la filosofia funcțională a Uniunii. Adoptarea formală a *acquis*-ului comunitar, defectuoasă pînă și ea, se dovedește a nu fi nici pe departe suficientă, de vreme ce, simultan cu adoptarea modelului supranațional s-ar impune cu aceeași urgență reforma structurală a statului însuși. Experiența românească de stagnare, chiar involuție în procesul de integrare, demonstrează că un stat hipercentralizat are slabe aptitudini de flexibilitate și este capabil de etape inerțiale de lungă durată.

Ne-am obișnuit, printr-un reflex simplificator, să vorbim despre Uniunea Europeană ca despre o entitate distinctă de componentele sale. Avem tendința de a pomeni exclusiv despre reforma globală a Uniunii și numai incidental despre reformele interne ale statelor care o compun. Evoluția internă a statelor Uniunii, de la momentul aderării lor pînă în prezent, demonstrează o schimbare majoră de paradigmă, de la statul național, relaționînd cu alte state naționale, la statul puternic descentralizat aflat în relații de tip federal sau confederal cu alte state, descentralizate și ele. „Implicațiile acestei schimbări de paradigmă sînt enorme. Dacă înainte fiecare stat tindea spre autarhie, omogenitate și, cu cîteva excepții, concentrarea autorității și puterii într-un singur centru, în noua paradigmă statele trebuie să recunoască pe lîngă interdependență și eterogenitate, faptul că centrele, dacă există, nu mai sînt unice, ci părți ale unei rețele pluricentrale, din ce în ce mai descentralizată, și că acest lucru este necesar pentru a supravieți în noua realitate". (Daniel J. *Elazar:* „De la etatism la federalism – o schimbare de paradigmă", în *Altera*, nr. 6, 1997, Editura Pro Europa.)

Prin urmare, pentru a supraviețui, statele care au aderat la Uniune nu s-au limitat, așa cum cred la noi adepții statului național unitar, la adecvări legislative comunitare. Marea miză a integrării europene și succesul ei major a fost, în paralel cu construcția unei piețe comune, transformarea fundamentală a entităților statale vest-europene, în cursul căreia statul național însuși s-a metamorfozat substanțial, pentru a face față presiunii integraționiste. Delegarea de suveranitate spre nivelul supranațional s-a însoțit permanent de delegarea de suveranitate către nivelele subnaționale, respectiv regiunile, provinciile istorice sau unitățile autonome pe care, în dezvoltarea istorică, statele naționale le-au înglobat.

Dacă în momentul creării Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (1951), doar Germania era, dintre cei șase fondatori, o entitate statală federală, toate statele componente ale Uniunii aveau să treacă, succesiv, prin importante schimbări structurale interne.

Astfel, în anii '70, Italia a inițiat sistemul regional pe care Aliații îl introduseseră în Constituția ei postbelică. Constituția Spaniei din 1978 recunoștea șaptesprezece *communidades autonomas*, deținînd autonomie politică și puteri legislative într-o serie de domenii, în contextul tendințelor de autonomizare a regiunilor sale periferice mai puternice din punct de vedere economic. La rîndul ei, Constituția portugheză din 1976 prevedea constituirea de regiuni administrative. Printr-o reformă regională radicală desfășurată între 1970-1988, Belgia a devenit dintr-un stat puternic centralizat, unul federal. Refoma regională franceză, care a traversat mai multe etape cu începere din 1982, în ciuda faptului că are loc într-o țară cu puternice tradiții centralizatoare, constituie un fenomen continuu, cele mai noi evoluții atingînd problema corsicană. De la aderarea în 1995 a Austriei, Uniunea are încă un membru definit explicit ca federal. Exemplele nu se opresc aici, dimpotrivă, pe măsura integrării tot mai profunde a statelor Uniunii, descentralizarea accentuată se impune pretutindeni ca model structural. Devoluția Marii Britanii, ultima din serie, este poate cea mai spectaculoasă. Dar chiar state unitare ca Finlanda și Danemarca conțin regiuni autonome, prima autoguvernarea din Groenlanda și Insulele Faeröe, ce ade-a doua în Insulele Aland, unde s-a operat o vastă devoluție a autorității legislative și administrative centrale. Regionalizarea Irlandei sau a Greciei, intervenită odată cu atragerea fondurilor structurale, constituie un nou argument în favoarea reformei stucturale a statului național în contextul integrării. Regiunile devin astfel motoare ale integrării. Mai mult, *deficitul democratic* de care suferă Uniunea în ansamblul său, este corectat prin delegarea de suveranitate către nivele subnaționale și apropierea deciziei de cetățean.

Examinînd succint procesul de descentralizare din România, nu putem reține elemente de schimbare de paradigmă. Adoptarea legii regiunilor de dezvoltare, bugetului local și administrației publice locale nu constituie etapele unei descentralizări reale, în sensul celei prin care au trecut majoritatea statelor Uniunii Europene. Procesul de descentralizare din România, un proces pe care majoritatea elitelor politice și intelectuale actuale îl consideră suficient, vădește cel puțin o carență majoră: autonomia, în această concepție, înseamnă în realitate administrarea de la nivele inferioare a unuia și aceluiași model hipercentralist, bazat pe logica păstrării reflexului omogenizator al statului național unitar, asemănător prin filosofie cu statul din perioada dictaturii, a modelului unic, diversitatea și specificul regional, cît și energiile regionale de integrare fiind, dacă nu voit reprimate, în cel mai bun caz ignorate. Conform modelului românesc actual de descentralizare, *pattern*-ul administrativ central va fi implementat local, pe banii contribuabilului local, exclus din procesul decizional asupra modelului comunitar în care trăiește și pentru a cărui funcționare plătește. Un asemenea model paralizează energiile regionale necesare integrării, restrîngînd totodată, în condițiile păstrării unei structuri statale lipsite de flexibilitate, șansele de integrare ale României, în întregul său.

Filosofia unei descentralizări reale este de o cu totul altă natură. Descentralizarea trebuie să fie capabilă să conducă la autonomii în cadrul cărora, alături de elementele comune și unificatoare, să se regăsească și să fie valorizate tradiții administrative, interese, proceduri, cutume și coduri locale. Subsidiaritatea, dacă este doar un mecanism de reproducere la nivel local al unui *pattern* central, nu are nimic democratic și pînă la urmă nu diferă, decît din unghi ideologic, de autonomiile staliniste, create să reproducă în teritoriu modelul central, o aventură istorică ale cărei costuri de dezvoltare au fost demonstrate de prăbușirea sistemului comunist.

După cum știm, România, ca stat al unificării unor provincii istorice cu sisteme administrative diferite, a găsit prea puțin echilibrul dezirabil între elementul unificator și elementul diferențiator. Eforturile statului național au fost perpetuu îndreptate spre uniformizarea regiunilor istorice, spre impunerea unui model de construcție comunitară și de administrație publică care diferă fundamental de cele din, bunăoară, Transilvania și Banat, și într-o oarecare măsură de cel din Moldova sau Dobrogea. Dacă acest model și-ar fi dovedit eficiența și nu propensiunea spre imprevizibilitate, instabilitate instituțională și corupție, el ar fi fost îmbrățișat în provinciile istorice, fiind perceput ca ceva superior. Ceea ce nu s-a întîmplat, nici chiar la capătul unui șir de dictaturi care au debutat în 1938 și s-au încheiat în 1990, fără să afecteze substanțial diferențierile regionale.

Ca urmare, produsul eclectic al acestei omogenizări regionale este, în loc de un model funcțional, o situație provincială complicată și nefuncțională, în care coabitează, tensionat, instituții și mentalități administrativ-comunitare rezultate din dezvoltarea istorică a locului, cu modelul versatil, incoerent și imprevizibil impus de la centru.

Continuare pe pagina 2

Interviu cu Frunda György
Un exemplu demn de urmat ♦ pag. 2
Viorel Coifan
Despre exercitarea autorității constituționale a regiunii autonome Voivodina ♦ pag. 2
Varga Attila
Suveranitatea cetățenilor ♦ pag. 3
Bodó Barna
Autonomia teritorială și minoritățile ♦ pag. 3
Paul Magheru
Autonomia e mai periculoasă decît tutela ♦ pag. 3
Caius Dobrescu
Aspirații regionale și politici identitare ♦ pag. 4
Biró Béla
Discriminare și discriminare ♦ pag. 5
Antonela Capelle-Pogăcean
Națiunile ambigue ♦ pag. 6
Szőcs Géza
Comentarii pe marginea conceptului de națiune ♦ pag. 7
Fey László
Minoritățile majorității și ale minorității ♦ pag. 8
Paul Drumaru
Jurnal de minoritar ♦ pag. 9
Ágoston Hugó
București ca provincie ♦ pag. 9
Gerhard Schröder
Germania în Europa ♦ pag. 10
Lionel Jospin
Viitorul Europei ♦ pag. 10
Sabina Fati
Ideea națională și federalismul în Transilvania la începutul secolului 20 ♦ pag. 12
Marius Cosmeanu
Dincolo de sine și de rău (sau legea primului venit și a ultimului rămas) ♦ pag. 14
Observator ♦ pag. 16

PROVINCIA
www.provincia.ro pe internet

Continuare de pe pagina 1

La această ruptură civilizațională (să nu uităm că Uniunea Europeană respectă și încurajează diversitatea culturală, dar este construită în jurul unui consens civilizațional care nu admite alternative), se adaugă un fenomen nou, pe care l-am putea numi *instabilitatea proiectului național*. Este tot mai evident, în ultimul timp, că alternanța politică la vîrf poate induce indusiv schimbări în orientarea consensual adoptată a României, recte proiectul integrării euroatlantice. Un îngrijorător exemplu recent este fenomenul de *malaise* și *fatigue* manifestat de actualul guvern față de simpla obligație de a se conforma logicii contractuale a Uniunii, în paralel cu formularea, în surdină deocamdată, a unor posibile alternative (care s-ar putea numi generic unirea României cu Republica Moldova). În contextul unui atare scenariu pesimist, construcția regională ar putea impune pe lista actorilor care decid marile opțiuni strategice ale României centre sau subcentre noi, capabile să contracareze tendințele de derapare de la cursul euroatlantic, în cazul cînd acestea ar surveni la centru. Provinciile de vest, puternic ancorate istoric, civilizațional și economic modelului comunitar european, ar deveni astfel o voce „salvatoare", „trăgînd" România spre Europa.

În conduzie, am putea reține că regionalizarea efectivă este necesară, deoarece ar putea deveni una din forțele integraționiste majore, stabilizînd procesul de construcție instituțională și reformulînd în mod benefic proiectul de dezvoltare durabilă a acestei zone. Regionalizarea, ca garant al integrării, nu are cum să contravină nici aspirațiilor naționale (peste 65% din cetățeni se pronunță constant în favoarea integrării în UE și aproape 80% în favoarea integrării în NATO, în ciuda campaniilor de denigrare instrumentate constant contra acestor organisme supranaționale), nici angajamentelor asumate de țara noastră. Dimpotrivă regiunile, dotate cu puteri decizionale și administrative corespunzătoare, pot deveni „cîinele de pază" al integrării. Este mai puțin relevant dacă portavocea procesului de regionalizare va fi o entitate politică regională sau una națională, dar este destul de limpede că întîrzierea coagulării unei astfel de entități pune la mare risc opțiunea univocă pentru continuarea procesului de integrare euroatlantică a României, proces care, deși bazat pe consensul larg al concetățenilor noștri, nu poate deveni ireversibil decît în contexte instituționale cu risc redus, construite pe echilibrul de puteri.

1950, Târgu Mureș; Liga Pro Europa, copreședinte; fost ambasador al României în Finlanda și Estonia; *România și Minoritățile*, colecție de documente, Târgu Mureș, 1997.

Interviu cu FRUNDA György*

Un exemplu demn de urmat

În pofida programului mai încărcat decît de obicei, am reușit să obținem părerea privind platforma-program a Regiunii Autonome Voivodina a lui *Frunda* György, senator UDMR de Mureș, candidat la președinție de două ori din partea UDMR, președintele Comisiei pentru Drepturile Omului din Senatul României, membru al delegației române în Parlamentul Consiliului Europei. În Parlamentul European, Frunda György este vicepreședintele comisiei juridice, respectiv membru al comisiilor de monitorizare, de protecție a mediului, de dezvoltare regională și de administrație locală.

– Aș dori să vă rog, domnule senator, ca din perspectiva funcțiilor locale, naționale și europene enumerate mai sus, ca jurist și ca om politic, să evaluați documentul publicat în numărul din luna trecută al revistei Provincia.

– În timp ce îl citeam, mă gîndeam că și acest document demonstrează cît de adînci sînt rădăcinile autonomiei în Voivodina. Cu toate că *Miloševici* a desființat, practic, autonomia – care, nu-i așa, exista din punct de vedere juridic și sub regimul Miloševici, chiar dacă într-o formă restrînsă, subțiată –, acest document demonstrează cît de dezvoltată și de complexă a fost autonomia în Voivodina, în ce măsură principiul autonomiei a acoperit aproape toate domeniile sociale. Căci nu este vorba doar de faptul că autonomia apropie luarea deciziilor de omul de pe stradă, că el poate decide pe plan local, care stradă trebuie asfaltată sau pe ce se cheltuiesc banii locali, sau să se poată vorbi și ungurește în Consiliu; această platformă descompune pînă la rădăcini principiul autonomiei și al descentralizării, aplicînd nemijlocit în practică principiile democratice. Acest lucru are un efect direct atît asupra vieții economice, cît și asupra condițiilor sociale. Fiindcă principiul autonomiei se aplică în administrație, în ocrotirea sănătății, în asigurarea de sănătate, în protecția socială, în îngrijirea copiilor, în asigurarea de pensie și de invaliditate, în administrarea și ocuparea forței de muncă, în învățămînt, școlarizare, cultură, în planificarea funciară și urbanism, în construcția de locuințe și administrarea spațiului locativ, în finanțarea publică, în agricultură, în informare, în relațiile de proprietate, în sport și în protecția mediului.

– Mă înșel dacă percep o notă de jind în glasul dumneavoastră?

– Am considerat că este necesar să înșir toate acestea; da, citind materialul, am făcut o comparație cu situația din România. Noi aici deocamdată nezbatem să asigurăm cumva – cu greu – utilizarea limbii materne în administrația publică, deci într-un singur domeniu al vieții publice – nu toate domeniile, ci unul singur. În Voivodina este deci vorba de un proiect de lege – mă scuzați, platformă-program – mult mai complex, mai cuprinzător, care asigură funcționarea vie a autonomiei. Căci degeaba proclamăm principiul descentralizării, al autonomiei, dacă, de exemplu, nu putem asigura autonomia de finanțare, deci cea bugetară. În Voivodina și această problemă se rezolvă; ceea ce este important și va trebui aplicat și aici este ca majoritatea resurselor bugetare să rămînă pe plan local, să nu fie transferate în bugetul central și apoi redistribuite. Merită deci observat modul în care această platformă-program încearcă să actualizeze autonomia care a funcționat pe vremea lui *Tito* în Voivodina și care nouă ni se părea „raiul socialist", cu toții știam că acolo este cel mai ușor de suportat socialismul din întreaga tabără socialistă, aceea era cea mai acceptabilă sau cel puțin, cea mai puțin dureroasă; și din păcate știm că nouă, maghiarilor din România, aceasta încă nu poate fi altceva decît un țel, și încă unul foarte îndepărtat. Desigur, trebuie amintit și faptul că aceasta este deocamdată doar o platformă-program, o idee, un scop, un plan – cum se va realiza ea, cum se va aplica și ce se va alege de ea, depinde, evident, de politică. De măsura în care guvernul din Belgrad va fi disponibil să cedeze în fața autonomiei locale, de măsura în care vor putea fi convinși sîrbii, aflați într-o situație economică dificilă și purtînd veșmintele grele ale naționalismului – mă gîndesc exact la faptul că în ultimii zece ani sîrbii au suferit nenumărate lovituri, atît internaționale, cît și interne, tocmai pentru că sînt sîrbi, astfel că a-i face să înțeleagă și să accepte un astfel de plan de autonomie va fi foarte dificil din punct de vedere psihologic. Va fi greu și pentru că realitățile s-au modificat. Și în Voivodina au fost aduși sîrbi din altă parte, care s-au mutat în casele croaților, bosniecilor, maghiarilor, a altor naționalități și va fi foarte greu de explicat acestor oameni aduși dinafară că trebuie asigurate drepturile populației băștinașe. Aceasta este, deci, o problemă extrem de delicată, rezolvarea ei va necesita mult profesionalism și mult tact, în așa fel încît să nu aducă acest popor rănit într-o situație și mai dificilă, ci să aibă efect curativ, și nu numai în Voivodina, ci în întreaga Serbie. Am însă convingerea că în ciuda dificultăților în aplicarea ei, aceasta este singura soluție pentru ca Serbia să-și recupereze devansul, să-și vindece rănile, să se ralieze Europei. Nu există, deci, altă soluție, decît aplicarea principiilor autonomiei și descentralizării în Voivodina, asigurarea egalității reale în drepturi între diferitele națiuni și naționalități și pentru toți cetățenii, adică să se asigure de drept egalitatea în drepturi a comunităților naționale și a minorităților cu majoritatea sîrbească, la nivelul întregii țări și la nivelul Voivodinei. Acest lucru nu trebuie făcut acum pentru că aceasta este tendința europeană, ci pentru că astfel se pot soluționa problemele care ar permite Serbiei – cum am mai spus – să se ralieze la Europa și să asigure stabilitatea în Voivodina și în regiune.

– A propo de regiuni și regionalism, ce efect ar avea o eventuală viitoare autonomie reală a Voivodinei asupra microregiunii din care face parte cîte o părticică din Serbia, România și Ungaria?

– Soluțiile între care se încadrează și autonomia sînt exemple de urmat. Exemple pozitive. Acesta este ceea ce aud mereu în Consiliul Europei ori de cîte ori se pune problema comunităților minoritare, colegii din vestul Europei ne aduc mereu exemple care arată că pretutindeni, problema a fost rezolvată prin asigurarea drepturilor. *Mutatis mutandis*, dacă rezolvăm problema autonomiei în Voivodina, atunci, pe de o parte, acest lucru corespunde cu siguranță cu normele europene, iar pe de altă parte, este sigur că va influența și gîndirea vecinilor.

– Consiliul Europei și norme juridice… Cum se poate armoniza acest proiect de autonomie cu sistemul juridic internațional, iar dacă ne gîndim la regiuni, atunci – și această întrebare este valabilă și cu privire la legea statutului – cum poate fi el armonizat cu sistemul juridic al statelor implicate?

– Cadru juridic internațional există. După cum știți, la nivelul Consiliului Europei am adoptat Acordul cadru privind minoritățile, am adoptat și Charta Europeană a Limbilor Regionale și Minoritare, precum și Charta Europeană a Autonomiei Locale. Aceste trei documente de bază sînt deja instrumente juridice, fiindcă prevăd norme juridice, dar pe lîngă acestea mai există cel puțin nouă recomandări la nivelul Consiliului Europei care prevăd principiile de bază, asigură drepturile naționalităților în diverse domenii, de la învățămînt și cultură pînă la autonomia locală și administrația publică. Deci, pe baza acestor documente se pot elabora legile care asigură autonomia locală și, în același timp, pot fi preluate din sistemul juridic al diferitelor țări vest-europene acele norme juridice care asigură și autonomia minorităților, a comunităților. În încheiere, deoarece politicienii români se referă adesea la exemplul francez, voi face și eu la fel. În Franța, de exemplu, recent s-a obținut în Corsica formarea unui Parlament local cu 61 de membri care rezolvă problemele locale și, deși întîmpină greutăți, bilingvismul este deja acceptat și de Franța. Desigur, în Europa există și exemple mai pozitive decît acesta, cum ar fi rezolvarea problemei catalane și a celei basce în Spania, rezolvarea problemei Tirolului de Sud în Italia, a suedezilor din Finlanda și aș putea continua – cred că nici nu există țară în Europa de Vest care să nu se fi confruntat cu problematica minorităților naționale. Și să nu o fi rezolvat. Aici întrebarea, sau mai bine zis, problema este că în regiunea noastră, a Europei Centrale și de Est, trebuie să recuperăm cincizeci de ani de rămînere în urmă și nu ar trebui să facem pe deștepții și să găsim noi soluții pentru problemele noastre, să reinventăm ce a mai fost inventat, ci pur și simplu ar trebui să preluăm soluțiile din Vest. Această preluare ar prezenta două avantaje majore: putem evita dificultățile prin care au trecut statele din Vest și pe care – și aici putem să ne gîndim la orice, pînă și la acțiunile teroriste – le-au putut rezolva, lichida, iar pe de altă parte, am putea reduce uriașa distanță care ne desparte de Europa de Vest.

Interviu realizat de ÁGOSTON Hugó
Traducere de VENCZEL Enikő

* Senator UDMR al județului Mureș, președintele Comitetului pentru Drepturile Omului al Senatului, membru al delegației române în Parlamentul Consiliului Europei.

Viorel COIFAN*

Despre exercitarea autorității constituționale a regiunii autonome Voivodina

Din analiza prevederilor constituționale referitoare la provincia Voivodina, prezentate în paragrafele 108-112 ale Constituției din 1990 a Republicii Serbia, rezultă următoarele:

1. Această provincie este o *regiune* în sensul definiției pe care Consiliul Europei o dă acesteia, adică unitate administrativ-teritorială situată imediat sub nivelul statului, care posedă o autoguvernare aleasă și mijloacele financiare de susținere a competențelor acesteia. Ea nu are însă nici un fel de competențe majore în domeniul legislativ regional și prin urmare nu se înscrie în categoria regiunilor din state regionalizate (Italia, Spania) și nici a celor federale (Germania, Austria, Belgia, etc.).

2. Nu cunoaștem exact gradul de autonomie al provinciei anterior Constituției din 1990, dar credem că era limitat datorită statutului special al federației care era Iugoslavia – în ultimă instanță un stat în care forța conducătoare o reprezenta un singur partid – Liga comuniștilor din Iugoslavia.

Ce este de făcut?

Evenimentele politice din ultimul deceniu au adus modificări structurale majore în organizarea internă a statului iugoslav. Practic, federația nu mai există iar opinia publică internațională, instituțiile europene – Consiliul Europei și Uniunea Europeană – așteaptă semnale concrete care să ateste noua orientare a Belgradului spre democrație și integrare în structurile europene.

Experiența de după 1990 arată că statele ex-comuniste ce au avut o structură federală (URSS, Cehoslovacia, Iugoslavia) au eșuat în proiectul lor federalist. Cauzele au fost multiple: artificialitatea demersului integrationist, nivel scăzut al democrației, problema minorităților, etc., etc.

Reconstrucția unui astfel de sistem trebuie să se bazeze pe principiile ce stau la baza arhitecturii UE dar și ținînd cont de realitățile de pe teren. Alegerea unui model – cel regional – sau a altuia – cel federal – în cadrul unui stat „compozit" este dificilă și trebuie abordată cu precauție. În fond diferența între abordarea regională și cea federală rezidă în raportul, în materie de competențe legislative, între stat și entitățile sale – federalizate sau regionalizate. În timp ce într-un sistem federal deținătorul puterii este statul local – *land* –, iar guvernul central se bucură doar de competențe conferite în mod expres, în cadrul statelor regionalizate puterea este deținută de guvernul central iar regiunile dețin doar competențe delegate. Evident există o ierarhie a legilor – cele federale domină cele federate („*Bundesrecht bricht Landesrecht*") –, și prin urmare o adevărată autonomie presupune determinarea unei zone a puterilor exclusive.

Din punctul nostru de vedere, care este pur teoretic, opinăm că locul Voivodinei ca și regiune autonomă este într-o Serbie regionalizată. Datorită dramatismului evenimentelor care au condus la destrămarea federației – exprimate în modificări de frontiere interne și formarea de noi state – o abordare rezonabilă ar fi cea a creării unor regiuni cu statut special. Voivodina împreună cu Banatul au format o regiune istorică – actualmente partajată în urma sistemelor de tratate ce au urmat sfîrșitului primului război mondial, între România, Ungaria și Serbia. Tocmai datorită acestei specificități cooperarea transfrontalieră în cadrul euroregiunii Dunăre-Criș-Mureș-Tisa devine foarte importantă.

Este deci că procesul de regionalizare și recîștigarea unei autonomii regionale autentice pentru Voivodina trebuie să se facă gradual, în acord cu legislația națională modificată dar și cu cea care guvernează Comunitatea Europeană. Nu nostalgia istorică trebuie să guverneze acest proces, ci pragmatismul impus de provocările mileniului III: pace, stabilitate, globalizare, etc. Un prim pas, așa cum este propus și în document, trebuie să-l constituie modificarea Constituției federale din 1990. Urmează apoi racordarea legislației specifice administrației locale cu documentele și practica europeană.

Sînt importante:

– Charta europeană a autonomiei locale

– Charta europeană a limbilor minoritare

– Convenția-cadru asupra cooperării transfrontaliere (Madrid 1982), etc.

Prin urmare, pentru a se cîștiga timp, unui real proces de descentralizare ce trebuie să urmeze coordonatele impuse de principiul subsidiarității, coeziunii sociale, dezvoltării durabile, etc., i se suprapune un proces de regionalizare ce trebuie să refacă Statutul Regiunii Autonome Voivodina conform normelor europene mai sus menționate. Indiferent însă de forma de organizare internă – din punct de vedere administrativ – a provinciei, nu trebuie ca rolul statului să fie preluat de nivelul regional și să rămînă blocat aici. De aceea credem că, pe lîngă organizarea pe baze constituționale pe termen lung a relației dintre Voivodina și Republica Serbia, trebuie re-

găsite și raporturile dintre provincie și orașele/comunele componente. Procesul de redimensionare din punct de vedere legislativ a statutului provinciei este complex și delicat. El reprezintă însă și un test de voință politică, exprimată de actuala coaliție la guvernare, pentru reintrarea în normalitate, în conformitate cu aspirațiile și practica atît a Consiliului Europei cît și a Uniunii Europene.

* Deputat PNL al județului Timiș, membru în Parlamentul Consiliului Europei

VARGA Attila*

Suveranitatea cetățenilor

Platforma-program propusă de Consiliul Executiv al Regiunii Autonome Voivodina (guvernul local) și adoptată de Camera Deputaților a RA Voivodina (Parlamentul local) la 29 martie poate fi considerată o importantă inițiativă de drept public și constituțional. Este adevărat, documentul stabilește principii, analizează trecutul și prezentul, prezintă aspirațiile unei comunități, și nu este forma codificată a unuia sau mai multor proiecte de lege. Cu toate acestea, valoarea de drept public a acesteia este incontestabilă, la fel ca faptul că aceste principii necesită modificarea în esență a unor reglementări legale fundamentale privind conducerea statului. Avem deci de-a face cu un document politic de anvergură care, prin forma sa de drept public și conținutul său principial, poate induce modificări generale de drept public și fundamentale de drept constituțional.

În Serbia (precum și în România), diferențele între regiuni sînt atît de evidente, diversitatea etnică, religioasă, confesională, culturală, de civilizație sînt în așa măsură caracteristice acestor țări, încît ele pot fi încadrate într-o unitate armonioasă, lipsită de conflicte, pașnică și prosperă din punct de vedere economic numai pe bază federativă, cu aplicarea și impunerea pe scară largă a descentralizării politice.

Viitorul acestor regiuni, calitatea relațiilor dintre comunitățile naționale majoritare și minoritare vor fi determinate de interpretarea în viitor a raportului dintre stat și națiune, de evoluția identității naționale și europene. Mai concret, de exemplu, de măsura în care noua putere politică democratică din Serbia va putea să depășească starea și practica de secol XIX a concepției de stat național, să evite reflexele politice ale tentativelor de omogenizare națională, și în același timp, recunoscînd și propriile interese naționale, să accepte rațiunea de a fi a sistemelor de autonomie funcționale.

În locul unei analize detaliate, care nici nu ar fi potrivită în lipsa cunoașterii temeinice, profunde a situației din Serbia și Voivodina, mă limitez la prezentarea unor principii fundamentale ale documentului, pe care le consider importante.

După părerea mea, preambulul documentului conține două principii fundamentale, și anume, că autonomia Voivodinei se bazează pe „suveranitatea cetățenilor", adică pe suveranitatea poporului, respectiv principiul potrivit căruia din punctul de vedere al dreptului constituțional, drepturile individuale ale omului și drepturile colective ale comunităților naționale sînt în concordanță.

1.a. Autonomia bazată pe suveranitatea cetățenilor presupune aplicarea pe scară largă a formelor și tehnicilor democrației directe (de exemplu, referendumul), precum și funcționarea unui organ de reprezentare publică cu atribuții legislative, avînd o largă legitimitate socială.

Din punctul de vedere al dreptului constituțional și pe baza criteriilor conținutului competențelor, putem deosebi autonomia legislativă și autonomia administrativă. În acest sens, autonomia legislativă înseamnă că în anumite domenii, un anumit organ ales, înzestrat constituțional cu anumite puteri legale, deține competența legislativă primordială. Acest lucru diferă în mod fundamental de autonomia administrativă care, pe baza aplicării principiului descentralizării, poate emite norme legislative cu caracter obligatoriu în domenii mult mai restrînse și cu competențe limitate, sub supraveghere administrativă și sub controlul contenciosului administrativ.

Diferența este ușor de sesizat dacă analizăm controlul legalității reglementărilor emise de autoritățile normative constituite pe baza autonomiei legislative, respectiv a autonomiei administrative. Astfel, actele normative emise de organul legislativ regional sînt controlate de Curtea Constituțională a țării, în timp ce activitatea normativă a organelor de administrație locală aleasă este controlată de contenciosul administrativ local.

1.b. Competențele revendicate prin document pentru Camera Deputaților și Consiliul Executiv ale regiunii apar mod categoric ca instrumente ale exercitării drepturilor individuale și ale drepturilor colective ale comunităților. Conservarea și dezvoltarea identității naționale, de exemplu, se poate realiza numai prin recunoașterea normativă a drepturilor colective.

2. Documentul consideră principiul subsidiarității drept principiul fundamental al repartizării competențelor administrative și, în anumit sens, al împărțirii puterii. Astfel, „tot ceea ce Constituția Republicii Serbia și a Republicii Federale a Iugoslaviei nu menționează ca ținînd de competența statului federal și de cea a republicii, ține de competența regiunii autonome, iar ceea ce statutul regiunii nu stipulează ca ținînd de competența sa, ține de competența comunelor". (capitolul III)

În statele cu administrație centralizată, competența generală aparține autorităților centrale, competențele autorităților de nivel inferior fiind enumerate ca excepții. În cazul în care se vor accepta ca principii fundamentale prevederile relevante ale documentului, atunci competențele generale vor revenii din principiu nivelelor inferioare, iar acele atribuții și competențe pe care acestea nu le pot îndeplini, vor fi enumerate ca excepții la autoritățile de nivel superior.

Principiul divizării puterii are un aspect cu conținut tradițional care grupează în trei ramuri cele mai importante sarcini și atribuții statale (legislativ, executiv, judecătoresc). În cazul în care aceasta reprezintă divizarea pe orizontală a puterilor, realitatea socială și politică a prezentului poate justifica și un model vertical, teritorial. Căci principiul divizării puterilor poate fi concretizat pe baza delimitării teritoriale atît sub forma federației, cît și ca rezultat al descentralizării, prin transferul către autoritățile locale alese a anumitor atribuții ale puterii centrale.

3. Următoarea observație este aceea că din conținutul textului reiese clar faptul că nu este vorba despre autonomie pe considerente etnice, ci despre un sistem de autonomie cuprinzătoare pe bază teritorială și de competențe generale, deoarece poate reglementa normativ toate domeniile vieții, în măsura în care acestea nu sînt incluse explicit, printr-un act normativ cu valoare de lege fundamentală, în competențele unei autorități de nivel superior.

În același timp, la stabilirea competențelor s-au luat în considerare particularitățile etnice, religioase, de civilizație, geografice și istorice ale regiunii Voivodina, ceea ce poate asigura, pe de o parte, conservarea, trăirea și dezvoltarea identității naționale pentru toate comunitățile naționale, iar pe de altă parte, sentimentul de siguranță dat de libera exercitare a drepturilor care garantează acest lucru.

4. Un element esențial și general al documentului îl constituie faptul că aspirațiile formulate se doresc a fi atinse prin mijloacele statului de drept și prin respectarea legalității, respectiv faptul că modificările de Constituție solicitate nu lezează integritatea teritorială a țării.

În Iugoslavia multietnică, în ultimii zece ani, comunitatea națională a maghiarilor din Voivodina a fost poate singura care a dorit să-și atingă scopurile pe cale pașnică, prin instrumente legale, prin puterea argumentelor și a argumentării. Astfel, corectitudinea aspirațiilor de pînă acum ale acestei comunități, justețea metodelor folosite este confirmată de faptul că acum legislatorii regiunii inițiază o reformă de drept public și constituțional de anvergură pe cale pașnică, pe baza unei decizii politice parlamentare.

Nu e mai puțin semnificativ faptul că aceste modificări și inițiative nu conduc la lezarea integrității teritoriale, fapt ce ar trebui să fie apreciat de conducerea Serbiei, avînd în vedere pierderile sale teritoriale cauzate de politica sa naționalistă agresivă anterioară. Cu siguranță, atunci cînd un guvern accentuează principiul integrității teritoriale pentru a se împotrivi aspirațiilor propriilor cetățeni, prin acest gest maschează doar faptul că nu prea este dispus să împartă puterea politică.

5. În final, este probabil că în cazul în care Iugoslavia, respectiv Serbia va fi capabilă să realizeze o fundamentală schimbare de mentalitate de drept public și constituțional în spiritul acestui document și să o impună pe plan politic, social și normativ, ea va avea șanse să se integreze în sistemul valoric și instituțional european. Iar dacă inițiativa din Voivodina s-ar realiza, dacă s-ar integra în conștiința oamenilor și ar deveni măsura relațiilor interetnice, aceasta ar putea servi drept model pentru această regiune zbuciumată a Europei.

În orice caz, experiența democrațiilor vestice arată că pe lîngă realizarea instituțională și funcțională a împărțirii puterilor în stat, este nevoie și de constituirea unor subsisteme politice adecvat diferențiate, ale căror funcționare autonomă poate garanta stabilitatea întregului sistem (stat și societate).

Traducere de VENCZEL Enikő

* Deputat UDMR al județului Satu-Mare

BODÓ Barna

Autonomia teritorială și minoritățile

Una dintre problemele recurente ale anilor '90, relevantă atît din punct de vedere normativ, cît și practic, este: în ce măsură și pe ce termen este capabilă democratizarea generală a țărilor regiunii Europei Centrale și de Est să satisfacă revendicarea legitimă privind libera alegere a identității a comunităților naționale minoritare și/sau a membrilor acestora. Libera alegere a identității – citîndu-l pe *Bíró* Gáspár – este inseparabilă de dreptul la autodeterminare. Deci, „trebuie să abandonăm principiul egalității abstracte în drepturi a minorităților", pentru că nu numai în Europa Centrală și de Est, intolerantă și încărcată de prejudecăți, ci chiar și în societățile cu tradiție democratică, minoritățile trebuie să aibă o oarecare „instituție publică cu competențe de autoritate publică".

În cadrul discuțiilor din *Provincia* în jurul Legii statutului, chiar doi autori – *Bakk* Miklós și *Molnár* Gusztáv – ridică problema: în ce măsură autonomia unui teritoriu, a unei regiuni – în cazul nostru, Voivodina – schimbă imaginea de viitor a minorității care trăiește acolo? Bakk Miklós semnalează faptul că modernitatea a dedublat relația noastră față de națiunea privită ca o comunitate; apartenența conștientă-voluntară (la ceva) este opusă ideii de comunitate organică. Această dedublare conduce (și) la pluralismul imaginii de viitor a minorităților, în funcție de modul în care construcția politică ia în considerare loialitățile individuale/comunitare. Cu certitudine, Bakk Miklós formulează problema centrală a discuțiilor asupra legii statutului atunci cînd afirmă: „dăinuirea și reproducerea culturală a maghiarimii de peste hotare devin posibile tocmai printr-o dezvoltare politică divergentă" (*Provincia*, nr. 5/2001).

Putem vorbi de două imagini de viitor, putem chiar argumenta deosebirile dintre cele două: într-unul din cazuri, devine primordială relația cu țara-mamă, iar în celălalt, cetățenia. Prin această alternativă însă, prin posibilitatea de a alege una din aceste imagini de viitor cu excluderea celeilalte, discuția poate devia într-o direcție care, pesemne, ar ascunde esența problemei. Și nu pentru că ar trebui să supunem dezbaterii și ce anume înțelegem prin națiune maghiară unitară (vezi: Molnár Gusztáv, *Provincia* nr. 5/2001), ci pentru că (re)integrarea aflată pe ordinea de zi contează în mod declarat pe faptul că maghiarimea de peste hotare – va rămîne în habitatele actuale. (Re)integrarea culturală universală a maghiarimii are într-adevăr și o dimensiune politică, însă dăinuirea pe termen lung a minorităților naționale minoritare depinde în ultimă instanță tocmai de competențele de autoritate publică pe care i le poate asigura politicul societății majoritare. În lipsa subiectivității politice, dăinuirea comunităților naționale minoritare, pe termen lung, înseamnă exemplul german din regiune: întoarcerea acasă. Asumarea responsabilității guvernării de către organizațiile comunităților minoritare prezintă o problemă, și anume, că devin neputincioși tocmai în problema care este cea mai importantă pentru ei: în urma „egalizării" guvernamentale, problemele specifice ale comunității ajung pe plan secundar. Acolo unde baza colaborării guvernamentale este contractul de coaliție (în Slovacia), însuși acest contract interzice organizației minoritare chiar să pună problema autonomiei.

Ce poate însemna pentru maghiarimea din Voivodina autonomia regională planificată-solicitată? În privința drepturilor lingvistice, cu siguranță, un pas înainte. Putem presupune că legislația regională va aborda cu mai multă empatie problema minorităților – experiența conviețuirii, practic, o obligă. Cu toate acestea, chiar și la o simplă lectură a textului platformei-program de autonomie, este evident faptul că nu este vorba de minorități, nici măcar de conviețuirea între etnii, ci de autoconstrucția unei regiuni, individualizate de istoria și particularitățile sale, care nu dorește să renunțe – sau mai bine zis, solicită reinstaurarea statutului politic pe care l-a avut, într-o altă formă, în trecut. Întrebarea, desigur, este dacă autonomia regiunii va servi cauza minorităților, dacă o va apropia de țel, de realizarea cadrului instituțional al subiectivității politice. Aici aparține și problema cerinței de descentralizare, pusă pe tapet de Daniel *Vighi*. Acceptarea autonomiei teritoriale sau descentralizarea este, într-adevăr, o condiție necesară pentru exercitarea drepturilor minoritare (în privința proceselor politice și a șabloanelor mentale) – dar nimic mai mult. Putem aminti ca exemplu situația din Belgia, aceasta fiind și cea mai apropiată în timp: nu regionalizarea a ajutat la elaborarea structurii care asigură subiectivitatea politică privind minoritățile naționale, ci invers: regionalismul a devenit cadrul pentru rezolvarea problemei minorităților.

Traducere de VENCZEL Enikő

* Președintele comisiei culturale al Consiliului Județean Timiș

Paul MAGHERU*

Autonomia e mai periculoasă decît tutela

Nu cunosc, și-mi cer scuze, revista *Provincia*. Ca PRM-ist și intelectual cu simpatii democratice, sînt pentru ridicarea provinciei, a celor marginalizați, de regulă slabi și oprimați, *indiferent de naționalitate*, sînt pentru emanciparea și tratamentul european al acestora, inclusiv prin descentralizare, dar, Doamne iartă-mă, acesta este crezul meu *aici* și *acum*, nu pe criterii etnice, separatiste. Îmi place, lupt și agreez *autonomia*, atribut inalienabil al libertății și demnității umane. Pretind însă că am o înțelegere filozofică corectă, riguroasă a autonomiei. Pentru mine, autonomie nu înseamnă liber arbitru, nici libertate absolută, neînfrînată, nelegiuită. Pentru mine autonomie înseamnă un respect și o răspundere mai mare în fața legilor. Dați-mi voie să vă mărturisesc ceva aparent șocant: în anumite împrejurări autonomia e mai periculoasă decît tutela.

În ceea ce privește Regiunile Autonome, fie ele ale secuilor, albanezilor, maghiarilor sau ale românilor din alte țări, îmi repugnă, din considerentele de mai sus, tot ceea ce într-un stat național se constituie pe criterii etnice, separatiste. Sînt pentru orice fel de autonomie dar numai în înțelesul serios pe care l-am dezvăluit mai sus, adică numai în limitele drepturilor și obligațiilor *legitime* ale fiecărei etnii stipulate în Constituția fiecărei țări.

Doamne, ocrotește-i pe români!

* Deputat PRM al județului Bihor

Caius DOBRESCU

Aspirații regionale și politici identitare

Un cal de bătaie favorit al jurnaliștilor care îl atacau cu înverșunare pe dl. Emil *Constantinescu* în ultimul sfert al mandatului său prezidențial era reprezentat de presupusele sale veleități de a deveni lider regional. În viziunea criticilor săi corporați, ambițiile pe care fostul șef al statului le-ar fi nutrit în această direcție nu făceau decît să sublinieze lipsa de realism și pragmatism care ar fi caracterizat guvernarea din perioada 1996-2000. Să visezi la statutul de prim-între-egali în spațiul sud-est european ar reprezenta, conform unei opinii curente între comentatorii politici români, un simptom de alienare față de evidențele unei mereu-nedepășite crize economice și sociale care amenință să așeze România pe orbita subdezvoltării cronice.

Este evident, însă, că, indiferent de eventuale orgolii sau veleități, tema hegemoniei regionale nu putea viza doar o agendă personală, ci mai degrabă un proiect ambițios și inevitabil colectiv de a pune în valoare resursele naturale, economice, demografice, sociale, militare sau culturale care ar putea îndreptăți România să aspire la un asemenea statut. Dimensiunea contează, chiar dacă tot mai puțin, într-o lume în care tehnologia informatică „dezlănțuită" modifică rapid realitățile geo-politice. Or, ajunge să te uiți pe hartă pentru a înțelege că, din acest punct de vedere, România are, ca să spunem așa, o carte de jucat.

Dacă este adevărat că performanțele economice foarte slabe nu sînt o bază pentru a susține un asemenea statut politic, diplomatic, militar, este oare greșit să credem că mobilizarea încrederii în sine, prin invocarea, printre altele, și a criteriului dimensiunii și resurselor, nu ar putea contribui eficient și la o evoluție economică mai încurajatoare? Este, presupun, rolul președinților să propună proiecte de viitor și modalități de reconstrucție a identităților colective și, din acest punct de vedere, era legitim (și putea fi chiar productiv) ca dl. Constantinescu să le sugereze cetățenilor României că, în mod potențial, țara în care trăiesc are resurse pentru a juca un rol determinant în această regiune. Cu atît mai mult cu cît antecedentele democratice și liberale ale fostului lider de la Cotroceni reprezentau garanții că domnia-sa nu s-ar fi putut gîndi la o supremație românească în Balcani de tipul celei ce se poate regăsi în delirurile legionare ale tînărului Emil *Cioran*, ci doar la faptul că țara noastră ar putea deveni un foarte important (și poate chiar principalul) agent dinamizator al proceselor de liberă circulație a mărfurilor, serviciilor, capitalurilor și persoanelor, de democratizare, descentralizare și construcție de securitate din această regiune.

Dacă asemenea aspirații regionale pot părea, judecînd în funcție de datele imediate, nerealiste, oare respingerea lor viscerală reprezintă o dovadă de realism sau mai degrabă de lipsă de imaginație prospectivă? Dacă apelul la nevoia de demnitate și de, vorba clasicilor, „glorie" poate părea ridicol cînd vine din partea unui guvern incapabil să pună bazele unei creșteri economice sănătoase, oare respingerea *de plano* a unor asemenea idealuri este ea acceptabilă, credibilă, atunci cînd este practicată de „formatori de opinie" în general incapabili să propună proiecte de viitor?

Nu mică va fi mirarea presupusului meu cititor cînd va afla că am făcut această introducere pentru a ajunge la Proiectul de Lege privind maghiarii din țările vecine, publicat de revista *Provincia* în numărul precedent (5/2001, pp. 2-3), și pe care Parlamentul de la Budapesta se pregătește să-l voteze în viitorul apropiat. Ce legătură poate exista între micile aspirații de mărire ale României și acest document atît de prezent în dezbaterea publică din toate statele implicate (sau afectate)? Conexiunea a apărut în mintea mea în clipa cînd am citit primul articol din primul capitol („Dispoziții generale") al Proiectului: „Valabilitatea legii se întinde asupra acelor persoane de naționalitate maghiară și fără cetățenie ungară cu domiciliul în Republica Croația, Republica Federativă Iugoslavia, Republica Austria, România, Republica Slovenia, Republica Slovacă sau Ucraina/.../". Ajutat și de harta cu oportunitate „îngropată" de editori în corpul textului Proiectului de lege, am realizat cu claritate extraordinara poziție strategică a Ungariei, plasată între Occidentul dezvoltat, de care o leagă nu doar proximitatea teritorială, dar și istorică și culturală cu Austria (și, prin aceasta, cu Germania, motorul economic al Uniunii Europene), zona gri a lumii comuniste, în care evoluează (cu perspective de viitor totuși sensibil diferite), Slovacia, Croația, Slovenia sau România, și spațiul de influență economică și politică al Federației Ruse, de care ține Ucraina vecină.

Trebuie să precizez că nu am perceput această centralitate a Ungariei în primul rînd în termeni geo-politici sau geo-strategici convenționali. Mi s-a părut că singularitatea sau, în orice caz, caracterul special al poziției sale este dat de îmbinarea a două elemente esențiale: 1) caracterul foarte avansat al reformelor de piață, care a generat deja economia cea mai dinamică și cu cele mai bune perspective de integrare europeană din întreaga sferă a Europei postcomuniste; 2) faptul că Ungaria este legată de toate țările vecine prin existența, pe teritoriul acestora, a unor minorități maghiare istorice, bine structurate și foarte active în plan politic dar și economic. Înăuntrul acestui sistem de referință, Ungaria are toate elementele ca, din perspectiva procesului de extindere europeană și de reconfigurare a relațiilor de putere între Aliații Occidentali și Federația Rusă, să joace un rol de lider regional. Pentru aceasta, însă, este esențial ca maghiarii care trăiesc în statele învecinate să devină intermediari activi, factori catalizatori ai fluxurilor de investiții, ai relațiilor economice, ai procesului de construire a încrederii politice, ai (nu în ultimul rînd) schimburilor culturale. Judecînd în termeni pragmatici, toate aceste comunități ar avea foarte mult de cîștigat, sub aspectul drepturilor lor colective, dar și sub aspect economic, din îndeplinirea unei funcții de intermediere. Un asemenea aranjament le-ar da, de altfel, ocazia să rămînă loiale statelor ai căror cetățeni sînt, contribuind în același timp la prestigiul politic al națiunii-mamă (prestigiu care are toate șansele să se traducă în termenii creșterii și prosperității).

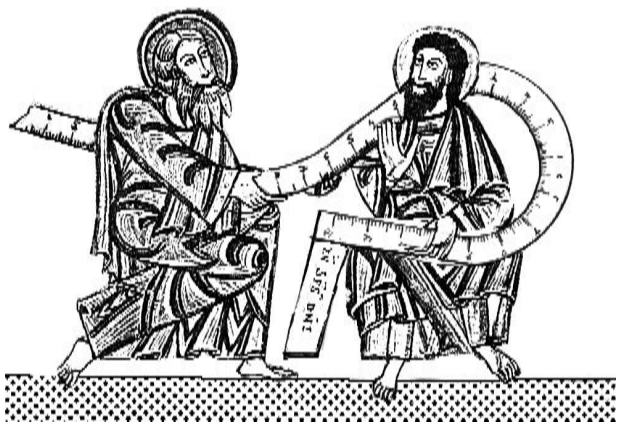

Alexandru Antik: Montaj cu aplicarea motivelor din Codexul Visehgrad

În opinia mea, încercarea Parlamentului de la Budapesta de a oferi o soluție juridică statutului maghiarilor din țările vecine este o parte a procesului de redefinire a identității ungare pe eșichierul est-european. Semn că, după o perioadă în care dezvoltarea sa s-a produs în tiparele „previzibile" ale condițiilor impuse de integrarea în NATO și în UE, țara vecină începe să-și permită luxul creativității și inovației în domeniul construcției politice. Revenirea în dezbaterea publică a temelor legate de dramatica non-suprapunere a granițelor statale și a granițelor etno-culturale ale națiunii maghiare este o dovadă că Ungaria își pune problema redefinirii identitare și, totodată, că este conștientă de faptul că poate deja gestiona în plan regional forța și prestigiul generate de succesul reformelor sale economice și politice.

Dificultățile care stau în calea dobîndirii unui statut de lider regional sînt legate de faptul că, pentru a-și actualiza potențialitățile, Ungaria ar trebui să găsească formula de a-și normaliza și activa relațiile cu comunitățile maghiare din țările învecinate în așa fel încît acest proces să nu dăuneze ci, dimpotrivă, să consolideze relațiile de încredere cu țările vecine. Un asemenea obiectiv impune, mai departe, o înțelegere complet nouă despre ceea ce s-ar putea numi (cu un termen împrumutat din *slang*-ul specialiștilor) managementul propriei identități. Politicile de omogenizare, regularizare, centralizare, fie ele administrative sau culturale, care caracterizează construcția națiunii începînd cu secolul al XIX-lea devin complet contraproductive într-o epocă și într-un context geo-politic în care puterea nu este dată de un control autoritar și sistematic asupra resurselor, ci de accesul continuu și prompt la fluxurile informaționale, de adaptarea rapidă la situații noi și de capacitatea de a intemedia, de a pune în relație entități sau oportunități în plan politic, economic sau cultural.

În accepțiunea clasică, ordinea presupune integrarea tuturor elementelor în aceeași rețea, cu un centru bine definit sau, în orice caz, de a le menține în același spațiu, controlîndu-le limitele de expansiune (sau și una și alta). Într-o accepțiune mai adecvată realităților anului 2001, ordinea presupune păstrarea unui echilibru complex și plural, bazat pe asocieri din-aproape-în-aproape, și care te obligă la o atitudine activă și creativă, fiindcă nici o soluție nu poate fi considerată în mod realist ca bună o dată pentru totdeauna. Am putea probabil să folosim termenul de „postmodern" pentru a descrie acest al doilea model, dar, în opinia mea, ar fi contraproductiv, fiindcă asta ar crea impresia falsă că știm despre ce vorbim, că am pus un diagnostic sau am dat o rețetă. În fapt, un asemenea mod de auto-gestiune și auto-guvernare presupune un foarte mare efort de elaborare intelectuală, de adaptare emoțională și de flexibilizare a creării deciziei – pe care vehicularea conceptului-panaceu de „postmodernism" ar tinde să-l oculteze.

Toate țările din spațiul est-european vor trece prin aceste transformări – a căror dificultate și complexitate rezultă și din faptul că ele sînt departe de a se fi desăvîrșit chiar și în Europa Occidentală. Cu toate acestea, Ungaria pare să se afle în situația de a putea să facă saltul mai repede și, ca să spun așa, mai departe decît celelalte state din zonă, tocmai datorită celor două caracteristici pe care le-am amintit mai sus: remarcabilul avans al transformării sale economice, politice, sociale, pe de o parte, și faptul că o foarte mare parte a maghiarimii, definite în termeni etnici și culturali, se află în afara granițelor țării. Cu alte cuvinte, Ungaria nu poate să ajungă la o formă de unitate națională în termeni clasici, și, pentru a-și realiza obiectivele de coerență și consistență, trebuie să adopte alte concepte și alte instrumente de realizare a coerenței și consistenței. Remarcabila capacitate de adaptare și înnoire de care societatea maghiară a dat dovadă pînă acum ar putea fi luată în calcul ca o dovadă a faptului că, în Ungaria, o asemenea evoluție are premise serioase de a se realiza.

Care este semnificația preconizatei Legi a minorităților, în acest context? Unii analiști au văzut în ea opțiunea clară pentru conceptul națiunii unitare și omogene – un semnal de întoarcere la universul conceptual al secolului al XIX-lea. Dl. Gabriel *Andreescu* percepe acest proces drept o amenințare directă la adresa progreselor făcute pînă acum, în plan regional și european, în privința drepturilor omului și a protecției minorităților. Dl. *Borbély* Zsolt Attila găsește, dimpotrivă, un prilej de satisfacție în ceea ce consideră a fi asumare publică a unui concept integrator și unificator al națiunii maghiare. În opinia mea, atît pesimismul primului autor, cît și optimismul celui de-al doilea ignoră caracterul compozit, „tranzacțional" al proiectului de lege. Mi se pare evident că, în pofida faptului că principalii actori ai scenei politice maghiare vor susține, după toate aparențele, legea, aceasta nu reflectă o viziune unitară, clar conturată asupra viitorului națiunii. Și aceasta pentru că, pe de o parte, procesul de elaborare conceptuală este în curs și pînă și cei mai fermi conservatori trebuie să țină cont de filosofia și legislația europene, iar pe de altă parte, pentru că modalitățile de a defini și înțelege națiunea diferă la Budapesta tot atît de mult pe cît diferă la București, chiar dacă purtătorii unor puncte de vedere diferite/contrarii nu realizează sau nu vor să realizeze întotdeauna ce îi desparte.

În opinia mea, Legea care va fi votată va fi încă și mai ambiguă decît prezentul proiect, dar tocmai această ambiguitate, ca semn al deschiderii, al flexibilității, va trebui considerată drept un semn bun atît pentru țările vecine, care nu se vor vedea silite să reacționeze cu mijloace similare față de o reală sau presupusă resuscitare a unui pan-maghiarism agresiv, cît și pentru Ungaria însăși, care își va păstra astfel prestigiul de avangardă a Europei în spațiul nostru geo-politic și șansele de a accede la sus-amintitul statut de lider regional.

Principalul meu argument pentru a vorbi despre ambiguitate și indeterminare este faptul că, deși legea face în mod constant trimiteri la o politică culturală, ea nu este (și nici nu avea cum să fie) definită în acest text juridic. Legea configurează doar infrastructura politicii culturale, or, în perspectivă, esențială va fi tocmai formularea acesteia. Cu alte cuvinte, mesajul pe care îl va trimite Budapesta prin canalele pe care le instituie (și) prin prezenta lege, către comunitățile maghiare din statele vecine, către statele vecine însele și, nu în ultimul rînd, către Uniunea Europeană va fi unul al pateticei afirmări de sine, al eroismului milenar, al identității străvechi și omogene sau, mai degrabă, va fi un mesaj liberal, al destinderii, al realismului și eficienței, al diversității și respectului alterității, al creativității pașnice, al asumării profunde a valorilor europene ale democrației și toleranței?

Avînd experiența unei șederi de aproape un an la Budapesta (1996-1997), eu unul sînt convins că opțiunea va merge, în mod preponderent, către „interfața prietenoasă". Dar analiza viitoarei politici culturale a guvernului/guvernelor de la Budapesta va reprezenta, oricum, un exercițiu pe cît de necesar pe atît de interesant. Un eșantion imediat (chiar dacă minimal) ar putea fi dat chiar de programele centrelor culturale maghiare din țările învecinate, dar și din marile capitale europene. O analiză de conținut a acestor programe, pe ultimii zece ani, ar fi, cred, extrem de interesantă pentru a înțelege conturarea noului discurs identitar maghiar și pentru a estima posibilitatea ca acesta să devină, în perspectivă, mai închis sau mai deschis. O asemenea analiză ar fi extrem de relevantă atît pentru faptul că ar aduce elemente esențiale în înțelegerea proceselor mai largi în care prezenta lege se înscrie, cît și pentru că ar demonstra legătura esențială care există în acest moment între politicile culturale și elaborarea conceptelor de politică externă, de securitate sau chiar economice, financiare și comerciale. Revista *Provincia* ar putea oferi un cadru foarte potrivit pentru inițierea unei astfel de analize – poate chiar prin plasarea într-o perspectivă comparativă, româno-maghiară.

O ultimă observație: e foarte probabil că ideea unui rol-cheie al Ungariei în politicile regionale va îngrijora unele dintre țările vecine chiar mai mult decît „amestecul în treburile interne” prin protecția minorităților maghiare. Trebuie să spun, însă, că, în opinia mea, acest rol regional este strîns legat de adîncirea și accelerarea proceselor de integrare europeană în această parte a lumii. Dacă Budapesta se va afla în centrul unei rețele de schimburi intensive de tehnologie, informație, mesaje politice, bunuri, servicii și persoane între Europa (și în special spațiul economic german) și țările din zonă înfrziate în procesul integrării, aceasta va fi dovada că integrarea însăși continuă și că este un proces viu, nu o simplă retorică lemnoasă. Din perspectiva României (fatalmente excentrică, sub aspect geo-politic), o asemenea dinamică ar fi esențialmente pozitivă: Budapesta ca centru activ al unei rețele pan-europene înseamnă o substanțială apropiere de Europa însăși. În acest context, așadar, nu eventuala aspirație a Ungariei de a-și asuma un rol regional ar trebui să ne îngrijoreze, fiindcă această asumare este direct și indisolubil legată de o evoluție democratică, liberală, plurală, deschisă a politicilor identitare maghiare. Mai degrabă îngrijorătoare ar fi (ca și în cazul românesc evocat la începutul articolului) lipsa aspirației și imaginației politice, care ar duce la perpetuarea autocentrării obsesive și autoizolării „metafizice”.

1966, Brașov; Universitatea Transilvania, lector; *Semizei legați și rentieri,* 2001, București.

BÍRÓ Béla

Discriminare și discriminare

Cea mai frecvent întîlnită obiecție față de legea statutului din Ungaria este faptul că e discriminativă: discriminează negativ populația majoritară a țărilor vecine față de populația maghiară a acestora. Dar cei care afirmă acest lucru nici măcar nu încearcă să demonstreze sistematic (adică mai mult decît la nivelul unor aluzii vagi) dacă „ofensa” există într-adevăr și, în caz afirmativ, în ce constă ea. Și nicidecum întîmplător.

Deoarece termenul de discriminare, atît din punct de vedere politologic, cît și din cel juridic, este remarcabil de confuz.

1.

Să începem cu faptul că principiul discriminării, adică al diferențierii (care nu demult obișnuia să fie etichetată și ca „separatism”) este *sine qua non*-ul funcționării echilibrate a sistemului social. Interzicerea *deosebirii* și a *faptului de a fi deosebit* este caracteristica de bază a sistemelor totalitariste, nu a celor democratice.

Grupurile de interese economice, organizațiile sociale, instituțiile profesionale, curentele culturale, partidele politice etc. care funcționează în mod democratic întotdeauna se autodisting clar de grupurile, organizațiile, instituțiile, curentele, partidele de altă natură sau cele asemănătoare. Interzicerea discriminării – aplicată asupra acestora sau asupra membrilor lor – ar fi echivalentă cu interzicerea însuși a sistemului democratic.

Dar regula de bază a democrației liberale trebuie să fie valabilă și pentru discriminare: libertatea acesteia se poate întinde numai pînă unde nu lezează libertatea similară a altora. Iar această condiție este îndeplinită numai atîta timp cît membrii unui grup aplică discriminarea față de ei înșiși: atîta timp cît acest lucru echivalează cu declararea pretenției de a participa la competiția democratică. Prin urmare, discriminarea este condamnabilă numai în cazul în care un grup (sau grupuri) încearcă, fățiș sau pe ascuns, să excludă un anumit grup – pe baza caracteristicilor distinctive ale acestuia – din competiția democratică.

Acest tip de excludere are tradiții străvechi. Deja democrația antică grecească a exclus sclavii din politică. Alte societăți puneau membrii claselor sociale inferioare în afara „baricadelor Constituției”. Iar femeile numai în ultima vreme au putut deveni egale în drepturi cu bărbații.

Prin declararea egalității în drepturi în fața justiției a tuturor membrilor societății ca fiind principiul ei de bază, democrația modernă a desființat, teoretic, *toate* bazele principiale ale acestei diferențieri negative-pozitive. (Evident: ceea ce este dezavantajos pentru un grup, este întotdeauna avantajos pentru alte grupuri, căci are ca rezultat „distribuirea” preferențială a avantajelor apartenenței la comunitatea politică.) Toți cetățenii au devenit egali în fața legii, fiindcă noțiunea cetățeniei este definită din acest moment exclusiv prin apartenența la comunitatea statală dată, făcîndu-se abstracție de toate celelalte caracteristici identitare. Astfel a putut deveni interdicția diferențierii (în cadrul „comunității politice”) sinonimă cu discriminarea negativă(-pozitivă) în general. (După cum am văzut, echivalența celor două noțiuni nu este firească.)

Prin acest fapt, însă, discriminarea ca atare nu a dispărut nicidecum. S-a „restrîns” doar *în continuare* cercul persoanelor care pot fi discriminate. Din acest moment, discriminarea cu caracter exclusiv putea fi aplicată doar „grupului” celor care trăiesc în afara granițelor, așa-numiții străini. Prin instituția cetățeniei, legislația „națională” discriminează în continuare în mod clar (cu excepția drepturilor fundamentale ale omului) pe „străinii” care intră în societatea dată (așa cum se întîmpla pe vremuri cu sclavii, membrii claselor sociale inferioare, femeile). Iar diferențierea este evident în defavoarea străinilor. Dar nimeni nu obiectează împotriva acestei discriminări.

În cazul în care numele și Constituția unui stat nu leagă cetățenia de o singură comunitate culturală și prin urmare, de cunoașterea obligatorie a unei singure limbi și culturi (ca de exemplu Elveția sau Belgia), această discriminare – bazată pe cetățenie – nici nu ar putea fi considerată nedreaptă, căci scopul ei ar fi doar delimitarea unei comunități politice ca un grup omogen de persoane. Dar dacă – și acesta este cazul democrațiilor europene vechi și a majorității țărilor Europei Centrale și de Est – numele țării este legat de la bun început de o anumită comunitate cultural-lingvistică și apartenența la respectiva comunitate politică implică și însușirea obligatorie a culturii și limbii comunității respective, atunci „străini” pot apărea nu numai în afara granițelor, ci și în interior.

În cazul acestor din urmă „străini” însă, în mod paradoxal, *lipsa discriminării* este cea care poate deveni o încălcare a drepturilor, fiindcă interdicția discriminării poate fi folosită neîngrădit de majoritate ca instrument al asimilării minorităților. Dacă o majoritate nu este dispusă să „recunoască” un grup de persoane ca fiind diferit de ea (vezi exemplul Greciei și al Turciei) sau – în numele identității statale – forțează propriile caracteristici identitare asupra acestor grupuri (vezi Europa Centrală de Est și Balcanii), avem de-a face cu o evidentă constrîngere spre asimilare. Fiindcă membrii unei comunități cultural-lingvistice date pot deveni cetățeni cu drepturi egale ai statului numai dacă își însușesc perfect limba și cultura statului respectiv (adică limba și cultura așa-numitei națiunii fondatoare a statului), pe cînd majoritatea nu este obligată să cunoască – nici măcar în linii mari – limba și cultura minorității conlocuitoare (care și ea a participat la fondarea statului). Ceea ce, evident, este discriminare.

Dacă statul nu interzice această discriminare fundamental *antidemocratică* (deși este generală și în sistemele de drept considerate democratice astăzi), ba mai mult, chiar ea dispune această discriminare, atunci favorizează în mod clar asimilarea.

Iar minoritatea se vede obligată să se apere de acest lucru prin autodiscriminare. După cum am văzut, această formă a discriminării este fundamental *democratică* și nu prezintă nici un dezavantaj real pentru majoritate. Faptul că o minoritate dorește să utilizeze propria limbă nu împiedică nici în cea mai mică măsură majoritatea în a folosi, la rîndul ei, propria limbă. Dreptul nediscriminatoriu de utilizare a limbii materne, desigur, este aplicabil numai dacă sfera publică se adaptează în mod spontan la diversitatea lingvistică a societății (așa cum se întîmpla în societățile premoderne), adică funcționarii publici (în cel mai larg sens al cuvîntului) sînt capabili să folosească la un nivel satisfăcător toate limbile mai importante vorbite în comunitatea politică dată. Acest lucru nu poate fi considerat nedrept de nici una dintre părți, fiindcă este total reciproc, adică este valabil în aceeași măsură pentru majoritate și minoritate, cealaltă limbă fiind vorbită de fiecare numai în timpul exercitării profesiunii lor și numai în contactul cu persoane din cealaltă comunitate lingvistică, cu membrii propriei comunități lingvistice ei folosind, firește, propria limbă, iar în viața privată putînd să aleagă liber limba conversației. Astfel cele două comunități lingvistice și membrii acestora pot deveni realmente egale. Pînă la nivelul la care autodiscriminarea comunității minoritare nu mai limitează nici șansele de afirmare a persoanelor din majoritate în cadrul comunității minoritare. Dacă un intelectual de origine română, dar care cunoaște excelent limba și cultura maghiară, candidează pentru postul de conducere al unei instituții culturale maghiare, trebuie să obțină postul, la fel cum un maghiar care cunoaște mai temeinic limba și cultura română decît cei de origine română și candidează pentru postul de conducere al unei instituții culturale române ar trebui să obțină acest post.

Cît timp, însă, toți membrii minorității au obligația de a-și însuși limba majorității, iar însușirea limbii minorității nu este obligatorie nici chiar pentru funcționarii publici aparținînd majorității, minoritatea este în mod evident victima unei discriminări negative. Această discriminare este cea mai vizibilă în cazul elevilor școlilor cu predare în limbile minorităților, care sînt nevoiți să aloce învățatului, în medie, o zi în plus pe săptămînă, iar la bacalaureat și admitere au un examen în plus de susținut față de membrii majorității care optează pentru aceeași profesie. Iar dacă doresc să-și continue studiile în instituții de învățămînt în limba majorității, trebuie să concureze cu membrii majorității, dintr-o poziție defavorabilă din punct de vedere lingvistic. Surplusul de încărcare este atît de mare, încît, mai ales în cazul copiilor cu capacități mai reduse, tentația opțării pentru școlile majorității este foarte mare, iar această opțiune conduce la abandonarea parțială sau totală a identității originale. Presiunea continuă rezultată din această situație – în paralel cu slăbirea (dealtfel salutară) a componentei etnice a identității cultural-lingvistice (care este o tendință globală) – poate accelera în mod spectaculos procesul de asimilare a minorităților.

Pentru că asimilarea ar „rezolva” într-adevăr problema amintită.

Dar dacă minoritatea cultural-lingvistică este la fel de atașată de propria identitate ca și majoritatea (ceea ce este, din nou, o tendință globală), acest drept nu i se poate nega prin argumente democratice.

În plus, autodiscriminarea minorităților nu diferă cu nimic de autodiscriminarea prin care majoritatea s-a diferențiat pe sine de cetățenii de naționalitate diferită a altor țări atunci cînd a constituit propriul stat „național”. Dacă prima formă de autodiscriminare este „discriminare” și „separatism”, atunci și cea de-a doua poate fi considerată „discriminare” și „separatism” (chiar cu efect retroactiv).

Nu este clar, însă, ce anume dă granițelor unei țări – trasate, în fiecare caz, mai mult sau mai puțin arbitrar – puterea magică de a transforma dintr-o dată autodiscriminarea *democratică* („separatismul”) – în înăuntrul ei – în ceva *antidemocratic*. Dacă cei care trăiesc între anumite granițe nu s-ar putea deosebi pe sine de majoritate, practic nu ar avea altă soluție decît asimilarea sau desprinderea de statul respectiv. Exercitarea drepturilor cultural-lingvistice este posibilă *numai și numai* prin cea de-a doua opțiune. Deci, în ultimă instanță, „dezagregarea statului” rezultă din mistificarea granițelor statale și „interzicerea” concomitentă a autodiscriminării comunităților cultural-lingvistice, și nu din autodiscriminare în sine.

Diversitatea etnică, lingvistică, religioasă este o realitatea obiectivă. Conflictele nu se nasc din autodiscriminare, ci din nerecunoașterea deosebirii ca fapt obiectiv. Ajunge să privim harta. Nu există conflicte – care amenință să degenereze în înfruntări sîngeroase – în nici un stat în care deosebirea cultural-lingvistică este recunoscută ca fiind legitimă. (Nici măcar în Canada, care se află de decenii în pragul dezagregării!) Și există peste tot unde exprimarea deosebirii este împiedicată.

2.

Desigur, există și o altă formă de discriminare, prin care *majoritatea* discriminează minoritatea pe baza unor proprietăți congenitale și *„neasimilabile”* sau considerate a fi astfel: culoarea pielii, originea de sînge etc. În aceste cazuri, între majoritate și minoritate nu există o diferență lingvistică sau culturală considerabilă (cel puțin, nu mai mare decît în cadrul unei comunități cultural-lingvistice considerate omogenă), însă diferența rasială sau etnică se manifestă perceptibil pentru oricine prin trăsături corporale sau stereotipii comportamentale. Majoritatea încearcă – sub semnul unor interese material-existențiale cît se poate de concrete – să excludă din comunitatea politică minoritatea asemănătoare din punct de vedere cultural. Contestă anumite drepturi fundamentale și cetățenești ale acesteia. În acest caz, interzicerea discriminării este într-adevăr dezirabilă, ceea ce reiese și din faptul că minoritatea însăși cere desființarea discriminării negative. Discriminarea se îndreaptă și în acest caz împotriva *comunității*, însă desființarea ei este posibilă și la nivel *individual*, deoarece pentru ca interdicția să poată fi aplicată, comunitatea respectivă nu trebuie să se autodiscrimineze în sensul prezentat mai sus. Diferențierea este determinată de trăsăturile antropologice, culoarea pielii, elementele comportamentale specifice.

La fel și în cazul minorităților cultural-lingvistice, discriminarea negativă nu este îndreptată împotriva *individului*, ci împotriva *comunității*. În cazul acestor comunități, însă (mai ales în condițiile bilingvismului), apartenența la comunitate nu este atît de evidentă și, ceea ce este mai important, *poate fi modificată*. În principiu, o persoană își poate schimba limba și cultura fără a păstra urme sesizabile ale identității anterioare. Ceea ce nu este valabil în cazul caracteristicilor identitare codificate biologic. Statele „naționale” din Europa Centrală și de Est se declară cu predilecție a fi formații cultural-lingvistice. Aici xenofobia nu urmărește excluderea grupurilor considerate străine, ci asimilarea acestora. Aceste societăți sînt „adoptive”. Excluderea este doar un instrument al „adoptării”. Aceasta este cauza pentru care în aceste comunități, interzicerea discriminării *față de persoană* nu desființează inevitabil și discriminarea negativă în sine, ci dimpotrivă, chiar o întregește, căci scopul discriminării, în acest caz, este tocmai forțarea asimilării. Faptul că o persoană poate ocupa anumite posturi numai dacă aparține majorității, din punct de vedere al formei nu este discriminare, fiindcă grație sistemului de numiri, pe de o parte, nimeni nu trebuie să declare

Continuare pe pagina 6

Continuare de pe pagina 5

acest lucru, iar pe de altă parte, dacă un individ se asimilează în cultura majoritară, nimic nu mai împiedică ocuparea postului de către acesta. (Adversarii „discriminării" nici nu protestează față de acest tip de diferențiere, deși – în România, de pildă – există nenumărate exemple în acest sens). Deci, diferențierea – cel puțin în faza de asimilare – într-adevăr nu se îndreaptă împotriva persoanei (adică a „originii" de sînge), ci împotriva comunității cultural-lingvistice a acesteia. Naționaliștii români sau maghiari, după cum declară chiar ei în mod explicit, nu au nici o obiecție față de maghiari sau români, dacă aceștia devin „buni" români sau „buni" maghiari, adică învață să urască la fel de „sincer" pe maghiari, respectiv pe români ca ei înșiși. Deoarece acest tip de identitate, în principalele sale aspecte, se „bazează" pe negarea identității maghiare (și viceversa), dubla identitate este exclusă „din principiu": fie urăști maghiarii și iubești românii, fie urăști românii și iubești maghiarii, nu există cale de mijloc, „nu se poate" amîndouă deodată.

Asimilarea este însă un lucru paradoxal. Asimilarea „străinilor" este rentabilă pentru majoritate numai atît timp cît existența străinilor amenință „identitatea" statului. După ce s-a înfăptuit asimilarea, adoptarea („includerea") trebuie să fie urmată imediat de excludere. Fiindcă iese la iveală faptul că asimilații (prin situația lor specifică) și-au însușit rolurile forțate asupra lor mult mai bine decît majoritatea asimilatorilor care trăiesc în adăpostul siguranței de sine date de comunitate, astfel că asimilații vor deveni suprareprezentați în domenii-cheie (sau considerate a fi domenii-cheie) ale vieții sociale și, prin urmare, „consumă aerul" asimilatorilor.

În acest moment confruntarea cultural-lingvistică este înlocuită de cea „etnică".

Sînt ferm convins că dacă asimilarea maghiarilor din România ar

Alexandru Antik: Montaj cu aplicarea motivelor din Codexul Visehgrad

fi decurs cu rapiditatea furtunoasă planificată de naționaliștii români, societatea română de astăzi ar fi preocupată de identificarea „maghiarilor clandestini", la fel cum societatea maghiară îi caută pe evrei. Fiindcă în perioada asimilării, expansiunea română ar fi însemnat însușirea funcțiilor culturale maghiare, cîștigarea de teren practic fără concurență de către intelectualitatea română (ceea ce s-a și întîmplat sub Ceaușescu). În același timp, maghiarii ar fi fost obligați să facă față unei concurențe acerbe și ar fi acaparat tot mai multe funcții intelectuale *române* din fața intelectualității românești mult diluate, semiculte, complacente. „Abuziv", desigur! Putea deci să înceapă vînătoarea de vrăjitoare, în cursul căreia chiar asimilanții maghiari s-ar fi întors împotriva celor excluși, ba mai mult, ar fi încercat să fie mai gălăgioși decît „românii români", căci societatea română i-a socializat pe sentimentul urii față de maghiari. Dar în scurt timp ar fi realizat că oricînd poate veni rîndul lor. Și atunci nu ar mai fi avut altă scăpare decît un fel de „solidaritate maghiară". S-ar urî unii pe alții și s-ar urî și pe sine, dar situația comună „i-ar fi mînat în aceeași turmă", adică atacurile împotriva lor ar provoca „reacții comunitare" evidente. Identificarea lor ar fi cu atît mai ușoară cu cît numeroase elemente neconștientizate ale culturii anterioare s-ar fi păstrat și în procesul schimbării limbii și a culturii. Treptat, ar deveni schizofrenici în adevăratul sens al cuvîntului, ar continua să nu se definească pe sine ca aparținînd unui grup minoritar, căci tocmai părăsind grupul minoritar au devenit români, și totuși, atacurile antimaghiare i-ar îndemna tot timpul la proteste „autodemascante". Adică, în acest sens particular al cuvîntului, ar deveni într-adevăr „neasimilabili". Reacțiile perfect identificabile, „specifice rasei" i-ar identifica drept străini la fel ca și culoarea pielii. În acest caz, în principiu, interzicerea discriminării ar fi într-adevăr suficientă pentru desființarea situației de defavorizare. Însă, pentru a interzice o discriminare, trebuie să identificăm grupul discriminat. Iar grupul trebuie să-și nege propria existență. Iar prin acest lucru, în ochii majorității, recunosc tocmai faptul că acest grup există și mai mult, „complotează" în secret împotriva majorității. (Ceea ce este chiar nevoit să facă în anumite privințe.) Astfel, interzicerea discriminării ar avea ca efect amplificarea în continuare a sentimentelor antimiar avea ca efect amplificarea în continuare a sentimentelor antiminoritare.

Și astfel s-a și format cercul vicios din care evreii, aflați într-o situație similară, în pofida inteligenței lor ieșite din comun, nu reușesc să evadeze – nicăieri în lume.

Deci, în realitate, asimilarea maghiarilor de peste hotare nu ar rezolva nimic.

În cazul minorităților cultural-lingvistice, din fericire, acest cerc vicios poate fi evitat. Deoarece, aparent paradoxal, *există o posibilitate* pentru eliminarea discriminării: 1. autodiscriminarea grupului, iar în continuare, 2. interzicerea discriminării grupului de către alte grupuri. Al doilea pas înseamnă în practică faptul că grupul în cauză este recunoscut ca fiind egal din punct de vedere juridic cu alte grupuri ale societății. În opinia mea, aceasta este singura soluție echitabilă, și din acest motiv, acceptabilă și pe termen lung.

Cele două forme ale discriminării, după cum reiese și din cele de mai sus, se manifestă pe două nivele bine delimitate. Pe nivel inferior, la nivelul comunităților cultural-lingvistice („națiunile culturale", „naționalitățile"), statul recunoaște dreptul la (auto)discriminare, iar la nivelul comunității politice (al „națiunii politice"), introduce interdicția discriminării.

3.

Însă comunitatea culturală poate fi mai largă decît comunitatea politică (în cazul în care o anumită comunitate cultural-lingvistică trăiește în mai multe state) sau mai restrînsă (dacă este minoritatea unei singure țări). Dacă în cursul istoriei, minoritățile din afara granițelor statului au contribuit activ la susținerea și apărarea statului respectiv și din punct de vedere cultural formează în continuare parte din majoritatea fondatoare a statului, atunci este de înțeles că statul respectiv, a cărui politică este influențată hotărîtor de comunitatea cultural-lingvistică majoritară, se simte dator față de aceste comunități, ajunse într-o situație defavorabilă în urma condiției de minoritate. Iar față de alte comunități nu se simte dator.

Întrebarea fundamentală este, deci, următoarea: dacă membrii unui grup care se autodefinește ca fiind diferit se susțin reciproc în mod preferențial, prin acest lucru ei discriminează persoanele care nu fac parte din grup sau nu? Adică, ce se întîmplă atunci cînd un stat extinde solidaritatea intrastatală asupra unui anumit grup cultural-lingvistic din afara granițelor, mai concret: dacă desființează anumite aspecte ale discriminării valabile pentru străini. Și în același timp le menține pentru alte grupuri cultural-lingvistice. Poate fi discriminativă în sensul „diferențierii defavorabile" *desființarea* discriminării în sensul „diferențierii defavorabile"? Pot exista obiecții împotriva acestui lucru?

Eu cred că nu. Sau dacă da, numai în aceeași măsură ca în numeroase alte cazuri. Statul are dreptul incontestabil de a extinde asupra anumitor străini avantajele aferente cetățeniei sau o parte dintre aceste avantaje, sau să le acorde anumite avantaje care nu sînt disponibile cetățenilor (vezi: politica de imigrare, reglementări privind șederea străinilor, azil politic etc.). Deoarece în cazul anumitor state numărul solicitanților depășește posibilitățile statului respectiv, statul este nevoit să trateze diferențiat solicitanții. Și această diferențiere este întotdeauna favorabilă pentru unii și defavorabilă pentru alții. Depinde de criterii.

Legea privind statutul juridic special al maghiarilor din țările vecine acordă în primul rînd avantaje cultural-lingvistice pentru persoane care în propria lor patrie suferă de dezavantaje cultural-lingvistice, și nu acordă aceste avantaje celor care nu suferă de asemenea dezavantaje. Prin ce se deosebește acest lucru – să zicem – de judecarea solicitărilor de azil politic? Unde este discriminarea negativă?

Este o altă problemă faptul că, dacă nu vrea să se confrunte cu conflicte serioase, lumea va trebui să desființeze mai devreme sau mai tîrziu și reglementările discriminative legate de cetățenie. Sistemul mondial trebuie să se dezvolte deja în deceniile următoare înspre formarea statului mondial. Altfel nu vor putea fi soluționate problemele globale ale sistemului mondial. Dar acest lucru poate fi înfăptuit numai treptat. Așadar, reforma radicală a dreptului internațional devine, mai devreme sau mai tîrziu, inevitabilă. Legea statutului din Ungaria este un experiment care poate fi instructiv și în privința acestei reforme.

În cadrul Uniunii Europene însă, desființarea discriminării și-ar pierde într-adevăr sensul, fiindcă aici comunitățile maghiare care trăiesc în diferite state ar fi reunite în cadrul aceluiași stat. În aceste circumstanțe, protecția minorităților ar deveni sarcina comunităților locale și în absența statelor naționale ultracentralizate care ar putea limita aspirațiile minorităților, problemele acestora s-ar rezolva în mod spontan.

Pînă atunci, însă, legea este necesară. Fiindcă scopul legii nu este adîncirea diferențelor dintre grupurile cultural-lingvistice din țările vecine, așa cum au afirmat mai multe persoane, ci tocmai reducerea presiunii asimilatoare. Rezistența față de această lege indică faptul că intelectualitatea din aceste state încă nu a renunțat la visul asimilării minorităților, ci doar ar dori să înlocuiască metodele brutale și fățișe de pînă acum cu altele, „civilizate" și „mai umane". Și manifestă în continuare aversiune față de soluțiile care ar frîna într-adevăr asimilarea.

Acuzația de discriminare negativă nu stă în picioare. Statul ungar nu adoptă reglementări discriminatorii față de cetățenii români, sîrbi, slovaci, ucraineni din afara granițelor sale, iar în cazul maghiarilor nu face altceva decît să desființeze o parte (nu prea însemnată) din cele existente, contrabalansînd astfel presiunea discriminatorie pe care o suferă în continuare aceste comunități în statele respective.

Dar în orice caz, legea poate fi privită doar ca o situație tranzitorie și poate fi valabilă numai pînă cînd toate statele implicate vor fi incluse în Uniunea Europeană. Și de fapt nici nu este altceva decît îndeplinirea unilaterală a obligațiilor asumate de Ungaria în tratatele de bază. Cei care o adoptă ar trebui neapărat să sublinieze aceste fapte. La fel și faptul că soluția finală, evident, nu este legea statutului, ci soluționarea echitabilă a problemei minorităților, ceea ce este posibilă, în perspectivă, pe baza reglementărilor unionale.

Traducere de VENCZEL Enikő

1947, Căpeni (jud. Covasna), *Brassói Lapok*, redactor; *Liget* (Budapesta), colaborator; Universitatea București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, lector; *Agyűlölet terbe*, Budapesta, 2000, *Kossuth-paradoxon*, Cluj, 2001.

Antonela CAPELLE-POGĂCEAN

Națiunile ambigue

Ideea națională a fost un vector de inserție progresivă în modernitate, a ungurilor și a românilor deopotrivă, începînd cu sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Națiunea își dezvăluise dinainte ambiguitatea. Această referință s-a pretat într-adevăr unei duble utilizări: ca accelerator al democratizării societăților, punînd sub semnul întrebării sau chiar delegitimînd privilegiile feudale și ierarhiile tradiționale, dar și – în special din a doua jumătate a secolului al XIX-lea – ca frînă a modernizării, ca unealtă a interogării tot mai insistente asupra valorii acestor schimbări. Această ambiguitate, această ambivalență nu constituia ceva tipic unguresc sau românesc, ci stătea în chiar centrul categoriei de „națiune", născută o dată cu modernitatea politică, dar pretinzînd a avea, cu toate acestea, rădăcini departe în trecut – instrument de desacralizare a lumii, dar deschizînd, totuși, calea unor resacralizări[1].

În Ungaria, puternicul consens în jurul națiunii istorice n-a interzis interpretările diferite ale națiunii. Astfel, această referință a legitimat abolirea privilegiilor nobiliare și a justificat lărgirea corpului național, extins la ansamblul locuitorilor din Regatul istoric. Pe de altă parte, însă, ea l-a repus în valoare pe nobil, privat progresiv de o mulțime din fostele sale privilegii, dar actor prestigios și activ în procesul de modernizare în secolul al XIX-lea. El a ajuns cu timpul să fie „etnicizat", proiectat ca figura emblematică a maghiarității în epoca modernă, pe care a înscris-o în continuitatea istoriei. Istoricul *Szűcs Jenő* arătase că în momentul cristalizării sale, ideologia națională maghiară se sprijinea deja pe două sisteme de referință: clasele conducătoare apărau în fața naționalităților concepția statal-națională, dar pentru a rezista tentativelor de germanizare ale Curții de la Viena, ele au invocat și referințe etno-culturale. Alt exemplu de ambivalență din spațiul maghiar: referința națională a fost invocată atît pentru a susține asimilarea evreilor după *Ausgleich*, cît și pentru a cerceta acest fenomen și a-i critica efectele. Astfel, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, cîțiva intelectuali și politicieni i-au acuzat pe evreii asimilați că denaturează maghiaritatea, că o supun efectelor dizolvante ale modernității. La fel ca și în alte părți ale spațiului european, habsburgic, în special, evreul devenea în același timp erou și victimă a modernității.

La moldo-valahi, referirea la națiune a introdus problematica modernizării Principatelor, în special după 1848. Ea a făcut, printre altele, să se țină seama pentru prima dată de chestiunea țărănească, fapt căruia îi stă mărturie abolirea șerbiei în 1856 și prima reformă agrară – este adevărat, puțin eficace – în 1864. Integrat națiunii, țăranul urma să cunoască o mutație importantă: dintr-un subiect aservit, el era chemat să devină cetățeanul unui stat-națiune pe cale de a se construi. În schimb, începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, aceeași referință a fost exploatată de către conservatori și, după ei, de către tradiționaliști, pentru a denunța, de această dată, efectele distructive ale unei modernizări rapide asupra sufletului național, care era reprezentat de figura țăranului,

perceput ca purtător al unei identități arhaice, în afara orizontului cetățeniei.

În spațiile maghiar și românesc, referentul „națiune" a avut în consecință un rol central în organizarea cîmpurilor ideologic și politic în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Polaritatea modernizator/conservator (sau tradiționalist) s-a cristalizat în ambele cazuri în jurul națiunii, a reprezentărilor sale diferite. Definițiile dominante – în cazul maghiar aceea a națiunii istorico-politice, creatoare a statului, asimilatoare, avîndu-l pe nobil drept figură emblematică, iar în cazul românesc cea a națiunii etno-culturale, comunitate preexistînd unui stat menit să o aducă la civilizație, cu țăranul ca personaj simbolic – au făcut obiectul unor redefiniri. Concepția maghiară a națiunii a cunoscut o valorizare a etnicității mai ales la conservatorii care s-au angajat, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, în definirea specificului național. Intelectualii democrați au pus atunci sub semnul întrebării monopolul „nobilului" în reprezentarea simbolică și politică a națiunii maghiare, în numele unei viziuni democratice asupra națiunii. Pe de altă parte, la români, figura țăranului s-a vădit a fi proteiformă și polisemică. Numeroase au fost avatarurile sale: țăranul „nobil", moștenitor al romanilor, pe care voiau să îl mobilizeze patrioții transilvăneni în 1848; țăranul „dac", preistoric, pe care îl evocă moldo-valahii ce îi fac pe maeștrii lor de gîndire francezi să descopere existența unei mici națiuni daco-romane; țăranul „cetățean", integrat clasei mijlocii, în numele căruia luptă naționaliștii transilvăneni la sfîrșitul secolului al XIX-lea și pe care îl apără populiștii moldoveni la începutul secolului XX, atunci cînd visează la o democrație rurală; țăranul idealizat, romantic-arhaic al lui Eminescu și, după el, al tradiționaliștilor de la *Sămănătorul*. Fiecare dintre aceste variante trimite la o ordine socială și politică aparte.

Alexandru Antik: Montaj cu aplicarea motivelor din Codexul Visehgrad

Punct de cristalizare a tensiunii modernizator/conservator, categoria de „națiune" a exprimat în cele două cazuri un raport cu exteriorul. Figura nobilului a fost asociată la maghiari, începînd cu sfîrșitul secolului al XVIII-lea unui ideal de independență. Curentul independentist, numit „curuț" (*kuruc*), a rememorat prin această figură luptele duse de către nobili împotriva Habsburgilor în epoca premodernă și modernă, referindu-se mai ales la nobilimea protestantă mică și mijlocie din Ungaria orientală și Transilvania. Ea rezistase ofensivei Contrareformei și se ridicase împotriva Habsburgilor, preferînd să se sprijine pe turci pentru a păstra autonomia Principatului. Această lectură a trecutului era opusă celei făcute de curentul „lobonț" (*labanc*), în care se exprima marea aristocrație cosmopolită, catolică, din vestul Ungariei, mai deschisă compromisului cu Viena, condusă de voința de a reforma țara. În 1848-1849 această antinomie *„kuruc" – „labanc"* a fost ilustrată de opoziția dintre *Kossuth*, revoluționarul radical, care a mers pînă la ruptura de Viena și pînă la proclamarea independenței Ungariei, și marele aristocrat *Széchenyi*, adept al reformei graduale și al menținerii legăturii constituționale cu Viena. După 1867, propulsarea nobilului ca simbol al continuității istorice a națiunii a adus cu sine o afirmare a forței statului, care permitea ocultarea dependenței. Proiectul imperiului ungar de 30 de milioane de suflete înflăcăra, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, discursurile anumitor oratori naționaliști. Acest proiect lămurea deci turnura luată de naționalismul maghiar, care nu mai era defensiv și anti-habsburgic, ca în 1848, ci ofensiv și imperial. Unii patrioți, revoluționari în 1848-1849, adepți ai compromisului după 1867, trăiau dealtfel o „schizofrenie", după cum amintește *Bibó* István. Bibó evocă exemplul romancierului *Jokai* Mór. Fost pașoptist, acesta amintea în memoriile sale că îi plînsese pe capii executați ai revoluției de la 1848-1849 în fiecare zi a vieții sale și că, totuși, se rugase pentru împărat, rege al Ungariei, responsabil de execuția lor, în fiecare seară.

La români, importanța atribuită țăranului – mai mult sau mai puțin accentuată în funcție de ideologiile și orientările politice – punea de asemenea problema dependenței. Elogiul civilizației țărănești introducea o distanță critică față de schema occidentală a unei dezvoltări democratice industriale. Tradiționaliștii respingeau ferm acest model, tematica subdezvoltării și a recuperării istorice făcînd la ei obiectul unei redefiniri polemice.

Alături de „chestiunea țărănească", și „problema evreiască" este legată de problematica dependenței. Constatată deja de către moldo-valahii pașoptiști, ea a fost pe deplin dezvăluită în momentul Congresului de la Berlin, în 1878, cînd, abia recunoscut, tînărul stat și-a descoperit limitele suveranității.

„Problema evreiască" și chestiunea agrară s-au aflat în centrul dezbaterilor politice și sociale din Vechiul Regat pînă la începutul primului război mondial. Aceasta a fost, de asemenea, și perioada constituirii statului-națiune român, a definirii normelor și fundamentelor sale. Opoziția generalizată față de emanciparea evreilor a revelat o ambiție de a evita dependența, o ambiție privată de mijloace pe măsură însă, căci statul era fragil din punct de vedere politic și economic.

Pe scurt, inserția destul de brutală în modernitate și viteza accelerată de modernizare, comparativ cu intervalul ocupat de acest proces în Vest au antrenat, în cazurile maghiar și român, o reformulare a problematicii dependenței. Ea a fost inclusă în căutările legate de căile de modernizare, de pertinența modelului occidental. Nu mai era vorba doar de acceptarea sau refuzul supunerii la o dinastie sau la un imperiu străin, ci și de fidelitatea față de o identitate schimbătoare, nesigură sub presiunea dizolvantă a modernității. Problematica identitară a căpătat formă în Austro-Ungaria[2] și în România în ultimele decenii ale secolul al XIX-lea, într-un context marcat de epuizarea idealurilor liberale de la 1848, sesizabilă în toată Europa, începînd din anii 1870.

Or, neliniștile modernității se vor adînci încă mai mult după război.

Traducere de Mirela LAZĂR

Note

1 Această ambivalență, această ambiguitate este prezentă în definiția dată de *Renan* în 1882: „O națiune este un suflet, un principiu spiritual. Două lucruri care, la drept vorbind, nu sînt decît unul singur, constituie acest suflet, acest principiu spiritual. Unul este trecutul; celălalt este prezentul. Unul constă în a poseda în comun o bogată zestre de amintiri; celălalt constă în consimțămîntul mutual, în dorința de a trăi împreună, în voința de a pune în valoare o moștenire indiviză." (Ernest Renan, *Qu'est-ce qu'une nation?*, Paris, Éditions R. Hellen, 1934, p. 81.)

2 Crizele identității în Viena „fin de siècle" au fost remarcabil analizate de către Jacques *Le Rider*. Cf. Jacques Le Rider, *Modernité viennoise et crises de l'identité*, Paris, PUF, 1990 (trad. rom.: *Modernitatea vieneză și crizele identității*, Iași, Editura Universității Al. I. Cuza, 1995).

SZŐCS Géza

Comentarii pe marginea conceptului de națiune

I.

Națiunea înseamnă mulți oameni dispăruți. Voința lor este cea care pare să călăuzească viața, dezideratele, țelurile, speranțele – într-un cuvînt, destinul – cîte unui grup de bărbați și femei în viață.

Cine sînt cei vii? Și cine sînt cei dispăruți? Ce reprezintă unii pentru ceilalți?

Se poate, altminteri, lesne observa că numărul răposaților este mai mare decît al celor vii, ba chiar sporește pe zi ce trece. Sînt oare etern valabile imperativele, sistemele de valori, ethosurile elaborate și promovate de strămunii (de ambe sexe) întemeietori de patrie și de națiune, de cei care au perpetuat și au salvat națiunea? Sau vine o vreme cînd toate acestea ajung perimate? Pînă cînd rămîn obligatorii modelele, paradigmele, canoanele impuse la un moment dat, al căror sistem decide identitatea, inclusiv cea națională?

Identitatea națională – ca orice altă identitate – are două chei.

Una este aceea a identificării unui lucru cu altceva.

Cealaltă este aceea a identificării sinelui cu ceva.

Criteriile, trăsăturile distinctive, diferențele specifice care stau la baza acestor două procese conțin într-însele voința celor dispăruți. Să ne aplecăm asupra cîtorva dintre nenumăratii factori complecși din care este constituită națiunea – limba sau moravurile, de pildă.

Vorbim, noi, oare, limba pe care-o vorbeau strămoșii noștri?

Trăim, oare, călăuzindu-ne după valorile respectate de strămoșii noștri? După valorile pentru care au trăit, au luptat, au muncit și, uneori, și-au dat viața?

Sîntem, oare, așa cum și-au dorit strămoșii noștri să fim?

Nu. Nu sîntem deloc așa.

Deși – de cînd e națiunea națiune – totul se întîmplă prin raportare la trecut.

A afirma însă că, dacă ne-ar cunoaște mai îndeaproape, *Sfîntul Ștefan* sau Matei *Corvin* ar exclama încîntați: exact așa mi i-am imaginat!, lăsînd la o parte infatuarea, înseamnă să tragi la nimereală un foc de armă într-o pădure, iar apoi să cauți glonțul înfipt în cine știe care trunchi de copac și să afirmi sus și tare: ia te uită ce țintă am, păi exact aici am vrut să nimeresc...

Nu, nu sîntem așa cum și-au închipuit strămoșii noștri că vom fi cîndva. Însă, chiar și așa, sîntem ce-a fost mai important pentru ei: sîntem urmași. Urmași animați de-o conștiință de urmași, de respect pentru predecesori, le evocăm cu mîndrie virtuțile și meritele, dorim să le atenuăm greșelile, scăpările, păcatele. Aceasta este națiunea.

Conștiința de urmaș nu-i totuna, desigur, cu conștiința nemijlocită a originii.

Sînt mulți cei care se trag din alți strămoși, care s-au conectat de altundeva la continuum-ul pe care îl numim maghiarime. *Füst* Milán se referă la cedrul libanez, „căci de-acolo m-am pornit cîndva încoace" – în timp ce alții și-ar putea descoperi rădăcinile la poalele Muntelui Ararat, în adîncurile codrilor teutoni, în negura străveche a slavismului, în românescul ținut mioritic sau în stepele asiatice. Ce anume îi unește pe toți aceștia? Pur și simplu, o categorie gramaticală numită pluralul?

Nici cei mai înverșunați rasiști nu-și mai închipuie că am avea de-a face cu un concept ce ar putea fi definit prin naștere, legături de sînge (*natio*) sau procreație (*zămislire*), altfel spus, prin genetică. (Mă voi referi mai încolo la excepțiile de tipul Islandei). Dacă luăm semînția ca formulă de bază a națiunii, ar trebui să ne imaginăm, mai curînd, o super-familie în care nenumărații membri sosiți de pe alte meleaguri se integrează și se lasă asimilați ca miri și mirese, într-un proces secular – o familie al cărei nume s-a păstrat, dar în a cărei zestre genetică acum, la a nu se mai știe a cîta generație, mai există cel mult o miime-două din strămoșii care odinioară i-au dat numele.

Cum se face, atunci, că sistemul țelurilor și valorilor de odinioară, elaborat de cîțiva strămoși din care s-au mai păstrat o miime-două a reușit să integreze – ne referim acum la cazul maghiarilor – într-un interval de peste o mie de ani val după val de oaspeți, venetici, prieteni și vrăjmași sosiți de aproape sau de departe? Este națiunea, în acest sens, altceva decît o idee – o matcă, o albie în care ideea unor gene, moravuri, năzuințe, intenții dintre cele mai diferite gonește pînă se pierde-n depărtare? *József* Attila a scris cele mai cunoscute versuri din poezia maghiară dedicate acestei teme (*La Dunăre*), arătînd că prin inimă îi curge un amestec de sînge cuman, secuiesc, turcesc, tătăresc, slovac și românesc, că, în persoana lui, învingătorii și învinșii de altădată încheie – să-i zicem așa – *pax pannonica*.

Cu ani în urmă, cîțiva politicieni au vrut să mă nimicească. Interesant în chestiunea asta nu este faptul că toți, pînă la unul, erau unguri, ci, mai mult, faptul că erau conducătorii unui organism – și în această calitate au și acționat – care luase ființă întru reprezentarea intereselor politice, culturale și de altă natură ale maghiarilor din Transilvania, organism la a cărui edificare și conducere participasem anterior și eu însumi.

Atunci, în situația aceea în care se hotărîse, ba chiar și începuse, să zicem, măcelărirea mea, mi-au sărit în ajutor mai mulți intelectuali români. Era cît pe-aci să scriu mai mulți prieteni români, însă pînă atunci nu toți îmi fuseseră prieteni, pe unii dintre ei nici nu-i cunoșteam. La vremea aceea îmi ziceam așa: dacă o organizație înființată pentru apărarea intereselor unui ungur îi poate face așa ceva, în numele intereselor maghiare, unui poet maghiar, unui politician a cărui carieră a fost decisă, în chip notoriu și exclusiv, de apărarea drepturilor comunității maghiare din Transilvania; și dacă în apărarea acestui poet maghiar sar poeți, pictori și matematicieni români, atunci cine ce este în această poveste? Cum pot fi stabilite criteriile și liniile de demarcație ale apartenenței morale, politice și naționale? Pe dată mi-a devenit clar că, în ceea ce mă privește, eu unul nu pot aparține unei comunități al cărei organism reprezentativ dorește să apere interesele respectivei comunități punînd la cale, în numele ei, nimicirea mea. Desigur, s-a mai întîmplat, nu o dată, ca politicienii să se agite în numele unei comunități fără să reprezinte cîtuși de puțin interesele sau măcar părerea acesteia. Absurd era, însă, faptul că voiau să acționeze *în numele meu împotriva mea* – referindu-se la națiune. Interesul meu de ungur era, așadar, să fiu executat: idee concepută de organismul pe care și eu însumi l-am însărcinat cu reprezentarea intereselor mele.

Asta-i poanta fină în această întîmplare, de aceea am și relatat-o aici. Fără această dimensiune, toată povestea asta n-ar fi decît istoria unei răfuieli politice obișnuite. În ceea ce privește interesele mele, și nu mai puțin aspectele morale, fapt e, îmi ziceam eu, că ele îmi sînt

Continuare pe pagina 8

Continuare de pe pagina 7

apărate în mai mare măsură de cîțiva români decît de o întreagă organizație (înființată întru apărarea intereselor mele). E drept că nu ca români fac asta – în schimb, organizația vrea să mă nimicească *în calitatea ei* de organizație *maghiară*.

Adevărul e că mi-au luat partea și unii unguri. Totuși, în măsura în care prietenii mei români mi-au venit în ajutor, n-am ajuns, oare, să fiu și eu unul de-al lor? Chiar și dacă – repet – acțiunea lor *nu* a fost motivată de niște puncte de vedere naționale. La vremea aceea am scris că, dacă aș putea – desigur, nu puteam – alege, aș prefera de-o sută de ori să trăiesc într-o lume populată de prieteni români decît într-una populată de vrăjmași unguri.

Această concluzie nu este, desigur, totuna cu intenția de schimbare a națiunii, dar poate duce la formularea acestei chestiuni; o parte însemnată a milioanelor de imigranți care, ajunși în America, au renunțat la identitatea națională anterioară, au purtat în suflete, peste ocean, nedreptățile suferite cîndva, nedreptăți care explică procesul rapid de schimbare a identității.

Au existat numeroase încercări de dezlegare a secretului asimilării maghiare, adeseori misterios de eficientă. Iată însă că nici teoria maghiarizării forțate, nici cea a maghiarizării din interes nu lămuresc toate aspectele problemei. Străbunii familiei *Petrovics* și cei ai familiei *Hrúz* – probabil – nu și-au imaginat și nu și-au dorit ca nepotul sau strănepotul lor să ajungă ceea ce a ajuns; pînă aici totul e-n regulă, tocmai asta și demonstrăm. Totuși, despre cum s-a născut geniul maghiar cu valoare de simbol, caracteristic *par excellence*, din descendentul unor sîrbi și slovaci – fie și cu posibili ascendenți maghiari printre aceștia, dat fiind creuzetul multietnic din depresiunile intracarpatice – nu avem decît niște ipoteze romantice. Să luăm la întîmplare una dintre acestea, de pildă, de la *Jókai* Mór, care încearcă să-și explice cum au putut fi asimilați unii aristocrați germani din Ungaria pe linia celor mai marcante caracteristici tipologice. Atenție, urmează un citat *cu adevărat* romantic:

„Există o forță miraculoasă în pămîntul Ungariei, în aceste plante cu rădăcinile înfipte în țărîna martirilor căzuți pentru libertate, în magica strîngere de mînă a bărbaților, în fermecătoarea privire a doamnelor, în aerul însuflețit, în pusta nesfîrșită, în durerea atotcuprinzătoare a celor ce-au fost și în vigoarea bărbătească a refuzului de a deznădăjdui, în cîntec și în dragoste, o forță ce-l transformă, în scurt timp, pe străinul cu spirit nobil în cel mai înflăcărat patriot. Nu-s vorbe de lingușeală nici la adresa ungurilor, nici la adresa străinilor. E adevărul gol-goluț. Statistică." (Jókai Mór, *Duel cu Dumnezeu*).

II.

Să ne întoarcem la categoria gramaticală a pluralului ca instrument de constituire a unei comunități.

Cîndva, cu ani în urmă, le-am trimis o ilustrată prietenilor mei, scriind la destinatar *Lázok* Jánosék. Un cunoscut de-al meu, român, văzînd-o, m-a întrebat: de ce-l treci doar pe Lázok la destinatar? Mesajul e adresat și celorlalți colegi de facultate, nu-i așa?

Dar uită-te că sînt trecuți și ceilalți, am răspuns eu.

Unde?

Păi, uite, *k*-ul ăla din coadă.

Și asta înseamnă și toți ceilalți? m-a întrebat amicul meu, șocat ca mai toți vorbitorii de limbi analitice care iau prima lecție de limba maghiară. Un simplu *k*?

Da, înseamnă și toți ceilalți. De ce ți se pare mai normal ca dintr-unul sau doi de *i* să-l transformi, ca prin farmec, pe un român în douăzeci de milioane de români? Român, români, românii.

Omul a izbucnit în rîs, iar eu nici pînă astăzi nu m-am dumirit: zău așa, este oare normal ca, sprijinindu-ne pe cîte o structură gramaticală moștenită dintr-un trecut îndepărtat și nemairevizuită nicicînd, să ne permitem cele mai perverse silogisme, cu consecințe sociale dintre cele mai grave: generalizarea falsă și identificarea falsă? Altfel spus: bizuindu-ne numai și numai pe categoria pluralului, pornind de la cunoștințe cînd reale, cînd false, ajungem la ipoteze, concluzii, judecăți care ne fac să aplicăm cunoștințele noastre reale sau false, referitoare la doi-trei membri ai unei comunități, tuturor (sau majorității) membrilor respectivei comunități determinate lingvistic sau altcumva? „VOI AȚI FĂCUT-O!"

Aceste reflecții, care ridică mai ales problema apartenenței, a apartenenței noastre și a celorlalți, au de-a face cu conceptul de națiune modernă apărut inițial în Europa Occidentală. Ele sînt valabile în cazul oricărui grup bine diferențiat – din punct de vedere lingvistic, etnic, religios etc. – respectiv în legătură cu stabilirea factorilor constitutivi ai unui grup.

Fundalul unui conflict dintre două triburi papuașe învecinate este – dacă nu *întotdeauna*, atunci *cel mai adesea* – același ca și al războaielor balcanice, și anume, ridicarea la rang de generalitate a faptelor reale și false din sfera particularului. Iar dacă cineva mi-ar răspunde că, de regulă, războaiele sînt purtate din interese economice, eventual din interese ideologice (religioase etc.), aș fi de acord cu această afirmație.

Pentru ca să putem *identifica*, însă, inamicul, acesta trebuie să se deosebească de noi, să fie altfel decît noi. Iată o condiție esențială, necesară apriori chiar și în cazul unui război civil, purtat în sînul aceleiași națiuni, altminteri poți sfîrși împușcat cît ai zice pește chiar și de ai noștri.

Acest text se referă (și) la faptul că, dacă în istoria omenirii s-ar fi recurs în mai mică măsură la identificări pripite, nechibzuite, după simple aparențe, poate că pămîntul ar fi fost udat de mult mai puțin sînge omenesc.

III.

Familia *Apor* din Altorja trăiește – un caz singular, cred – în același loc de aproximativ o mie de ani, fapt pe care îl poate demonstra. Ei sînt într-adevăr îndreptățiți să afirme: da, *noi sîntem din Altorja.* Acesta este unul dintre polii identității. Există însă și contrapoli.

La o competiție mondială, să zicem la o olimpiadă, o țărișoară este reprezentată de un singur concurent. Acesta cîștigă locul întîi cu un avans de o sutime de secundă sau cu un milimetru. Compatrioții lui exultă și țara întreagă cîntă „am învins!"

Asta deși sportivul respectiv vorbește stricat sau deloc limba acelei țări, căci s-a stabilit acolo de curînd, ca refugiat, și a primit în grabă noua cetățenie doar fiindcă autoritățile au văzut în el un potențial învingător.

Și a și învins – iar o dată cu el a învins țara întreagă. Părțile s-au identificat una cu cealaltă.

Contele *Károly* Mihály, care a fost un politician extrem de lipsit de talent, dar care se pricepea să scrie într-o manieră agreabilă („Cînd a început campania militară împotriva Serbiei și adepții războiului puteau spera că ea va și lua repede sfîrșit, aristocrații noștri, fideli pasiunii lor pentru sport, s-au înrolat ca voluntari pe front, ca să-i împuște pe sîrbi pînă la ultimul".), își începe memoriile astfel:

Alexandru Antik: Montaj cu aplicarea motivelor din Codexul Visehgrad

În 1909 eram la băi la Karlsbad împreună cu Leopold Berchtold, o rudă de-a mea. După-amiaza, ne beam cafeaua pe terasa de la Altewiesen, de obicei în compania lui André Tardieu, redactorul de știri externe de la cotidianul francez Les Temps, premierul de mai tîrziu.

Într-o zi, Tardieu l-a întrebat pe Berchtold: „Dumneavoastră, de fapt, ce naționalitate v-ați declarat? Germană, maghiară sau cehă? Că naționalitatea austriacă nu există."

„Sînt vienez", i-a răspuns Berchtold.

„Dar de care parte v-ați situa dacă, întîmplător, s-ar ajunge la o ciocnire între popoarele monarhiei?"

„De partea împăratului".

„Și dacă imperiul și-ar înceta existența?"

„Aș rămîne și atunci ceea ce sînt: un aristocrat. Ce n'est pas beaucoup, mais c'est toujours quelque chose", răspunse Berchtold cu zîmbetul lui obișnuit, ușor superior.

Am putea enumera nenumărate exemple bizare din care ar reieși, fără excepție, că frontierele identității pot fi cu mare greutate stabilite.

Poate că, însă, nici nu-i nevoie. L-am întrebat pe Ionel *Pantea*, un vorbitor perfect al limbii maghiare, și unul dintre cei mai mari cîntăreți ai Europei, cum își definește identitatea. Răspunsul lui a sunat astfel: sînt unul din ardelenii care trăiesc în Luxemburg.

Iar asta aproape că aduce cu invenția epocală a eroilor lui Kurt *Vonnegut.*

Traducere de George VOLCEANOV

1953, Tîrgu Mureș; poet, ziarist, *Erdélyi Híradó Kiadó,* redactor; *Passió,* 1999, Budapesta; *Lach, wie ihr est versteht*, 1999, Frankfurt.

FEY László

Minoritățile majorității și ale minorității

Al. *Cistelecan* descrie două cazuri în care, român fiind, s-a simțit minoritar (*Provincia*, martie 2001). Al doilea caz este tipic: avînd sarcina de onoare de a rosti cîteva cuvinte la dezvelirea statuii lui *Petőfi,* maghiarii nu l-au primit așa cum se cuvenea. Unii l-au privit cu suspiciune, întrebîndu-se ce caută acolo un român, iar alții – organizatorii festivității, cei care l-au invitat – aproape că nu i-au observat prezența, poate că se așteptau să nu vină. Ceea ce nu spune Cistelecan: fără îndoială, mulți români s-au gîndit: așa-i trebuie, dacă se înhaită cu bozgorii.

Este o situație și un sentiment binecunoscut pentru cei care se ostenesc să construiască prietenia dintre cele două popoare. Poate că expresia *prietenie* este chiar prea pretențioasă; aceasta poate fi doar un țel îndepărtat. Dar datoria noastră imediată, actuală este normalizarea relației dintre cele două popoare: convietuire pașnică, colaborare pe baza intereselor reciproce, dialog sincer și obiectiv pentru clarificarea problemelor ivite, pentru demontarea falselor prejudicii. Cei care sînt devotați acestui țel – din păcate – sînt în minoritate în cadrul propriului grup etnic, care de obicei nu îi privește cu ochi buni. Românul este etichetat de către români „trădător de neam și patrie", „vîndut ungurilor", „coadă de topor", în cel mai bun caz „european de nicăieri". Atitudinea lui li se pare atît de anormală, încît caută posibile explicații: mama sau soția lui este de origine maghiară. Iar dacă nu reușesc să găsească asemenea „pete" pe arborele lui genealogic, atunci inventează! Este tipic societății noastre că cineva poate fi compromis prin așa ceva, i se poate distruge credibilitatea.

În același timp, acest român este privit cu suspiciune și de către maghiari; pe baza principiului *Timeo Danaos et dona ferentes*, suspectează vreo șiretenie în spatele comportamentului lui: „românul nu e niciodată sincer; acum, interesul lui de moment îi cere să arate o figură prietenoasă, dar mîine se va întoarce împotriva ta".

Maghiarul care intenționează să construiască un pod între cele două popoare, să rezolve problemele ivite pe calea dialogului, se poate aștepta la o respingere similară din partea conaționalilor săi. Îl numesc „nenațional", „contopit cu mediul", „asimilant", „fără caracter", „neptunist", „sluga valahilor". Apropierea lui este primită cu reținere și de majoritatea românilor: „Degeaba ține predici despre prietenie, și el vrea ce vor toți ungurii – ruperea Ardealului! Astăzi cere folosirea limbii în administrația publică, mîine universitate maghiară, poimîine federalizarea țării și în final, dezmembrarea României."

Adepții dialogului – români și maghiari deopotrivă – ajung între ciocan și nicovală. Organizațiile ca Asociația pentru Dialog Interetnic sînt privite cu multă nedumerire și neîncredere. Cea mai blîndă obiecție este că sînt inutile pentru că sînt ineficiente. Alții opinează că sînt chiar dăunătoare, pentru că hrănesc iluzii, distrag atenția de la adevărata sarcină: lupta hotărîtă, radicală împotriva „eternul inamic", învingerea revizioniștilor maghiari, respectiv – *mutatis mutandis* – a opresorilor români. Probabil că mulți au această părere și despre *Provincia*. Dar timpul lucrează pentru noi, constructorii de poduri. Degeaba unii nu doresc să se alăture Europei, gîndirea europeană cîștigă teren, ea reprezintă viitorul. Azi sîntem încă în minoritate în cadrul majorității românești, respectiv a minorității maghiare, dar avem încredere că, în timp, numărul adepților dialogului va crește, că raportul de forțe se va modifica în favoarea noastră.

Traducere de VENCZEL Enikő

1925, Tîrgu Mureș; Liceul Báthory István, Cluj, profesor; *Rădăcinile șovinismului antimaghiar* (1999), *Rădăcinile șovinismului maghiar antiromânesc* (2000), revista *22.*

Paul DRUMARU

Jurnal de minoritar

Scriam mai deunăzi că ideea acestui *Jurnal* mi se pare *interesantă* dar cuvîntul acoperă mult prea multe realități și atitudini contradictorii – de aceea a și devenit el atît de vag. „Interesant, interesant" – spui și deplasezi cu vîrful pantofului o cutie de conserve din care iese o rîmă și o strivești cu tocul pantofului și urmărești cum se ține de viață, pe bucăți: interesant, interesant... Sau îți citește cineva o poezie despre care nu știi ce să zici sau îți povestește ce-a pățit și tu ai altele pe cap, „interesant, interesant" și totul se suspendă, te refugiezi într-un spațiu-timp-de-gîndire din care de obicei nu mai ieși. Sigur, aș fi putut spune incitant. M-aș putea corecta în fel și chip, *ideea* e însă că toate acestea sînt și rămîn, pot rămîne valabile doar atîta vreme cît te afli afară. Cînd te implici sau cînd alții – de pildă, niște oameni din redacția *Provinciei* – te implică, lucrurile se conturează brusc și contururile astea sînt ale naibii de ascuțite. Și oricîte eschive ai schița, ca un veritabil minoritar, pînă la urmă tot te tai. Nu știu dacă acest *Jurnal* va funcționa ca o rubrică (cvasi) permanentă a mea: chiar dacă nu, mi-a dat deja un impuls destul de puternic în direcția unei reconsiderări existențiale care se va petrece de-acum chiar și fără voia subiectului. Ce de cercuri concentrice, culoare ale unui labirint circular dintr-un muzeu personalizat, dintr-o Bibliotecă borgesiană – și toate, culoarele, exponatele, întîmplările (ale mele, ale altora: ale lumii!) egal apropiate, egal depărtate de miez.

Minoritatea absolută

Pe 26 decembrie 1958 am aflat de la avizierul facultății că eram exmatriculat pentru „comportare incompatibilă cu calitatea de student". Aveam douăzeci de ani, era a doua zi de Crăciun și ningea. O iarnă atît de frumoasă eu nici n-am mai văzut în București. Eram îndrăgostit de o fată din Brașov, o brunetă cu breton și ochi albaștri, pe care o mai țin minte poate doar pentru că semăna leit cu un portret de Corneliu *Baba* și pentru că ea nu mă iubea. Ne plimbam prin Cișmigiu prin zăpadă și apoi am ieșit înspre Podul Izvor, pe Splai, unde-și aveau ele căminul, asta era pe 28, mi se pare, cînd aveam să mă întorc cu tata la Oradea, căci nu mai era nimic de făcut, și apoi n-am mai văzut-o și n-am mai știut nimic de ea, la scrisori nu mi-a răspuns – de altfel scrisorile ne erau și le erau cenzurate tuturor celor ce avuseseră vreo legătură cu noi. Noi, adică prietenul meu Ion *Zalca* și cu mine, cei doi dușmani de clasă excluși din UTM (pentru uzul celor ce nu le au cu istoria, asta era Uniunea Tineretului Muncitor, care avea să devină Uniunea Tineretului Comunist, pepiniera Partidului Comunist, respectiv Muncitoresc, Român) și exmatriculați automat din anul II și din anul I ai Institutului „Maxim Gorki" de limbă și literatură rusă de pe Pitar Moș, din imediata vecinătate a Administrației Circului de Stat, căci numai acolo încăpuserăm noi, pătați cum eram încă de-acasă, după mai multe reușite „fără loc" pe la Cluj și pe-aiurea și nici acolo pentru prea multă vreme. Fraților! Era în 1958 – la doi ani după revoluția ungurească, capăt al unui lung șir de arestări printre studenți, de care eu habar n-aveam, la modul tembel al celui care nu se știa cu nimic vinovat, ba chiar dimpotrivă (!), încît chiar și mult mai tîrziu, de cîte ori venea vorba – căci dacă nu venea o aduceam eu – despre pățania aia a mea și eram întrebat: „Cum de n-ai intrat la pușcărie?", răspundeam invariabil: „Nu mai erau locuri, am reușit și-acolo tot fără loc", fără să știu pînă încoace, spre anii lecturilor din *Soljeniițîn* și Roy *Medvedev* etc., cît de aproape mă aflam de adevăr, căci nu era o vorbă de duh, era chiar adevărul: se umpluseră pușcăriile, nouă nu ne-a rămas decît „munca de jos". Ei bine, asta era atmosfera mea din 1958, aveam tot viitorul în față – credeam eu, și cînd colo, iată-mă lopătînd cufundat pîn' la gît în acel viitor... Lucrurile, ca să n-o mai lungesc, deși, ca întotdeauna și pretutindeni, tocmai amănuntele au relevanță și deci greutate și aici, lucrurile, zic, se precipitaseră încă din noiembrie, de pe vremea cînd noi încă mai chefuiam fără griji la Bufetul Ateneului, la masa noastră din separeul de sus, vizavi de veceu, precum și la alte adrese, bunăoară la Restaurantul Operei, unde am serbat ziua de naștere a colegei noastre Nina (Dumnezeu s-o odihnească!) pe 8 noiembrie 1958, drept care s-a și pus întrebarea la ședința de excludere: De ce tocmai pe 8, cînd ziua Marii Revoluții din Octombrie era Șapte Noiembrie, ceea ce mă duce cu gîndul la Mikluho *Maklai* confruntat cu scepticii Academiei din St. Petersburg, cică: „De ce, dacă există papuași, domnul Maklai a adus doar un papuaș, un singur papuaș și numai un singur papuaș?" – o, frumoase vremuri de simbolism absurd și animism proletar, nimic nu se pierde, totul se transformă, credeți că au apus? n-au apus! – dar pîrtia fusese deschisă încă din vară, la Oradea, cînd se organizase o mare ședință de cenaclu (sic!), în vederea excluderii părintelui *Olaru*, care scria epigrame și fusese secretarul particular al Nu Știu Cui, și venise și un scriitor-activist central, de la București, A.G.*Vaida* parcă, iar noi, Zalca și cu mine și cu prietena noastră devenită poetă celebră între timp, făcuserăm un exercițiu minoritar votînd împotrivă, adică el, Zalca, votase împotrivă iar noi, Doina și cu mine, ne-am abținut timorați de acel vid care se crease brusc în sala plină ochi de membri, factori și organe, păi da, băiețaș, despre vidul ăsta vorbesc. Un vid relativ încă atunci, căci ne-am nutrit totuși unii din respirația celorlalți, nu ne-a pătruns chiar pînă-n creier, a ajuns doar la suflet, prin plămîni, bașca faptul de a fi fost sărbătoriți discret în anumite cercuri restrînse și de a fi receptat privirile complice ale unor oameni maturi. Din vară au intrat deci lucrurile pe făgaș, în vară fusese și fratele mai mare al lui Zalca, Aurel, arestat, motivul, pretextul n-are importanță, ține de alt loc și alt timp, treaba e că pe la finele lui noiembrie s-a organizat o ședință, o adunare UTM a anului II, special pentru excluderea lui Zalca, erau invitați și reprezentanți din alți ani, printre care și eu. Zalca era un tip foarte cunoscut în facultate, avea o mulțime de admiratori, chiar discipoli, aș putea spune, se bucura și de simpatia unor profesori și asistenți, terminase anul I cu zece pe linie și aproape că învățase rusește, cei mai mulți erau indignați sau cel puțin contrariați de ceea ce i se pregătea. Ne pregătiserăm și noi: am luat de la bibliotecă și am studiat *Caietele filozofice* ale lui *Lenin*, niște culegeri de articole și cuvîntări, am citit cîte ceva pînă și din *Capitalul* lui *Marx*, pînă a ne da seama că nu ne era de nici un folos. Pînă la urmă am schițat oarecum cuvîntarea prin care el, Zalca, avea *nu* să se apere ci să contraatace făcîndu-i k.o. pe toți. Debuta cu cuvintele lui *Dimitrov* judecat de naziști pentru incendierea Reichstagului: „Trebuie să rup cercul diabolic..." Pînă aici a ajuns Zalca la ședință, cînd i s-a dat cuvîntul, după ce organele, de la mic la mai mare, spuseseră ce aveau de spus și-l condamnaseră și cîțiva studenți necunoscuți, cred că de pe la alte facultăți, „Trebuie să rup cercul diabolic...", zice, drept care ăla de conducea ședința, de la CC era el, „Care cerc, măi tovarășe, care cerc?!" Că adică ce era el, Luceafărul lui *Eminescu* și ei ce erau, „cercul strîmt"? – Și dă-i și rîzi, tot prezidiul rîdea. Sala însă nu: sala a mîrîit. Bine, a zis conducătorul de ședință, să trecem la vot. Cine este pentru? A ridicat mîna și au ridicat-o prompt și cei din

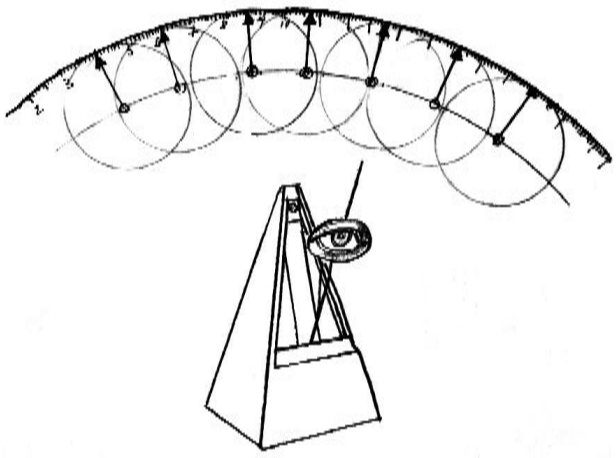

Alexandru Antik: Desen 1

prezidiu și cei din primele rînduri și foarte curînd, murmurele fiind dizlocate de o tăcere compactă, un fel de bucată mare de frig spațial, încăperea s-a umplut de brațe ridicate iar eu strigam din fundul sălii: Vreau să vorbesc! M-am înscris la cuvînt!, Luările de cuvînt s-au terminat, zice șeful ședinței, Dar eu – zic – eram acolo, pe listă, Lista s-a terminat! zice el, Votează, zice, poți să fii și împotrivă, Da, sînt împotrivă, am zis, Cine se abține?, întreabă el repede, Cine este împotrivă?, eu ridic mîna, fac semne, vreau să vorbesc, Un vot împotrivă, zice el, Cu unanimitate de voturi... etc. etc. Cum adică unanimitate de voturi?! strig, eu am votat împotrivă, Bine, bine, zice, cu majoritate de voturi, un singur vot împotrivă, n-am să te întreb *acuma* de ce. Deși aș fi vrut să zic, să se repete votul după ce voi fi vorbit, mă uit la ceilalți, nu pot prinde nici măcar o privire, totul devenise deodată opac, îi vedeam prin bucata aia mare de gheață, mulți, majoritatea, iar eu eram singur aici, aveam un spațiu imens, dar era gol, pustiu, vid. Minoritatea absolută, chintesența majorității tăcute, căreia i s-a băgat pumnul în gură și care l-a și înghițit. Și care te urăște apoi, căci îi este rușine: pe sine se urăște, de fapt. Căci vorbind despre sentimentul meu, eu despre sentimentul lor vorbesc. Nu i-am uitat: nici pe *Dedu*, nici pe *Copăcenaru*, nici pe *Gigi Pașopt*, nici măcar pe Mihai *Novicov*, deși unii trebuie să fie acum oameni bătrîni iar alții putrezesc în pămînt. N-au avut norocul meu de a se coace tîrziu și nici atunci pe de-a-ntregul. – N-am încheiat. Mai am multe de spus: minoritatea absolută devine concept.

1938, Alba Iulia; scriitor, traducător, București; *Transland – „az én magyar költőim"* (2 vol.), București, 1999.

ÁGOSTON Hugó

Bucureștiul ca provincie

Nu știu dacă se cuvine să vorbești de neliniști metafizice într-o revistă atît de optimistă și în cadrul unei rubrici cu orientare în fond pozitivă cum e aceasta pe care tocmai o scriu, adică, respectiv, cititorul tocmai o citește – și facem asta, scriitorul și cititorul, creînd un (post)sincron care poate „pune în scurt" cîteva, în cazul de față, zile dar la operele mari (să ne gîndim la Ghilgameș) milenii. O asemenea neliniște m-a cuprins pe cînd discutam cu principalul promotor al revistei noastre despre faptul că ar fi vremea să scriu ceva și despre prezent în modestul meu serial, de pildă despre prezentarea bucureșteană a *Provinciei*. Căci sigur că provincia, dacă e cea a copilăriei vecine cu visul și a tinereții noastre, pare frumoasă și centru al Universului iar capitala, unde trăim și am trăit ani grei de viață, dimpreună cu mulți alții, mai puțin plăcută: cenușie și mizerabilă, provincială în sensul rău al cuvîntului. În momentul acela mie mi-au trecut prin minte următoarele: cîntec de lebădă și lovitură de copită. N-am să mă apuc să dezvolt aceste două sintagme. Prima nici nu poate fi, ea reprezintă metafizica, s-o lăsăm deci (după ce cu perfidie am invocat-o) în sertarul mai din adînc, rezervat pentru presentimente nefaste, al conștiinței, să n-o aducem la lumină. Pe cea de-a doua însă, care e, nu-i așa – lovitură de copită! – contrariul nechezat al metafizicii ar trebui, măcar în fugă (la trap mărunt), s-o explicitez totuși. Calul, asta în orașul copilăriei mele, m-a lovit atunci cînd am vrut să-i smulg cîteva fire din coadă – pentru arcuș la o vioară de strujan. Aici și acum sînt nevoit să las deoparte ceea ce e mai important: descrierea modalității de confecționare a viorilor din strujeni și a modului lor de utilizare, evocarea sunetului care-ți mergea drept la inimă. Trebuie să fi avut cam aceeași vîrstă, calul și cu mine, chit că acei șase ani ai lui marc au vîrsta unei splendide maturități. Acest bidiviu aflat în plinătatea forței sale fizice m-a lovit, dar așa încît am plonjat pe spate pînă departe și am căzut lat ca o bocceluță lepădată. În copilărie ajungem deseori în apropierea morții dar și revenirea e facilă, firească și simplă. Morții-copii parcurg de fapt o posteritate ideală, păstrează toate potențialitățile promițătoare, nu-i plumbuiesc reziduurile opțiunilor noastre greșite, ale faptelor și vorbelor noastre. Citesc în însemnările din 1980 ale jurnalului lui Mircea *Ciobanu*, publicate de *România literară* într-unul din numerele sale speciale, în mai, chiar în preajma zilei mele de naștere, următorul caz: unui medic celebru i se arată în vis bunul său prieten decedat și i se plînge că nu se simte bine, nu l-au îngropat în loc bun; medicul îl deshumează și îi face o nouă înmormîntare; la un moment dat aude lîngă mormînt o voce: „Și eu am fost îngropată în pămînt nesfințit, mă cheamă Olguța și am doisprezece ani"; cînd o exhumează și pe ea dau peste cadavrul unei bătrîne de șaptezeci de ani; cu un cuțit în piept, a zăcut sub brazdă așteptînd s-o îngroape în pămînt sfințit, a îmbătrînit împreună cu viii. După lovitura de copită mi-am revenit pe cînd o țigancă drăguță din familia stăpînului calului mă tampona cu o cîrpă udă pe frunte și pe piept, unde urma copitei se distingea clar, și-mi zicea: „Nu-i nici un bai, băiețaș!" Acum aș vrea să-mi explice cineva de ce îmi e mie dragă amintirea asta.

Cît despre prezent, ei bine, prezentarea din 10 mai de la Uniunea Scriitorilor a fost foarte reușită. Eu am făcut introducerea, *Ádám Gábor* a oferit informații tehnice despre revistă, Caius *Dobrescu* a prezentat sferele tematice mai importante tratate pînă acum în *Provincia*, Sabina *Fati* a făcut un tur de orizont al ultimului număr, care se ocupă de legea statutului, *Molnár* Gusztáv a vorbit despre toate acestea mai pe larg, plasîndu-le într-o arie relațională mai cuprinzătoare, pentru ca apoi să răspundă la întrebările provocatoare și mai puțin provocatoare ale invitaților, mai ales gazetari. Mie mi-a plăcut în mod deosebit cînd Caius le-a atras atenția veghetorilor serviciilor secrete că metoda cea mai bună de a afla cum gîndim e să citească cu regularitate *Provincia*, iar Guszti a adus laude *Adevărului* pentru că a abandonat în ultimul timp atitudinea antimaghiară și scrie, chiar dacă nu aprobator, dar măcar obiectiv despre legea statutului. Din păcate, a uitat să laude și *Ultima Oră*, drept care ziarul cu pricina grupează următoarele titluri, apropo de prezentarea noastră: Fățărnicia slugilor Ungariei își arată colții/REVISTA „PROVINCIA" DĂ APĂ LA MOARĂ „UNGARIEI MARI". Brrr! Mă credeți, nu mă credeți, autoarea relatării răspunde la numele de Almona; cum poate cineva cu un nume atît de fermecător să debiteze asemenea aiureli?

Cum aș putea încheia această expunere care conține, recunosc, extrapolări și asociații destul de îndrăznețe? Omul e înclinat să descopere în trecut semnele prevestitoare ale viitorului. Îl rog deci pe cititorul meu sincron, țintă și el a unei copite, să nu caute în cele de mai sus un soi de premoniție: s-ar putea s-o găsească. Citesc în jurnalul eminentului poet Mircea Ciobanu: „Nu orice gînd se cuvine să-l duci pînă la capăt. Sînt zone periculoase ale gîndirii; trebuie să ai tărie pentru a le ocoli, cînd îți dai seama că n-ai mijloace pentru a le cerceta." Rămînem cu asta. Rămînem?

Traducere de Paul DRUMARU

1944, Mediaș (jud. Sibiu); *Krónika*, Cluj, redactor principal, *A Hét*, București, colaborator, *Bukaresti élet, képek*, Oradea, 2000.

Gerhard SCHRÖDER

Germania în Europa*

La începutul acestui secol, Europa se află în fața unor opțiuni istorice. Reușita lărgirii Uniunii Europene, întărirea uniunii economice și monetare și continuarea integrării europene sînt marile sfidări ale timpului nostru. Integrarea europeană este proiectul politic cel mai important și cel mai reușit din istoria europeană. Ea întemeiază pacea, securitatea și stabilitatea între membrii ei și aduce prosperitatea, creșterea și slujbele în Germania și în Uniunea Europeană. De aceea Partidul Social-Democrat German va face totul pentru a face să avanseze și să progreseze acest proces în timpul secolului XXI.

Social-democrații doresc:

1. Să utilizeze piața interioară și unificarea monetară pentru creșterea economică și crearea de locuri de muncă

Într-o economie mondializată, Europa, grație euro-ului, devine mai atractivă ca loc de investiții.Trebuie să continuăm să construim în mod sistematic piața internă. Pentru aceasta, va trebui ca toate statele membre să respecte angajamentele pe care le-au luat și să-și deschidă, pînă la un moment dat, piețele lor de gaz și de electricitate, ca și serviciile poștale, pentru a evita distorsiunile concurenței. Dar trebuie și să veghem ca adaptările necesare să fie suportabile din punct de vedere social. Piața internă și moneda comună solicită și ele o mai mare armonizare în materie de politică fiscală, precum și o piață financiară unică.

2. Garantarea securității interne

Sîntem de părere că securitatea poate fi mai bine garantată în sînul unei Europe lărgite decît făcînd pe cavalerul solitar.

De aceea SPD cere:

- să fie întărit Europolul în spiritul unei politici europene operaționale, dotată cu competențe executive după modelul Oficiului federal al poliției criminale *(Bundeskriminalamt);*
- să fie fondat un Parchet european însărcinat să asigure urmărirea cooperării dintre serviciile naționale de represiune și să urmărească activitatea Europolului;
- să fie creată o poliție europeană de frontieră însărcinată să asigure o protecție eficientă a viitoarelor frontiere exterioare ale UE contra crimei organizate și a imigrației ilegale;
- să nu fie înlăturate controalele frontierelor cu viitoarele state membre decît atunci cînd nivelul de securitate va corespunde criteriilor UE;
- să fie dezvoltată cooperarea juridică în domeniul penal, inclusiv în sfera armonizării pedepselor în caz de delicte internaționale și transfrontaliere;
- să se acorde fiecărui cetățean și fiecărei cetățene dreptul de a face apel în fața Curții Europene de Justiție cu privire la actele Europolului;
- să se garanteze în acest domeniu cu atingere la drepturile fundamentale un control parlamentar deplin prin intermediul Parlamentului european.

3. Întărirea drepturilor cetățenilor

Politica europeană trebuie să fie o politică cu și pentru cetățenii și cetățenele Uniunii. Drepturile lor trebuie să se afle în inima tuturor eforturilor de integrare politică. Ținînd cont de diferitele tradiții constituționale naționale și de diferitele concepții cu privire la drepturile fundamentale, Carta drepturilor fundamentale este o contribuție importantă la identificarea cetățenilor și cetățenelor în sînul Uniunii Europene.

Social-democrații europeni au impus ca drepturile sociale și economice să fie tratate în Cartă într-un mod la fel de important ca și libertățile fundamentale și drepturile civice.

Pentru SPD este important ca:

- Europa ca și comunitate de valori să asigure nu doar libertățile fundamentale, drepturile civice și egalitatea, ci să vegheze ca persoanele într-o situație dificilă să fie tratate în funcție de capacitățile lor ca membri cu parte deplină ai societății europene. Pentru aceasta, trebuie să li se dea posibilitatea să participe la viața economică și socială, și să creeze condițiile economice pentru a putea duce o existență demnă;
- Carta drepturilor fundamentale să fie integrată în tratatele europene și ca ea să obțină astfel o obligativitate juridică;
- după integrarea Cartei în tratate, să se deschidă pentru cetățenii și cetățenele UE posibilitatea de a depune plîngere în fața Curții Europene de Justiție, atunci cînd consideră că drepturile lor sînt amenințate de instanțele UE.

Este, de asemenea, important pentru SPD ca elaborarea Cartei drepturilor fundamentale să fie începutul unei discuții cu privire la Constituția europeană. Carta trebuie să servească drept preambul viitoarei Constituții astfel încît valorile Uniunii să devină vizibile.

4. Instalarea unei politici externe și de securitate

O politică externă și de securitate comună a UE încurajează integrarea europeană și întărește capacitatea de acțiune a Uniunii.

Întărirea rolului europenilor în sînul Alianței [NATO - n. trad.] și a rolului pe care UE îl joacă în materie de politică de securitate va întări în egală măsură și NATO. Parteneriatul transatlantic rămîne fundamentul securității noastre în Europa.

Integrarea Rusiei în structurile europene de securitate este condiția stabilității și a securității în spațiul euro-atlantic.

Uniunea trebuie să fie capabilă să acționeze pentru a asuma responsabilitățile sale în materie de stabilitate și de securitate în spațiul euro-atlantic și dincolo de acesta. Dezvoltarea politicii europene externe și a securității comune (ESC) trebuie să fie una dintre temele viitoarei conferințe interguvernamentale. Pe termen mediu, trebuie să ne străduim să atingem o comunitarizare în acest domeniu politic.

SPD se pronunță pentru o Uniune Europeană dezvoltată, cu PESC, un concept general de securitate, care ia în calcul elementele politice, militare, economice, sociale și ecologice, care regrupează politicile europene externe, ale securității, ale apărării și ale dezvoltării, și care întărește capacitatea noastră de prevenire a conflictelor. În viitor, UE va putea interveni militar din propria sa inițiativă în gestionarea crizelor, în timp ce NATO nu va mai interveni ca entitate.

5. Unificarea Europei

Cu peste treizeci de ani în urmă, Willy *Brandt*, prin politica lui răsăriteană, a pus bazele sfîrșitului separării continentului nostru. Astăzi, SPD este investit cu misiunea de a încheia opera lui istorică prin integrarea țărilor centrului și răsăritului Europei în UE.

Lărgirea UE va fi, pentru candidații la aderare ca și pentru statele membre actuale, un cîștig politic și economic. Ea va aduce totodată avantaje importante în materie de luptă contra crimei organizate internaționale și de protecție contra imigrării ilegale.

UE este gata de noile aderări. Revine de aici înainte țărilor candidate să continue pregătirile lor de aderare astfel încît să constate șansa care li se oferă.

SPD se pronunță în particular pentru:

- ca negocierile de adeziune să fie duse pe cît de repede și de atent e posibil pentru ca statele cele mai avansate să poată participa la viitoarele alegeri europene din 2004;
- ca amînări de tranziție pe o durată de șapte ani să fie decise în domeniile în mod special sensibile ale liberei circulații a lucrătorilor și a serviciilor;
- ca să fie găsite niște soluții adecvate în timp pentru problemele particulare cu care sînt confruntate regiunile frontaliere, pentru a le face mai concurențiale și pentru a le promova atractivitatea economică.

6. Repartizarea clară a sarcinilor

Repartizarea sarcinilor între Uniunea Europeană și statele membre, moștenită din istorie, nu mai răspunde exigențelor secolului XXI. Statele membre – și, în Germania, și landurile și comunele – au pierdut pe parcursul acestui proces o bună parte din marja lor de inițiativă politică, în timp ce, în multe domenii, niște decizii adaptate ar putea fi luate mai potrivit la nivelul lor. În schimb, Uniunea Europeană nu dispune întotdeauna de competențele care i-ar fi necesare pentru a garanta interesele sale la nivel internațional sau pentru a-și asigura securitatea internă.

Sistemul actual de repartiție a sarcinilor este lipsit de claritate și transparență. De aceea este adeseori dificil să se determine ce nivel politic ia o anume decizie, îndată ce aceasta este susceptibilă să influențeze în mod direct viața cetățenilor.

De aceea SPD apreciază aici că guvernul federal a reușit la Nisa să își convingă partenerii cu privire la necesitatea de a proceda, pe parcursul unei noi conferințe interguvernamentale în 2004, la o repartiție mai exactă, în respectul principiului subsidiarității, a competențelor între UE și statele sale membre. Cetățeanul trebuie să poată distinge în mod clar cine este responsabil de care politică. Dincolo de aceasta, trebuie să se găsească procese de decizie clare și transparente între Comisia Europeană, Consiliul și Parlamentul european, care să fie comprehensibile pentru cetățean.

La fel, SPD solicită, în respectul principiului proximității și solidarității dintre statele membre ale UE:

- să fie delimitată, într-un mod comprehensibil, responsabilitatea politică a UE și cea a statelor membre, grație unei repartiții clare a sarcinilor. Dreptul de a transfera noile competențe ale UE trebuie să rămînă la nivelul statelor-membre. Repartizarea sarcinilor între guvernul federal, landuri și comune este și rămîne o chestiune de politică internă;
- să fie luate măsuri împotriva transferului insidios de competențe la nivel european. Competențele transversale, în materie de piață internă, sau de reguli ale concurenței, de exemplu, nu trebuie să conducă la privarea statelor de responsabilitățile lor și să le videze de substanța lor;
- să se transfere la nivel național sarcinile care pot fi îndeplinite într-o manieră mai adaptată de către statele membre, în respectarea principiului subsidiarității, cîtă vreme aceasta nu constituie un risc pentru piața internă. Aceasta privește în special competențele Uniunii în materie de politică agricolă și structurală, cu scopul ca statele membre să aibă de aici înainte o marjă de manevră pentru a duce o politică regională și structurală autonomă;
- să fie întărită capacitatea de acțiune a UE în domeniile politicii externe și a securității, a securității interne și a imigrării grație unei comunitarizări aprofundate, în măsura în care fiecare țară membră luată izolat este din ce în ce mai puțin în situația de a pune în valoare interesele sale internaționale într-o manieră eficace;
- ca transparența voturilor decizionare la nivel european să fie întărită prin remodelajul Comisiei într-un organ executiv european forte, prin întărirea drepturilor Parlamentului european, lărgind puterile lui de co-decizie și conferindu-i deplina competență bugetară, prin transformarea Consiliului [de miniștri] într-o Cameră Europeană a Statelor [de pe lîngă Parlamentul european].

7. Organizarea viitorului Europei într-un mod democratic

Nimeni nu știa cu zece ani în urmă cum va fi Europa astăzi. Nimeni nu știe astăzi cum va fi Europa peste zece ani. Dar astăzi ca și ieri, există o certitudine: viitorul Europei stă în mîinile cetățenelor și cetățenilor ei. De aceea vrem, într-un mod angajat, să luptăm pentru un viitor bun al Europei.

Trebuie de aici înainte să reflectăm în ce structuri și în ce context constituțional pot fi rezolvate mai bine problemele viitorului.

Partidul Social-Democrat din Germania se va angaja în sensul pregătirii unei dezbateri publice în Germania și în Europa cu privire la obiectivele politice ale Uniunii Europene, la structurile și mecanismele de decizie.

Vrem:

- să fim asociați din plin la întărirea și discutarea fundamentelor constituționale, în Parlamentele naționale și în Parlamentul european, într-un spirit de veritabilă parlamentare;
- să integrăm în tratate Carta drepturilor fundamentale și să înfăptuim astfel un nou pas către o Constituție europeană;
- să creăm un sistem european de repartiție a puterilor între Parlamentul european, Consiliu și Comisie, care să răspundă principiilor legitimității democratice, eficacității și transparenței;
- o simplificare și o democratizare a tratatelor și a procedurilor de decizie;
- o repartizare clară a sarcinilor între Uniunea Europeană, statele membre, landuri și comune;
- să fie puse bazele unei politici externe eficace a Uniunii Europene. [...]

Cu privire la viitorul Europei, sîntem încrezători că:

- în zece ani vom trăi într-o Europă care va fi mai mare și mai integrată decît cea de astăzi;
- în zece ani vom trăi într-o Europă care va avea o Constituție;
- în zece ani vom trăi într-o Europă care va avea o monedă;
- în zece ani vom trăi într-o Europă cu valori comune și cu limbi și culturi foarte diverse.

Traducere de Ovidiu PECICAN

* *Le Monde*, 8 mai 2001. Text prescurtat. Această moțiune privitoare la viitorul Uniunii Europene, pregătită de direcția Partidului Social-Democrat din Germania (SPD) și prezentată oficial în 30 aprilie, va fi dezbătută la congresul de la Nürnberg din 19-23 noiembrie a.c. Acest text a fost elaborat sub egida cancelarului Gerhard Schröder, președintele SPD.

Lionel JOSPIN

Viitorul Europei

Doamnelor și Domnilor,

Într-o lume de-acum globalizată, Europa noastră nu s-ar ști mulțumi să fie o insulă de relativă prosperitate și stabilitate.

Această repliere egoistă ar fi o iluzie și o renegare. Europa poartă cu sine un model, dar un model deschis către lume, mai ales înspre Mediterana și malurile ei. Ea are vocația de a orienta mondializarea în sensul dreptului și al justiției.

Europa trebuie să își pună amprenta asupra cursului lumii

Vreau o Europă puternică, care să își asume deplin responsabilitatea în redefinirea ordinii mondiale și care să își ofere mijloacele de a-și purta mesajul de pace, de solidaritate și de pluralism.

Europa are vocația de a apăra pacea și democrația în lume.

În fața tentațiilor unilateralismului – adică a legii celui mai tare sau a viziunilor prea simple –, Europa trebuie să fie un factor de echilibru în relațiile internaționale. Ea nu vrea să fie o putere dominantă, ci își poate pune puterea în serviciul valorilor.

Europa este capabilă să-și facă auzită vocea grație unei politici externe comune. Să aprofundăm „strategiile noastre comune" în zonele lumii unde interesele noastre sînt în joc. Să întărim rolul Înaltului reprezentant al PESC[1]. Să veghem la coerența diplomațiilor noastre naționale în raport cu definirea unei politici care să ne fie comună. Să trudim la strălucirea, în întreaga lume, a unei Europe prezente și active. Unificarea reprezentării externe a zonei Euro în perioada unei președinții alese de Eurogrup va contribui la aceasta. Să o realizăm cît mai curînd. În alte părți, fuziunea rețelelor consulare europene din străinătate ar permite unor „case ale Europei" să fie în serviciul tuturor europenilor expatriați răspîndiți prin lume. Aceste case ar asigura acolo sentimentul cetățeniei europene.

Pentru a-și asigura securitatea, dar și pentru a contribui la menținerea păcii în lume, Europa are nevoie de o apărare comună. Bazele ei au fost puse. Grație deciziilor recente, luate sub președinția franceză a Uniunii, Europa este în stadiul dotării ei cu o forță de reacție rapidă încadrată de instituții politice și militare permanente. Uniunea are nevoie de o doctrină globală de intervenție și de folosire a acestei forțe. Prioritatea se îndreaptă astăzi către întărirea unei politici de prevenție a conflictelor, care este cea mai în măsură să asigure o securitate durabilă. În același timp, Europa trebuie să definească, în funcție de interesele sale proprii și respectîndu-și alianțele, o strategie de apărare pe termen lung. Aceasta presupune în special ca ea să adopte o poziție coerentă în fața inițiativei controversate a Statelor Unite de a crea o buclă anti-rachetă.

Doamnelor, Domnilor,

Europa are nevoie de instituții demne de proiectul său de societate și de viziunea sa cu privire la lume. Tocmai aici își găsește deplina justificare reflecția instituțională.

Europa politică cere reforme profunde

A fost angajată o dezbatere cu privire la viitorul Uniunii. Termenul acestei reflecții a fost fixat pentru 2004. Știm și că consecințele de extras din această reflecție vor trebui să fie unanime. Consensul va fi deci necesar între cei cincisprezece. Trebuie să luăm în considerare, desigur, preocupările țărilor candidate. Cea mai mare parte dintre acestea beneficiază de instituții democratice și își trăiesc independența de numai un deceniu. Este indispensabil să le asociem reflecției noastre.

Au fost deja aduse contribuții interesante la această dezbatere. Au fost propuse „modele" instituționale. În Germania, de exemplu, SPD (Partidul Social-Democrat al lui Gerhard *Schröder*) a sugerat pentru Europa o construcție puternic inspirată de sistemul politic al țării sale. Alte propuneri au fost făcute sau vor surveni ulterior. La capătul acestui proces, va trebui căutată linia unui compromis acceptabil pentru toți. De aceea nu putem avansa arhitecturi instituționale sau să propunem formule fără a fi reflectat, în prealabil, la sensul politic pe care vrem să îl dăm Europei. În particular, nu putem face economie de o reflecție la fața locului a națiunilor din sînul ansamblului european.

Ovoi aduce pe a mea în acest spirit. Nu separ Franța de Europa. La fel ca alți europeni convinși, doresc Europa, dar rămîn atașat națiunii mele. Să fac Europa fără să desfac Franța – nici una dintre celelalte națiuni europene: aceasta este opțiunea mea politică.

1. Astfel, fac să fie a mea frumoasa idee a „federării statelor-națiune".

„Federație": iată un cuvînt care prezintă aparențele unei simplități și atractivitatea coerenței, dar care conține în realitate o diversitate de sensuri. Pentru unii, acest termen semnifică un executiv european care și-ar dobîndi legitimitatea numai de la Parlamentul european. Acest executiv ar avea monopolul asupra diplomației și a apărării. În acest nou ansamblu, statele actuale ar avea statutul *Länder*-ilor (landurilor) germane sau al statelor federate americane. Franța, ca de altfel și alte națiuni europene, nu ar ști să accepte un asemenea statut și nici această concepție a „federării".

Dacă, în schimb, se înțelege prin „federare" un demers progresiv și bine stăpînit de partaj sau de transfer al competențelor la nivelul Uniunii, atunci ne referim la „federalizarea statelor-națiune", după formula forjată de Jacques *Delors*. Este o noțiune la care subscriu din plin. Din punct de vedere juridic, ea poate părea ambiguă. Dar o consider pertinentă din punct de vedere politic, fiindcă Europa este o construcție politică originală, amestecînd într-un mod indisociabil într-un precipitat singular două elemente diferite: idealul federativ și realitatea statelor-națiune europene.

Iată de ce noțiunea de „federalizare a statelor-națiune" traduce cu justețe tensiunea constitutivă a Uniunii Europene. Există națiuni puternice, vii, legate de identitatea lor, care alcătuiesc bogăția continentului nostru. Iar apoi există și voința de unire, de construire a unui ansamblu care ne va face pe fiecare mai puternici. De o parte există istoria, marcată de rivalitățile și egoismele naționale, de cealaltă – proiectul, orientat spre armonie și alianță. Există deja niște elemente federative foarte puternice: primatul dreptului european, sancționat de Curtea de Justiție, o comisie independentă, un Parlament european ales prin vot universal, piața și moneda unice. Dar cooperarea inter-guvernamentală ocupă încă un loc important și va rămîne indispensabilă.

Dacă vrem să ne îndreptăm spre o astfel de federalizare, trebuie să clarificăm competențele respective ale Uniunii și ale statelor. Trebuie să o facem conform principiului subsidiarității. Aceasta trebuie să fie ocazia de a simplifica niște tratate care au devenit indescifrabile de-a lungul negocierilor succesive și din voința stivuirii politicilor comune.

Această clarificare nu trebuie să repună în cauză competențele împărțite. Acestea favorizează sinergiile între acțiunea statelor și ceaa Uniunii. Așa se întîmplă, de exemplu, pentru formare, educație și cultură. Aceste domenii sînt și vor rămîne de competența principală a statelor; dar fac, de asemenea, pentru binele tuturor, obiectul politicilor comune sau al programelor comunitare pe care va trebui să le dezvoltăm încă în viitor.

A fortiori, trebuie să refuzăm renaționalizarea politicilor pînă în prezent definite și conduse la nivelul Uniunii. Ar fi un paradox să sugerăm pași înainte spre o mai puternică integrare europeană începînd tocmai prin replieri naționale. Mă gîndesc în special la fondurile structurale. Cît despre politica agricolă comună, ea trebuie să rămînă la nivel european, dar să fie reorientată. Păstrînd competitivitatea agriculturii noastre, trebuie să ajutăm agricultorii să producă mai bine pentru a răspunde așteptărilor sub raportul calității și securității alimentare.

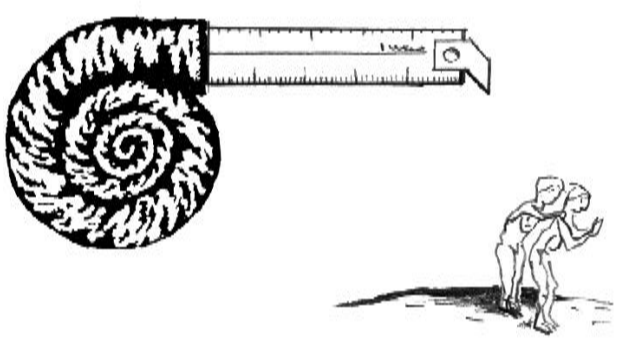

Anrik: Desen 2

Va fi convenabil, în schimb, să asigurăm mai bine în anumite domenii repartizarea „verticală" a competențelor: cadrul general, alcătuit din principii sau din obiective, va fi atunci definit pe plan european, în timp ce înfăptuirea politică și tehnică ar fi asigurate de state sau regiuni, fără formele constituționale și instituțiile administrative ale fiecărui stat membru.

O „federalizare a statelor-națiune" implică faptul că Parlamentele naționale ar fi mai bine asociate la construcția europeană. Să întărim practicile actuale, prea timide, de concertare între Parlamentul european și parlamentele naționale. Să încredințăm unui organ comun – conferința permanentă a Parlamentelor sau un „congres" – un adevărat rol politic. Reunit în sesiuni periodice, el ar controla respectarea subsidiarității de către instanțele comunitare și ar dezbate în fiecare an „starea Uniunii". Acest „congres" ar putea juca un rol în evoluția regulilor Uniunii. Cu excepția normelor de natură „constituțională", pentru care procedurile actuale ale ratificării ar rămîne în vigoare, modificările aduse în tratate regulilor tehnice privitor la politicile comune ar putea urma, grație acestui „congres", proceduri simplificate. Această formulă ar înlocui într-un mod avantajos, în Europa de mîine, cele treizeci de autorizări de ratificare națională care ar fi fost altminteri necesare. Astfel am putea face ca politicile noastre comune să evolueze cu mai multă suplețe.

În perspectiva lărgirii, cooperările întărite vor fi indispensabile. Lărgirea Europei este o necesitate istorică; dar este și o provocare. Cu adeziunea noilor membri, Europa va trebui să învețe să-și stăpînească diversitatea. Europa cu două viteze este o perspectivă inacceptabilă. Dar paralizia instituțională este o amenințare care trebuie să ne decidă. Cei care doresc să înainteze vor trebui să poată să o facă. De aceea mecanismul cooperărilor întărite a fost judicios mlădiat la Nisa. El s-ar putea, evident, aplica în chestiunea coordonării economice, în privința Euro-ului, dar și în domenii precum cel al sănătății ori al armamentului. Aceste cooperări vor permite unui grup de state să reînnoiască forța de antrenare care a fost întotdeauna indispensabilă construcției europene.

Uniunea noastră își va extrage forța și din vitalitatea vieții sale democratice.

2. Europa trebuie să constituie, pentru cetățenii ei, un veritabil spațiu politic.

Un spațiu unde dezbaterea este vie și unde se întîlnesc partide europene veritabile, cum deja sînt partidele socialiste europene. Un spațiu unde popoarele Europei ar putea astfel, alegîndu-și reprezentanții, să exprime opțiuni politice clare. Un spațiu unde responsabilitățile celor care decid ar fi mai puternic marcate.

Alegerea Parlamentului european va trebui să se afirme ca intervalul de timp cel mai puternic al vieții democratice europene. Doresc o reformă profundă a tipului de alegeri actual. Să căutăm un mod de scrutin care să combine, în fiecare stat membru, proporționalitatea cu un sistem al marilor circumscripții regionale. Aceasta ar permite o apropiere a alesului de alegător.

Între două alegeri, această viață democratică nu trebuie să se mlădieze. În acest spirit, propun trei piste. Mai întîi, consultarea directă a societății civile, grație unor forumuri de dialog. Pe urmă, organizarea regulată, în sînul statelor membre, a unor consultații cu privire la un subiect politic important, identificat clar și de natură europeană. Această consultație s-ar face în cadrul Parlamentelor naționale sau a unor forumuri ad-hoc. În fine, întărirea rolului de mediator european, a cărui existență rămîne ignorată de imensa majoritate a cetățenilor europeni. Rolul său ar crește grație instaurării corespondentelor naționale și locale. Mediatorul ar fi atunci în măsură să își onoreze din plin misiunea de rezolvare amiabilă a conflictelor dintre cetățeni și instituțiile europene.

Acestea din urmă au, în mod evident, nevoie să fie reformate.

3. Instituțiile europene trebuie să cîștige în coerență și în eficacitate.

Sistemul instituțional european este construit în jurul triunghiului Comisiei, Consiliului și Parlamentului european. Acest echilibru rămîne esențial. Totodată însă sînt necesare și unele evoluții.

Trebuie garantat mai bine interesul general european. În aceasta constă rolul Comisiei Europene. Autoritatea și legitimitatea ei politică sînt deci de întărit. În acest scop, propun desemnarea unui președinte al Comisiei din rîndul formațiunii politice europene victorioase la alegerile europene.

Parlamentul european, martor al voinței popoarelor, și-ar exersa astfel mai net rolul său de instituție în fața căreia Comisia este responsabilă sub raport politic și prin care ea poate fi chiar cenzurată. În contrapartidă, responsabilitatea adunării de la Strasbourg ar trebui să fie mai bine definită. Propun instituirea, pentru Consiliul Europei, a unui drept de a dizolva Parlamentul, la propunerea Comisiei sau a statelor membre. Aceasta ar putea funcționa în caz de criză politică sau pentru a ridica un blocaj instituțional. Un echilibru de acest tip, se știe, caracterizează cea mai mare parte a marilor democrații reprezentative.

Ca și Comisia, Consiliul are nevoie să fie întărit fiindcă nu își mai joacă suficient rolul. Viitorul tratat ar trebui să consacre deplin Consiliul Europei ca pe un organism ce adună șefii de stat și de guverne, precum și pe președintele Comisiei. Acest Consiliu ar trebui să aibă răspunderea de a aproba un veritabil program de „legislatură" plurianual, pornind de la o propunere a Comisiei și a Parlamentului european. Ar trebui să se reunească mai frecvent – de exemplu din două în două luni – și să-și consacre lucrările, fără paranteze protocolare, dezbaterilor de orientare și marilor decizii ale Uniunii.

De altfel, a sosit momentul să reflectăm cu privire la înființarea unui consiliu permanent de miniștri. Membrii săi, un fel de vice-prim miniștri, ar coordona problemele europene în cadrul propriei lor guvernări naționale. O astfel de formație ar putea asigura funcțiile de impulsionare, de pregătire și de coordonare a travaliului european în amontele Consiliului Europei. În legătură cu Parlamentul Europei, ea ar asuma mai bine rolul său de colegislator în elaborarea „legilor" europene. Venind vorba despre această din urmă funcție, regula deliberărilor ar trebui să fie în mod sistematic cea a majorității calificate.

Acestea sînt orientările și reformele care ar putea întemeia, după mine, arhitectura instituțională a Europei de mîine.

Aceste căi desenează perspectiva, căreia îi sînt favorabil, a unei Constituții europene. Ea ar determina organizarea și funcționarea instituțiilor europene. Bineînțeles, nu ar fi de ajuns să botezăm un nou tratat drept „Constituție". Un asemenea text nu ar avea sens decît dacă ar fi apogeul reformelor profunde și nu produsul unei simple rescrieri a tratatelor actuale. În același timp, contează ca acest demers constituțional să exprime un act politic fundamental: afirmarea unui proiect comun, mărturia unei ambiții colective. Acest demers ar fi, mai întîi, bineînțeles, condus de guverne; dar ar trebui ca el să fie și o preocupare a cetățenilor. Carta drepturilor fundamentale ar fi în inima acestei Constituții. Cu imaginea metodei reținute cu succes pentru elaborarea Cartei, pregătirea acestei Constituții ar putea fi încredințate la nivel european unei convenții reunindu-i pe reprezentanții diferiților actori ai Uniunii: state, Parlamente naționale, Parlament european, societate civilă. Deciziile finale ar reveni statelor și ar fi ratificate de către popoare.

Doamnelor, Domnilor,

Deoarece nu sînt un european călduț, nu doresc o Europă fadă.

Europa pe care mi-ar plăcea să o construiesc este o Europă puternică, conștientă de identitatea ei politică, respectînd popoarele care o compun, asumîndu-și responsabilitățile în lume, gata să suporte povara apărării ei, hotărîtă în prezervarea modelului ei echilibrat de dezvoltare economică și socială, decisă să își definească cu toată independența și să-și apere cu încăpățînare interesele diplomatice, industriale și comerciale, atașată pasionat de diversitatea ei culturală. Edificarea Europei ne cere ce e mai bun în noi: ambiția și imaginația în perspectivă, umilința și tenacitatea în efort.

Doresc să răspund, împreună cu alții, la apelul Europei.

Paris, 28 mai 2001

Traducere de Ovidiu PECICAN

Note

[1] Inițiale referindu-se la politica externă și de securitate comună, provenind din francezul „Politique étrangère et de sécurité commune" (n. trad.).

Sabina FATI

Ideea națională și federalismul în Transilvania la începutul secolului 20

Imperiul Austriac a avut marea șansă de a transforma Europa Centrală într-un stat puternic și unitar. Însă austriecii erau, din păcate, divizați în rîndul lor între un naționalism arogant pangerman și propria misiune centraleuropeană. Ei nu au reușit să construiască o federație a unor națiuni egale, iar eșecul lor este răspunzător de dezastrul întregii Europe. Nemulțumite, celelalte națiuni ale Europei Centrale au pulverizat Imperiul în 1918, fără a realiza faptul că, în ciuda soluțiilor sale inadecvate, el era de neînlocuit. (Milan Kundera, *Tragedia Europei Centrale [1983], în Europa centrală. Nevroze, dileme, utopii, Ed.* Adriana Babeți – Cornel Ungureanu, *A Treia Europă,* Polirom, Iași, 1997.)

Ultimul deceniu al secolului al XIX-lea a fost martorul nașterii partidelor politice de masă și a unei radicalizări crescînde, sociale și naționale, în toată Europa central-răsăriteană, unde rivalitatea etnică, naționalismele și crizele identitare iau forme noi, iar liderii naționalităților marginalizate experimentează noi modele, teoretice și practice, pentru așezarea lor egală alături de naționalitățile care dețin puterea în Imperiul Habsburgic. Una dintre soluții, propusă și susținută de Aurel C. *Popovici*, este federalismul – o formulă menită să reformeze monarhia aflată în declin, dar în același timpo metodă prin care grupurile etnice din ce în ce mai nemulțumite de hegemonismul germano-austriac și maghiar să-și poată dobîndi identitatea culturală și politică dorită.

Tradiția federalistă la români

Adepții români ai federalismului, prin proiectele lor sau prin aderarea la alte proiecte din epocă au încercat să susțină și să stimuleze ideea națională. Mai mult chiar, tradiția ideii federaliste la români este adesea legată de proiectul unității statale. Nicolae *Bălcescu* și Dumitru *Brătianu* au fost cuceriți de *Mazzini* care, la mijlocul secolului XIX, făcea planuri pentru înfăptuirea unei Europe federale democrate și republicane, avînd la bază statul național. Ideea unității poporului român, panromânismul – cum îl numea Bălcescu – era scopul tuturor planurilor de federalizare la care ar fi urmat să participe teritoriile românești. Pacea nu se va putea stabili în regiunea Dunării de Jos, spunea Bălcescu într-o scrisoare către Ion *Ghica*, dacă nu se va întemeia o federație bazată pe principiul egalității națiunilor conlocuitoare. „Trebuie recunoscute trei națiuni de sine stătătoare: cea maghiară, cea iugoslavă, cuprinzînd pe croați, dalmați, sloveni și sîrbi, și cea română, cuprinzînd pe românii din Transilvania, Banat și Ungaria, la care se vor adăuga românii din celelalte provincii românești. Determinarea teritoriului național se va face pe cale plebiscitară, urmîndu-se indicațiile majorității. Fiecare națiune se va îngriji de administrația internă, culte, justiție, finanțe locale și instrucție publică, care sînt de competența statului național, fără ca guvernul federal să se poată amesteca în acest domeniu domestic. Federației îi revine conducerea politicii externe, apărarea teritoriului și rezolvarea chestiunilor comerciale și financiare de interes general”.

În secolul XIX au existat numeroase formule de federații și confederații din care românii urmau să facă parte, multe dintre ele fiind propuneri ale reprezentanților români pentru federații româno-maghiare, ca posibilă rezolvare a problemei naționale în teritoriile din Transilvania si Ungaria locuite de români. Dumitru Brătianu și Simion *Bărnuțiu* au fost principalii adepți ai acestei formule. Ion *Maiorescu*, de pildă, susține un proiect de dimensiunea celor gîndite de Mazzini, în care propune dietei din Frankfurt la 1848 crearea unei federații dunărene care să cuprindă spațiul dintre Marea Baltică și Marea Neagră incluzîndu-i și pe români și pe unguri, totul sub conducerea Germaniei: „O astfel de Ungarie, explică Maiorescu, legată prin alianță ofensivă și defensivă cu România și alipite amîndouă de Germania printr-o legătură de stat, înlătură pericolul panslavismului, asigură Răsăritul Europei și câștigă Germaniei o influență necesară ce i se cuvine pînă la Marea Neagră.”

În căutarea soluțiilor pentru unitatea națională, ideile federaliste au jucat un rol pozitiv, chiar dacă nu determinant, iar toate proiectele de acest fel au avut ca punct de plecare Transilvania. Ideea federalistă a fost, astfel, formulată și în *Memorandumul* din 1892, în care se cerea ca „sistemul de guvernare să fie reformat în patria noastră, astfel ca să se asigure drepturile odată cîștigate și să se țină seama de interesele legitime ale tuturor popoarelor ce compun statul ungar poliglot (...) să se ia cît mai curînd inițiativa pentru asocierea internă a popoarelor și cu încredere împrejurul Tronului să emulăm cu toți întru consolidarea și fortificarea patriei comune”.

Mult mai devreme, Andrei *Șaguna* a propus de asemenea, satisfacerea aspirațiilor naționalităților pe căi constituționale. În timpul revoluției de la 1848 el ajunsese să vadă în federalizarea monarhiei mijlocul cel mai bun de armonizare a intereselor dinastiei cu cele ale naționalităților, și după cum spune Keith *Hitchins*, Șaguna trebuie socotit printre cei dintîi români susținători ai „Austriei Mari”. În concepția sa despre o „Austrie unită”, înaltul ierarh transilvănean a combinat atît elemente de centralism, cît și de federalism. Andrei Șaguna ar fi dorit să extindă în întreaga monarhie un cod de legi austriac uniform sau o Constituție ca mijloc de eliminare a privilegiilor locale, care, în concepția sa, și-au pierdut orice valabilitate în epoca modernă și erau doar obstacole în calea progresului social. În același timp el a dorit să păstreze un grad suficient de autonomie provincială pentru a îngădui diferitelor naționalități să-și urmeze propria lor dezvoltare pe baza caracterului lor distinct și în cadrul

Alexandru Antik: Desen 3

general istoric și geografic, care devenise parte integrantă a existenței lor. Acesta a fost motivul principal al susținerii de către Șaguna a autonomiei transilvănene și a eforturilor de a insufla o „conștiință transilvăneană” tuturor locuitorilor principatului.

Mai vehement, Simion Bărnuțiu răspunde pe 25 martie 1848 propagandei unioniste maghiare printr-un manifest în care cerea mai întîi recunoașterea românilor din imperiu ca națiune liberă și egală cu celelalte, conform principiilor enunțate de revoluția din 1848 și apoi discutarea unirii cu Ungaria: „Numai după ce va fi constituită și organizată națiunea română, pe temeiul libertății ecari (egale), atunci să se facă federăciune (federațiune) cu ungurii, pentru apărare comună, cum face o națiune liberă cu altă națiune liberă. Fără condiciunea libertății românii să nu pășească la nece un gen de uniune, ci să se unească cu națiunile care recunosc libertatea națiunilor și o respectează în fapt.”

În interiorul mișcării politice române, care cuprindea la sfîrșitul secolului al XIX-lea noi militanți proveniți din rîndurile clasei mijlocii și ale țărănimii, existau două tendințe, una exponentă a ideilor pasiviste, reprezentată de vechea generație, în frunte cu Ion *Rațiu*, și alta grupată în jurul *Tribunei* din Sibiu, formată din Septimiu *Albini*, frații *Brote*, Vasile *Lucaciu*, care încă din 1893, insistau pentru abandonarea pasivismului și pentru participarea activă a românilor în luptele parlamentare. Promotorii neoactivismului cereau abandonarea luptei pentru redobîndirea autonomiei Transilvaniei, care fusese scopul principal al pasivismului. Teoreticianul acestei noi mișcări, Vasile *Goldiș* spunea, folosind o logică simplă, că „putem să facem tot ce făceam în pasivitate. Pentru ce pe lîngă aceasta să nu facem și ce se poate face în activitate?”

Disputa inteligenței române din Ardeal a luat sfîrșit, formal, în 1905 la Conferința Partidului Național unde majoritatea delegaților a votat pentru participarea la viitoarele alegeri parlamentare și a renunțat la cererea autonomiei principatului, revendicare care a fost înlocuită cu cererea de recunoaștere a românilor ca „individualitate politică” și de acordare a unor garanții legale pentru „dezvoltarea lor etnică și constituțională”. Modificarea punctului de căpătîi al programului Partidului Național Român era un compromis pe care politicienii români îl făceau sub presiunea vremurilor, în ciuda acțiunilor naționaliștilor maghiari, dar pe fondul mișcărilor pangermaniste și panslaviste. Această mutare prin care inteligența ardeleană sacrifica principala sa țintă de după instaurarea dualismului, urmărea rezolvarea problemelor naționale printr-un proiect pe termen mai lung. În acest fel, elita politică românească din Ardeal este obligată, printr-un joc ale cărui reguli ea însăși le-a impus, dar la care se adugă și multe necunoscute, unele imprevizibile, să iasă din vechile șabloane constituționale și politice și să adere la proiecte ce păreau mai moderne și mai adecvate realităților. Odată trasată această ecuație cu variabile nedeterminate, promotorii autonomiei naționale au căzut de acord că federalismul etniilor sau al națiunilor din întregul imperiu era cadrul constituțional preferabil pentru dezvoltarea acesteia.

Salvarea monarhiei și garantarea drepturilor naționale prin federalizarea imperiului

Celcare a făcut cel mai laborios, fundamentat și argumentat proiect federalist este Aurel C. *Popovici*, neobosit teoretician și practician al chestiunii naționale, care era convins că rezolvarea problemei naționale a românilor din afara granițelor regatului este posibilă numai în cadrul unui Imperiu Habsburgic federalizat. Doctrina politică a Austriei Mari așa cum este descrisă în lucrarea lui Aurel C. Popovici, *Die Vereiningten Staaten von Gross-Österreich*, apărută la Leipzig în 1906, se află în opoziție cu sistemul dualist, despre care autorul scrie că „a purtat în el, dintru început, germenele disoluției”. Acest sistem era ineficient nu doar prin construcția instituțiilor sale care se corelau cu mare greutate sau prin pîrghiile birocrației supercentralizate care încuraja și susținea maghiarizarea, ci și prin raportarea politicului și executivului la instanța supremă. Dar dincolo de ineficiența sa, dualismul părea nedorit și greu de justificat chiar de artizanii săi: „Dualismul ar fi putut avea rost atîta timp cît ar mai fi existat o cît de mică speranță că germanii și maghiarii vor rămîne stăpîni pe cele două principate. Cu alte cuvinte, atîta timp cît mai există o oarecare perspectivă să se poată înfăptui germanizarea în Austria și maghiarizarea în Ungaria. Sau, în sfîrșit, atîta timp cît se putea presupune că acest dualism ar fi în stare să mulțumească, cel puțin, pe maghiari. Toate aceste premise au pierdut demult orice valoare. De aceea nici dualismul nu-și mai găsește azi nici o justificare”.

Renunțarea la sistemul dualist era condiția necesară, chiar dacă nu suficientă pentru reformarea imperiului și refacerea Austriei Mari. Aurel C. Popovici proiectează această reformă plecînd de la ideea păstrării monarhului ca centru vital de putere al statului, astfel încît acesta să poată legitima cu ajutorul accesoriilor sale istorice și de imagine noua față a Austriei, atît în fața supușilor săi, cît și în fața marilor puterieuropene, fiindcă Marea Austrie avea dubla misiune de a conserva imperiul și de a proteja micile națiuni din sud-estul Europei de pericolul pangermanismului, de care A.C. Popovici nu se teme prea tare, și de pericolul panslavismului aflat în creștere: „Oricare va fi politica urmărită de Rusia în Extremul Orient, aspirațiile ei în Sud-Estul Europei rămîn aceleași. Realizarea lor poate fi numai amînată; despre o renunțare la ele nici nu poate fi vorba.”

Autonomie național-teritorială și autonomie personală

Cu aceste motivații la care adaugă o lungă serie de nemulțumiri ale minorităților din Ungaria față de puterea budapestană, de multe ori de pe poziții radical-naționaliste, fruntașul român propune federalizarea monarhiei pe baza principiului naționalităților intrînd astfel în controversă cu fede-

raliștii austro-marxiști, adepți ai federalismului pe principii istorice. În sprijinul punctului său de vedere A.C. Popovici îl citează pe autorul monografiei referitoare la rasele și naționalitățile din Austro-Ungaria, Bertrand *Auerbach*, care argumentează că cercurile guvernamentale cele mai autorizate „au făcut o dogmă intangibilă din «unitatea» si «indivizibilitatea» Ungariei, păcat numai că naționalitățile subjugate n-au avut niciodată aceeași credință în această necesitate metafizică". Liderul român subliniază că proiectul federalist nu poate fi pus în practică în absența delimitării teritoriilor etno-lingvistice, căreia i se opun apărătorii privilegiilor anacronice: „În locul teritoriilor «istorico-politice» trebuiesc create tocmai cele «național-politice». Fiecare naționalitate trebuie să știe odată pentru totdeauna și în mod evident care sînt granițele sferei ei de drepturi. Aceasta este o condiție imperioasă, pentru soluționarea tuturor problemelor relative la starea naționalităților din întregul nostru imperiu".

De cealaltă parte, principalii teoreticieni ai chestiunii naționale din cadrul austro-marxismului, Karl *Renner* și Otto *Bauer* erau adepții unui federalism pe principii istorice, plecînd însă de la aceeași idee de prezervare a Imperiului Habsburgic. Practic cei doi propuneau un „federalism personal" în care sfera vieții naționale (limba și cultura) era complet separată de instituțiile administrative și de cele economice. La baza acestui tip de federalism stătea principiul autonomiei personale, un principiu foarte dezbătut în statele Europei democratice după cel de-al doilea dăzboi mondial și care între timp a cîștigat teren în țările occidentale ale continentului, devenind mai actual ca oricînd. Principiul autonomiei personale poate fi aplicat într-o regiune eterogenă din punct de vedere național, unde trăiesc amestecate mai multe grupuri naționale. Locuitorii care doresc se asociază, astfel, în funcție de afinitatea lor națională și nu de locul de rezidență, pentru a-și administra împreună și în totală independență propriile lor chestiuni naționale, statul mărginindu-se, în acest aranjament, la administrarea problemelor comune tuturor naționalităților. Principiul autonomiei personale nu se bazează, așadar, pe configurația geografică a unei regiuni date, ci pe opțiunea individuală.

Proiectele lui Renner și Bauer încercau să concilieze statul multinațional cu menținerea identităților naționalităților. Federalismul despre care este vorba aici, se exprimă oarecum la bază și face să coexiste principiul teritorial, cu care se identifică interesul statal general, și principiul personal, el însuși parte a intereselor comunitare naționale. În acest fel chestiunea frontierelor care trebuiau retrasate, în cazul federalizării imperiului pe baze naționale, putea fi depășită, fiindcă așa cum pomenește și *Bibó* István în studiul său despre mizeria micilor state est-europene, frontierele națiunilor din Imperiul Habsburgic erau nelămurite: teritoriul revendicat de imaginarul național al fiecărui grup de populație fiind mai vast decît cel de care dispunea în realitate.

Proiectul federal la Aurel C. Popovici

Pentru autorul român al *Statelor unite ale Austriei Mari* accesul simbolic al naționalităților imperiului la un stat național simbolic era, însă, esențial în ciuda dificultăților de punere în practică a trasării unor frontiere mai mult sau mai puțin subiective. Aurel C. Popovici respingea ideea federalismului istorico-tradițional, argumentînd că vechile entități istorico-politice nu mai puteau legitima cererile etnice, sociale, economice ale naționalităților. De aceea, Popovici încearcă să demonstreze că doar federalismul pe baza principiului naționalității ar putea fi o soluție justă: „Adevărata ființă a acestui principiu – aplicat la noi – nu este separatismul, nici iredentismul, ci tendința popoarelor odată trezite la conștiință, să formeze individualități politice autonome, pe teritoriile lor naționale, înlăuntrul monarhiei; – atunci nu este permis să se plece în rezolvarea acestor chestiuni, nici dintr-un punct de vedere unilateral, privitor la întrebuințarea limbii materne, nici din acela al măsurilor administrative. Aceste probleme noi le-am caracterizat drept probleme constituționale. Deci ele pot fi judecate și tranșate numai din punctul de vedere al unei modificări constituționale, care să privească întreaga monarhie."

Principiul naționalităților astfel expus urmărea constituirea unor state autonome în cadrul monarhiei, plecînd de la premisa „un stat, o națiune". În vreme ce Karl Renner, formulînd dreptul individual la autodeterminare propunea un principiu de organizare a statului în care dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, care era pînă acum apanajul exclusiv al dreptului internațional public, devine acum principiul unui contract social a cărui autolimitare este însoțită de garanții constituționale în cadrul statului multinațional. Independenței naționale, fondatoare a statului-națiune, i se substituie autonomia națională, în care dreptul popoarelor de a dispune de ele însele este exercitat chiar în interiorul statului, în funcție de un drept de opțiune individual.

Aurel C. Popovici nu era prea departe de principiul de autodeterminare formulat de Renner atunci cînd scria că „se impune monarhiei noastre o Constituție care, pe de o parte să recunoască și să garanteze individualitatea național-politică a diferitelor sale națiuni, iar pe de altă parte, să asigure cu adevărat unitatea și forța imperiului. Națiunea trebuie să poată ajunge, pe baza unor relațiuni reale, la convingerea fermă că Imperiul Habsburgic este unica garanție adevărată a păstrării individualității naționale".

Recunoașterea națiunilor este perfect compatibilă cu menținerea echilibrului politic al statului în situația în care Constituția reglementează modalitatea lor de a coexista. Legislația imperiului era, însă, deficitară la acest capitol, iar artizanul român al federalizării monarhiei nu se baza pe această legislație în proiectul său: „Niciodată această reformă nu va putea fi efectuată pe cale parlamentară(...). Marea neînțelegere istorică, între popoarele Imperiului Habsburgilor, poate fi aplanată după sfînta dreptate pentru toate părțile în litigiu, numai de un judecător imparțial." În înțelegerea lui Popovici doar împăratul putea decide schimbarea sistemului politic al monarhiei: „Pentru a asigura viitorul imperiului, trebuie să ieșim din formalismul mărunt al legalității, pentru a ajunge în domeniul dreptului; vom fi nevoiți să spargem labirintul acesta putrezit, pentru ca dreptul tuturor popoarelor din imperiu să se poată desfășura în mod liber. Atunci vom putea exclama cu contele *Clam-Martiniz* (om de stat austriac, prieten al arhiducelui *Franz Ferdinand – S. F.*): «cele hotărîte, pe cale de decret, de către împărat, îmi sînt mai plăcute, decît cele hotărîte de o oligarhie parlamentară»."

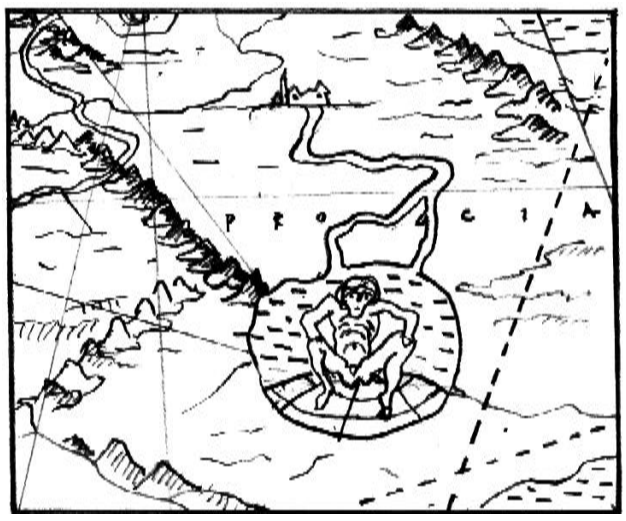
Alexandru Antik: Dasen 4

Autorul român al proiectului de federalizare a imperiului înțelegea astfel că formula alegerilor libere, chiar după o eventuală reformă a legii electorale, este nerelevantă într-un sistem în care nivelul de organizare politică nu este suficient de evoluat. În concepția lui Popovici în statele aflate în curs de modernizare, alegerile servesc doar pentru intensificarea puterii forțelor sociale de dezbinare și adeseori reacționare și dispariția autorității publice, problema primordială nefiind libertatea, ci crearea unei ordini publice legitime. Împăratul ar fi urmat, conform ecuației lui Popovici să instaureze, eludînd instituțiile legislative, sistemul federalist, și tot împăratul, prin încrederea și puterea de care se bucura, ar fi urmat să legitimeze acest sistem. De aceea în centrul întregului edificiu construit de A.C. Popovici se afla împăratul, care urma să rezolve atît divergențele dintre imperiu și statele componente, cît și cele dintre statele monarhiei: „Împăratul este sacru, inviolabil și nu este responsabil. Împăratul exercită puterea guvernamentală (puterea federală) prin guvernul imperial și funcționarii subordonați acestuia. Răspunderea pentru guvernul imperial o are președintele lui. Împăratul numește și destituie pe președintele guvernului imperial, numește după propunerea președintelui, în toate funcțiunile și serviciile imperiale, dacă legea nu dispune altfel. Împăratul numește guvernele diferitelor state naționale, precum și pe funcționarii lor superiori..."

Aurel C. Popovici schița un sistem politic care să sporească puterea și autoritatea împăratului. În această ecuație, autorul *Statelor Unite ale Austriei Mari* se baza pe loialitatea tradițională a naționalităților față de curtea imperială, în pofida opoziției tot mai accentuate a liderilor minorităților față de strategiile monarhului. Pe împărat ar fi vrut Aurel Popovici să-l convingă în primul rînd că prin autoritatea cuvîntului său poate schimba „ordinea dualistă devenită odioasă". De aceea, atenția deosebită acordată de Popovici limbii federale (limba germană) și poziției împăratului căutau să măgulească cercurile de la Viena. Conform „principiilor de bază ale unei Constituții federative" enunțate de Popovici, guvernul federal urma să gestioneze puterile: judecătorească, legislativă și executivă, iar la art.12 se arată că „împăratul împreună cu guvernul său exercită întreaga putere în imperiu". La fel „puterea legislativă a imperiului este exercitată în comun de a) împărat; b) Camera Deputaților; c) Senat". Statele componente aveau propriile Parlamente, guverne și instanțe judecătorești. „Imperiul garantează statelor naționale teritoriul lor, autonomia lor, în măsura în care ea nu este limitată prin Constituția imperiului și Constituțiilor lor speciale."

Planul lui A.C. Popovici urma să fie pus în practică printr-o lovitură de stat dată de împărat, care nu trebuia să țină cont de protestele aristocrației maghiare, polone, cehe. Susținătorii proiectului federal pus la punct de Popovici erau, însă, mult mai puțini decît oponenții săi. Naționaliștii maghiari, germani, slavi, dar și români s-au arătat nu numai precauți și sceptici, dar s-au situat pe poziții radical antifederaliste atunci cînd au criticat ideile sale. Proiectul lui Popovici a găsit, însă, un sprijin deplin în gruparea politică din jurul moștenitorului tronului, *Franz-Ferdinand*. Arhiducele își dădea seama că nesfîrșitele conflicte între națiunile și popoarele imperiului reprezentau un pericol major pentru soarta monarhiei. În dezacord cu teoreticienii dualismului, moștenitorul tronului credea într-o posibilă conciliere între centralism și autonomia național-teritorială. Deși potrivnic transformărilor sociale pe baza unor reforme imperios cerute, arhiducele consimțea la înfăptuirea acestora, dîndu-și seama că fără ele criza regimului politic nu putea fi depășită.

Proiectul lui A.C. Popovici a rămas un exercițiu teoretic, nu numai din cauza opoziției împăratului și a naționaliștilor de diverse culori și etnii, dar mai cu seamă datorită dispariției principalului său susținător, Franz-Ferdinand. Tentativa tîrzie de federalizare a imperiului încercată de *Carol I* în octombrie 1918 a fost respinsă de națiunile imperiului care, în noile condiții politice, își cereau și proclamau dreptul de autodeterminare și despărțire de statul austro-ungar, iar pe 3 noiembrie imperiul își încetase existența. Dispariția sa a reprezentat o catastrofă pentru Europa dunăreană și totodată pentru întreaga Europă; noua stare de lucruri avea să creeze mai multe probleme decît rezolvase. Totuși, ea era rezultatul voinței deliberate și nu doar al disperării popoarelor și al dorințelor legitime ale anumitor grupuri naționale. Jean *Bérenger* se întreabă în finalul *Istoriei Habsburgilor* dacă „chiar era nevoie ca Austro-Ungaria să fie distrusă?" Răspunsul: „Popoarele sale erau incontestabil mai libere înainte de 1914 decît în sistemele instaurate din 1938 încoace (pînă la căderea comunismului)." Românii, slovacii, rutenii își împart însă amintirile despre monarhie, între spaime și nostalgii.

Bibliografie:

Aurel C. *Popovici: Stat și națiune. Statele-unite ale Austriei Mari*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", București, 1939, trad. Petre Pandrea, reeditată la Ed. Albatros, București, 1997.

George *Ciorănescu: Românii și ideea federalistă*, Ed. Enciclopedică, București, 1996.

Keith *Hitchins: Ortodoxie și Naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania*, 1846-1873, trad. Aurel Jivi, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1995.

Memorandul românilor din Transilvania și Ungaria către împăratul Francisc Iosif I., Sibiu, 26 Martie 1892, în *Memorandul. 1892 – 1894. Ideologie și acțiune politică românească*, Ed. A II-a, Ed. „Progresul Românesc", București, 1994, pp. 305-341.

Vasile *Goldiș: Scrieri social-politice și literare*, Ed. Facla, Timișoara, 1976.

T. B. *Bottomore: Austro-Marxism*, Clarendon, Oxford, 1976.

D. *Erdstein*, J. *Droz: L' Europe Centrale, Évolution Historique de l'idée de «Mitteleuropa»*, Payot, Paris, 1960.

Otto *Bauer: The Nation*, în *Mapping the Nation*, Ed. Gopal *Balakrishnam*, London, 1996, pp. 39-77.

Stephane *Pierre-Caps: Le fédéralisme personnel*, în *Le Multinational. Avenir des minorités en Europe Centrale et Orientale*, Odile Jacob, Paris, 1995.

Robert A. *Kann: The Multinational Empire. Nationalism and National Reform in the Habsburg Monarcy, 1848-1918*, vol I-II, Octogon Books, New York, 1983.

Jean *Bérenger: Histoire de l'Empire des Habsbourg. 1273 – 1918*, Fayard, Paris, 1990.

Bibó István: *Mizeria micilor state est-europene*, în Isván *Bibó*—Jenő *Szűcs: Între Occident și Răsărit*, trad. Gheorghe Popovici, Editura Kriterion, București–Cluj, 2000, pp. 17-98.

Samuel P. *Huntington: Ordinea politică a societăților în schimbare*, trad. Horațiu Stamatin, Ed. Polirom, Iași, 1999.

1965, Petrojeni (jud. Hunedoara); Europa Liberă, corespondentă, ziaristă; analize politice în revistele *22* și *Sfera politicii*, *Secretul informațiilor este secretul puterii*, în Victor Bârsan: *De la postcomunism la pre-tranziție*, 1997, București.

Marius COSMEANU

Dincolo de sine și de rău (sau legea primului venit și a ultimului rămas)

Fără îndoială, diferența cea mai lesne de observat între regiunile dintr-o parte și cealaltă a Carpaților este cea arhitecturală. Regionaliștii moderați susțin chiar că aceasta e și ultima diferență relevantă care s-a mai păstrat după demolările și uniformizarea operate de regimul comunist, în special de comunismul tîrziu, cel al ultimului deceniu ceaușist. De cealaltă parte, regionaliștii sceptici și centraliștii consideră problema „din păcate" sau „deja" încheiată, ca ținînd de domeniul trecutului ori nici măcar atît. Explicația acestei deosebiri o găsim în primul rînd în istorie și, prin aceasta, în cultura care a caracterizat cele două zone de-a lungul vremii. Și cum în acest spațiu istoria, apelul la ea, a constituit mai tot timpul tarele construcției identitare și referința forte a legitimării, reciprocitatea dintre biografia comunitară și arhitectură prezintă și ea o relevanță aparte. Ne-o arată și dinamica (re)amplasărilor simbolice – clădiri, statui, nume de străzi, steaguri, plăci comemorative etc., etc. – în locuri ale spațiilor urbane autohtone considerate cheie în ce privește identificarea comunitară (etnică și/sau religioasă) a indivizilor.

Dacă după 1918, în cadrul eforturilor de cucerire culturală a regiunilor integrate României Mari, românii aspirau să ocupe centrul orașelor mai degrabă decît zona rurală sau periferia[1], după 1947, regimul comunist, inventîndu-și – via Moscova – ca imagine de dușman societatea burgheză antebelică (România modernă, cu alte cuvinte), a trecut la distrugerea programată a valorilor, inclusiv materiale, ce reprezentau sau erau asociate societății și epocii respective. Comuniștii români n-au putut însă, cu tot internaționalismul ce-l promovaseră, să nu preia și chiar să continue anumite elemente ale procesului de construcție identitară de pînă la ei. Așa cum se știe, acest mixaj a degenerat în final în național-comunismul regimului condus de Nicolae *Ceaușescu* sau așa-numitul 'național-comunism birocratic', în care clasa conducătoare atașează politicii sale de omogenizare a populației și o politică de asimilare a grupurilor minoritare[2]. Într-o imaginară fișă personală, generațiile crescute atunci ar putea menționa și ele, asemeni lui B. H. *Lévy*, că sînt copiii naturali ai unei perechi diabolice, comunismul și naționalismul.

„Precipitatele" acestui experiment drăcesc le vedem azi, printre altele, și în arhitectonica localităților din și de la țară (standardizarea construcțiilor, reducerea modelelor și a diversității arhitecturale, „raționalizarea" clădirilor etc.). Lăsînd la o parte spațiile/centrele istorice, acolo unde acestea s-au mai păstrat, toate localitățile urbane – de la Suceava la Turnu-Severin sau de la Constanța la Satu Mare – au cunoscut extinderea sau transformarea unei părți a teritoriului lor în *spații gri*, cu specific urban-rural (adică nici una, nici alta); în toate dintre ele ne lovim de produsele acestui gust pentru înregimentare, de această anti-poezie pe care o emană clădirile realismului socialist (de te și întrebi dacă operatorii noștri mai pot filma azi cadre care să redea epocile secolelor trecute fără a opera cosmetizări majore, dacă mai există panorame în spațiul urban din România în care imaginea să nu fie „virusată" de prezența unor clădiri aparținînd acestei epoci eminamente... orwelliene).

În plus, redusă la o concepție nici măcar funcțională, caracteristică societăților zăpăcite valoric, arhitectura comunistă (sintagmă aproape imposibilă) a depersonalizatelor și depersonalizantelor cartiere-dormitor construite în acei ani, a contribuit din plin, prin consecințele sociale ale habitatului pe care l-a creat, la angoasele noastre pre- și post-revoluționare, de la „spargerea" intimității sau a confortului social (plus „preludiul" ședințelor de bloc), pînă la războiul buni-platnici – răi-platnici din imediata actualitate (sau, ultima „inginerie" a acestei mentalități cartierești, păstrarea apei de după îmbăiere pentru folosirea ei ulterioară în alte scopuri…). Pentru că nu doar mediul urban este foarte influențat de natura societății care-i corespunde[3], ci și societatea la rîndul ei este influențată de natura acestui mediu[4].

*

În 1918, tîrgurile și orașele Transilvaniei erau în chip covîrșitor maghiare ca orientare lingvistică și culturală. Cea de-a doua limbă și cultură dominantă în regiune era cea germană. În 1910, din cei 776.252 de locuitori în mediul urban din Transilvania, mai mult de patru-cincimi o formau maghiarii, evreii și germanii[5]. Această structură etnică a regiunii se reflecta desigur și în arhitectura și prezența simbolurilor naționale în spațiul urban. Raportul s-a schimbat însă prin politica de hegemonie culturală începută în Transilvania după 1918 și continuată în perioada comunistă. Nu mai puțin adevărat este și faptul că printr-o transformare similară au trecut și orașe precum Botoșani, Brăila sau Galați, ca să dăm doar cîteva exemple, localități ale vechiului regat în care trăiseră odinioară importante comunități minoritare (evrei, greci, armeni ș.a.).

După 1989, datorită în primul rînd redefinirii priorităților politice, acest *naționalism simbolic*, de proiectare în spațiul urban a prejudecăților majorității față de alteritate, s-a mai temperat, îndeosebi acolo unde minoritățile au constituit o majoritate suficientă pentru a bloca atari inițiative (cu excepțiile notabile ale scandalului de la Cerehat, al bastioanelor contra firii amplasate de MApN și BOR în Secuime sau *evergreen*-ul patologicului clujean).

Caracteristica principală însă a acestei construcții identitare în Transilvania, de ocupare sau umplere a spațiilor urbane cu simboluri naționale/identitare, reprezentînd eroi sau fapte eroice din istoria majorității, o constituie în primul rînd definirea prin Celălalt, reprezentarea în contrapondere cu simbolurile și cu reprezentările Celuilalt. Prin aceasta, diferența față de restul țării devine una nu atît stilistică sau calitativă, cît mentală. Legăturile istorie-arhitectură au creat în Transilvania spații urbane care, restructurate, transformate continuu, ne oferă azi repere elocvente privind istoria mentalităților regiunii. Cînd contextul istoric „a cerut-o" sau mai corect spus a oferit posibilitatea operării de schimbări în spațiile urbane, și ultimul secol și jumătate a fost darnic în acest sens, aceste schimbări n-au întîrziat să apară. Ajunge să privim istoria demolărilor, oficiale sau nu, reciclarea materialului sculptat sau clădit, ca să spunem așa, pentru a vedea dinamica eforturilor de a proiecta diferitele identități etnice sau religioase în spațiile urbane. Anecdota deceniului nouă, cu aplaudacii din Demolidava, nu era doar o aluzie la „seismicitatea" provocată de marele Decretius, dar ea poate fi luată și ca o trimitere la deceniile de complicitate mutuală în desființarea simbolurilor Celuilalt. Și exemple sînt destule, de la schimbarea Hotelului Belvedere[6] din Cluj în Hotel Transilvania, la renovarea și apoi re- renovarea clădirii Primăriei din Tîrgu Mureș – funcție de distribuția puterii politice la nivel local – pînă la interminabilul scrabble al numelor de străzi.

Diferența dintre cele două zone ale României în această problemă constă așadar în aceea că în timp ce în Vechiul Regat reconstruirea identitară a spațiului urban încearcă o legitimare în cadrul aceluiași sistem valoric (cel al majorității), fără o raportare „inerentă" și la alt(e) sistem(e), în Transilvania acest demers presupune „inevitabil" sau în orice caz, mult mai pregnant, luarea în calcul a Celuilalt, relaționare prin care părțile din acest spațiu cultural se și definesc. Dacă cineva va vrea să facă o analiză a mentalului transilvan în secolul din care tocmai am ieșit și influența acestuia asupra relațiilor interetnice, va trebui să ia în considerare ca o componentă importantă și proiecțiile în spațiile urbane ale acestui mod de *a-l gîndi* pe Celălalt. Prelucrarea trecutului – prin imposibilitatea detașării de acesta și reiterarea aspectelor care măresc, mai curînd decît micșorează, distanța socială și comunicarea inter-comunitară – rămîne încă deficitară.

În prezent, de partea majorității, purtătorii feștilei naționaliste reiau și induc percepții colective ale istoriei proprii sau ale Celuilalt prin memorii deloc amnezice. Sloganul lor pare a fi: *Dacă rău nu e, nimic nu e!* Substratul psihologic al acestui mod de a privi lucrurile nu e foarte sofisticat. Pentru că nu e ușor, nu-i așa, să te plimbi prin centrele istorice ale Brașovului, Clujului, Sibiului sau Oradei, pentru a lua exemplele marcante, și să nu te ia amețeala identitară dacă ești prea conectat patriotic. Trebuie cumva să compensezi, să arăți că ești băiat mare, maturizat identitar. Ca urmare, mai ridici, vorba americanilor, cîteva 'erecții' statuare, răvășești împrejmuirile simbolurilor Celuilalt, vopsești mișto băncile, eventual și maidanezii, îi faci pe trecători să asculte la ore fixe Cîntecul Iancului (ca un *Big Brother* pe șest) ș.a.m.d. Un panoptic care funcționează perfect.

De partea cealaltă, cu toate circumstanțele atenuante, comunitatea maghiară din România/Transilvania, prin liderii ei politici în primul rînd, promovează strategii ale panicii oarecum simetrice. Avînd și menținînd ca bază a legitimării lor îndeosebi generațiile în vîrstă, în mare parte cele rurale și semi-urbanizate, elita politică a UDMR acționează în problematica redistribuirii spațiilor urbane mai mult în replică la ceea ce face majoritatea, decît prin comportamente civice să le numesc firești, denotative etnic dacă vreți. Iar problema nu e atît legitimarea în sine, de înțeles socialmente (aflată într-o fază nouă a evoluției ei, comunitatea maghiară are și ea nevoie să explice, să justifice și să transmită generațiilor tinere istoria comunitară și națională pentru a realiza *re-link*-ul cu trecutul[7]). Problema constă însă, în opinia mea, în natura și ponderea mecanismelor prin care se încearcă atingerea acestui scop. Lucru valabil și pentru majoritate.

Prin această strategie a liderilor UDMR apar două disfuncționalități. Mai întîi, este practic ignorată opțiunea generației tinere maghiare de azi din Transilvania, continuîndu-se astfel diferențierea accentuată *in-group/out-group* din trecut, față de co-generaționalii lor români. Paradoxal sau nu, acești tineri au mai multe puncte în comun decît o arată situația în cazul „vienezelor" generații mai în vîrstă (prin „medierea" pe care o face procesul de globalizare, prin modul în care își proiectează cariera, prin orientările profesionale, modelele culturale, muzică, modă, preocupări ș.a.m.d.). Socializarea celor dintîi via Budapesta, așa cum se întîmpla pînă nu de mult, a devenit colaterală sau mai redusă ca pondere. Fie și numai pentru faptul că, atît cît mai există, preluarea modelelor budapestane (ca societate-reper a comunităților maghiare din afara granițelor Ungariei) își pierde din consistență comparativ cu perioadele anterioare deoarece ritmul schimbărilor și orientarea culturală a Budapestei însăși s-a schimbat radical, capitala ungară fiind – alături de Praga – probabil cea mai filo-occidentală capitală din spațiul post-comunist. Tinerii maghiari din Transilvania preiau astăzi modelele occidentale „direct de la sursă", fără a le mai filtra prin „scannerul" socio-cultural de la Budapesta, ori, cînd totuși o fac, ei nu găsesc diferențe majore sau semnificative la nivelul *pattern*-urilor (sub)culturale față de ce există în Occident. Mai mult, cinismul aparent al problemei constă în aceea că socializarea lor are loc prin modele pe care în anumite privințe le oferă chiar Bucureștiul. Ceaușescu ar jubila (sigur, sînt alții care să o facă în locul lui...). Rezultatele acestui proces le putem

Georg Cruikshank: Omul în gri apucînd umbra lui Peter Schlemihl.

deduce ușor din gusturile, preferințele lor, din discuțiile pe care le poartă tinerii maghiari între ei. Că Natalia *Oreiro* are același succes la București ca la Tîrgu Secuiesc, mai treacă meargă, dar mă tem că același lucru se întîmplu și în cazul unor André, B.U.G. Mafia sau chiar Adrian copilu' minune ori L.A.... ca să nu mai vorbim de 'cultura înaltă' a muzicii pop românești (Direcția 5, Taxi ș.a.m.d.). Nu mică mi-a fost mirarea cînd, intrînd într-una din frecventatele discoteci din Secuime, am văzut tinerii maghiari aflați acolo simțindu-se perfect și dansînd bine merci pe „neaoșul" *rave*, *house* sau *hip-hop* românesc. Și exemplul nu cred să fie singular. Cei care se îndoiesc, pot asculta programele de dedicații muzicale de la posturile comerciale de radio, în localitățile cu populație maghiară desigur, pentru a vedea ponderea pieselor românești cerute de tinerii ascultători maghiari.

În lipsa unor modele alternative care să le satisfacă așteptările, expectanțele, tinerii maghiari se orientează și aleg alte forme prin care să-și manifeste opțiunile. Nu comentez acum firescul sau nefirescul acestui fenomen. Și nu cred de asemenea, că motivele sînt financiare, atîta timp cît sectorul privat maghiar din Transilvania e măcar la fel de dinamic ca și acela din restul țării, cred mai curînd că prioritățile sînt altele (ca și în cazul oamenilor de afaceri din Ardeal și Banat care nu investesc în fotbal). Pe termen lung, astfel de politici – sau mai bine spus lipsa unor politici alternative pragmatice oferite tinerilor, și nu doar pe plan cultural –, va mai crea surprize conducerii UDMR (de aceea, explicația „disidenței" tinerilor de la Gheorgheni sau Odorhei la ultimele alegeri locale n-ar trebui redusă doar la o slăbire a solidarității identitare). Mai mult chiar, pe această similaritate culturală de azi între tinerii români și maghiari din România se poate construi ceva mai sănătos și mai durabil în ce privește relația dintre cele două comunități, fără a se diminua componenta etnică a fiecăruia. După cum s-a văzut, istoria, cea promovată pînă acum, ne polarizează. Poate că ar trebui găsite și acele narative, și fără îndoială că acestea există, care să normalizeze relația. Discursul istoric ar putea folosi persoana a treia plural și în termeni pozitivi. De ambele părți.

În acest context, încremenirea în paradigma modernă nu face decît să ducă la indiferență sau dezinteres din partea tinerilor ma-

ghiari, atît în ce privește discursul de legitimare al UDMR, cît și eforturile acesteia de reconectare la trecutul comunitar și, prin aceasta, de integrare a „tinerilor de azi" în comunitatea maghiară din Transilvania în general. Atenția aproape exagerată (ca un soi de iluminism renăscut) acordată bărbaților(!) de stat, poeților naționali sau altor personaje istorice în problema redistribuției și restructurării spațiilor urbane, pentru a reveni la subiectul în discuție, trădează de fapt similitudini de fond cu mentalitatea acelor majoritari care constituie deseori, pe bună dreptate, ținta criticilor venite din partea minorității maghiare. Astfel de moduri de abordare nu fac decît să mențină caracterul de joc cu sumă nulă (și) în problema redistribuirii simbolurilor în spațiile urbane.

*

Ca exemplu final am ales Tîrgu-Mureșul, fiindu-mi mai familiar. Imaginea sa din trecutul nu foarte îndepărtat, de oraș cochet sau al florilor, este oarecum umbrită azi de formule precum „conflict interetnic" sau „plăcuțe bilingve". Pe bună dreptate, ar spune un om deschis la minte sau neimplicat emoțional. Există, firesc, și părți bune, exemplul cel mai la îndemînă și mai actual de tîrgumureșean „tipic", aproape „banal" – prin comportament și mentalitate – pentru concitadinii săi fiind actualul antrenor al naționalei de fotbal a României, Laci *Bölöni* (el rămîne un exemplu pozitiv, indiferent de ce ne vor aduce rezultatele meciurilor viitoare cu Ungaria).

Toate denumirile pe care localitatea le-a avut pînă acum, de la vechiul *Novum Forum Sycolorum* pînă la cele de azi – *Tîrgu Mureș, Marosvásárhely* sau *Neumarkt*, au inclus referința la caracterul său de *tîrg*. Prin activitate și dimensiuni. Aceasta, pînă în ultimele decenii, cînd politica de colonizare a regimului Ceaușescu a început să prindă contur. Din 1956 pînă în 1977 populația orașului practic s-a dublat (pentru evoluția demografică a orașului vezi cele două tabele). Odată cu această creștere rapidă a populației s-a modificat și structura etnică și confesională a sa. Artificial. Pentru că orașele, așa cum o arată studiile teoreticienilor, nu cresc și nu se dezvoltă aleator, ci ca răspuns la avantajele pe care le oferă mediul geografic, social, economic sau financiar. Or, într-un sistem, cum a fost cel al partidului unic, în care controlul de la centru era cuvînt de ordine, nu putem vorbi de evoluții naturale, rezultate în urma evoluției prealabile a diferitelor condiții locale.

Astfel, delimitările în spațiul urban tîrgumureșean a acestor două decenii nu s-au făcut involuntar, prin dezvoltare istorică, ci planificat, urmărindu-se modificarea lui după concepția vremii. Divizarea populației locale, existența mai mult paralelă decît convergentă a celor două comunități – cea română și cea maghiară – se reflectă și în spațiul urban al orașului.[8] Diferențierea există așadar nu numai în ce privește comerțul sau sfera politică, dar și în privința *pattern*-urilor urbane și a proiectării identității în spațiul urban. Orice oraș poate fi reprezentat printr-o hartă cu arii care au caracteristici sociale distincte și contrastante. În cazul Tîrgu Mureșului, aceste arii sînt deseori delimitate etnic. În timp ce comunitatea maghiară încearcă să mențină *status quo*-ul local, atît cît s-a mai păstrat el, încercînd să refacă imaginea unui oraș aparținînd cîndva Transilvaniei istorice, comunitatea română apelează la simbolurile naționale generale, manifestînd *pattern*-uri caracteristice mai curînd primelor generații de imigranți ajunse în țările dezvoltate. Diferă deci, doar forma nostalgiilor, nu și tendința de a vedea prezentul prin prisma acestora.

Într-o eră în care computerele ridiculizează memoria, clonarea sau simularea ei prin diferite forme fizice – palpabile, vizibile – în spațiul public tîrgumureșean, indică existența unei similitudini în eludarea soluțiilor pentru apropierea între cele două părți. Competiția în această *societate fifty-fifty* (raportul dintre români și maghiari fiind în prezent de aproximativ 50-50%) nu se arată deloc a fi „o variantă ajutătoare", ca să citez din vocabularul unui joc de televiziune în vogă, ci ia forma unui conflict virtual sau subteran, cooperarea rămînînd încă o formă colaterală a relațiilor sociale. Într-un cuvînt, ambele comunități percepîndu-se reciproc ca surse de frustrare și agresare[9], se refugiază în amintirea unui trecut în care condiția lor era majoritară sau altfel spus confortabilă: maghiarii în istoria locală, românii în cea națională. Aparent, Tîrgu Mureșul este perceput în prezent tot mai puțin ca fiind al celor care-l locuiesc. La nivelul strict al identificării, maghiarii trăiesc sentimentul că orașul nu *mai* e al lor, iar românii că *încă* nu e al lor.

Paleta trăsăturilor arhitecturale a unui oraș și a ariilor sale este expresia luptei și a conflictului dintre diferitele grupuri ale societății.[10] Cu alte cuvinte, mediul urban reprezintă manifestări simbolice și spațiale ale forțelor sociale aflate în competiție. În plan concret, al restructurării spațiului urban, politica locală și reverberațiile istorice merg mînă în mînă. *Lifting*-urile memoriei colective (așa cum aminteam la început: biserici, nume de străzi, statui, plăci comemorative etc.) au în Tîrgu Mureș o dinamică cu totul aparte. Escaladarea după 1989 a acestui hei-rup comunitar[11] are particularitățile ei. De exemplu, ridicarea unei statui fiind condiționată tacit de acordul „părții adverse", în sensul că aceasta primește asigurări că va putea și ea construi la rîndul ei o altă statuie (chiar dacă e vorba de personaje cu rezonanță locală și politică atît de diferite precum mareșalul *Antonescu* și fostul primar al orașului *Bernády*).

Departe de a mai fi seducătoare, estetica urbană a Tîrgu Mureșului capătă azi forme care în loc să atragă trecătorul, mai mult îl pun în dilemă. Acesta nu va găsi aici sculpturi reprezentînd muze sau sfinți, fîntîni arteziene sau forme de artă abstractă; nici măcar statui ale personajelor pitorești – marii anonimi – care au dat cîndva farmec locului. Va găsi în schimb statuia ostașului necunoscut, a poeților mai mult sau mai puțin romantici sau a eroilor din manualele de istorie deloc alternative. Prea puțin simț al proporției, prea mult monumentalism. (Poate că mesajul arhitecturii – neromanțate identitar – de dinaintea celui de al doilea război mondial, comparativ cu al aceleia din perioada comunistă este tocmai că arhitecții din prima jumătate a secolului știau măcar unde ne aflăm, cine sîntem și care ne sînt limitele în context continental – vezi dimensiunile Castelului Peleș, cu tot neo-barocul lui, față de Palatul Poporului sau viitoarea Catedrală a Neamului).

Trasarea în ultimele decenii a demarcațiilor teritoriale simbolice face ca Tîrgu Mureșul să aibă azi două centre, două *axis mundi*. Nu unul cultural-istoric și unul financiar-bancar, cum se întîmplă în alte părți, ci două spații rezultate ale aceleași diferențieri comunitare. Pe de o parte, un centru „maghiar" – Piața *Petőfi* (locul în care revoluționarul maghiar a vorbit localnicilor la vremea respectivă) –, dominată de statuia celui care a dat personalitate orașului, fostul primar *Bernády* György, un perimetru în care sînt cuprinse printre altele statuia lui *Borsos* Tamás, cetatea medievală, clădirile aparținînd bisericilor reformate și romano-catolice. De cealaltă parte, centrul „românesc", cu statuile lui Nicolae *Bălcescu* și a fostului primar al orașului, Aurel *Dandea*, cuprinzînd clădirea Bisericii greco-catolice, Hotelul Grand, clădirea actualei Primării (în stil brîncovenesc), plus cîteva clădiri construite în anii '80. Fiind încă „nefinisat", acest spațiu este mai ecletic, mai puțin unitar față de centrul „maghiar". Zona intermediară între aceste două spații o constituie centrul propriu-zis, cel istoric al orașului (în prezent Piața Trandafirilor). Cu o alee (cîndva principalul loc de desfășurare a tîrgurilor) avînd de ambele părți clădiri de epocă sau de dată mai recentă, piața lasă impresia unei relative diversități arhitecturale – caracteristică orașului prin deschiderea pe care a arătat-o de-a lungul timpului la diferitele curente și stiluri arhitectonice. Caracterul arhitectural mixt, etnic vorbind, al acestui spațiu ne oferă un tablou excelent al eforturilor dintr-o perioadă sau alta de a impune o anumită linie. „Pilonii" săi îi constituie însă clădirile Palatului Culturii, cea a actualei Prefecturi (construite la începutul secolului trecut) și a Bisericii Romano-Catolice, respectiv Catedrala Ortodoxă (construită în 1928) și Teatrul Național (construit *în anii șaptezeci* pe locul fostei biserici franciscane). Tot acest ansamblu este completat de statuile lui Avram *Iancu*, cea a ostașului necunoscut (ridicate în perioada comunistă) și a Lupoaicei cu Romulus și Remus (amplasată după 1989).

Istoria acestei dinamici a implanturilor sau transplanturilor arhitecturale în centrul istoric al Tîrgu-Mureșului este mai veche, corespunzătoare diferitelor epoci. În trecut, acest perimetru a mai avut și alte statui (*Kossuth*, generalului *Bem*, *Stalin*), fîntîni arteziene sau cîntătoare, cum a fost cea a lui *Bodor* Péter (o adevărată bijuterie inginerească, reprodusă azi, iată, pe Insula Margareta din Budapesta), porți secuiești ș.a. Metamorfoza numelor pe care le-au purtat numai străzile riverane acestor piețe este și ea la fel de elocventă. De la mai vechile denumiri *Kossuth* Lajos, Iancu *de Hunedoara* sau *Rákóczi* Ferenc (actualele străzi Călărașilor, Mihai Viteazul respectiv Avram Iancu), trecînd prin al doilea război mondial (Piața *Hitler*, actuală *Bolyai*), pînă la perioada de dinainte de 1989 (str. *Lenin*, actualmente a Revoluției). Și n-am amintit nimic de abundența de steaguri tricolore, de faimosul război al plăcuțelor bilingve ș.a. Probabil că nici nu e nevoie...

Note

1 Irina *Livezeanu: Cultură și naționalism în România Mare. 1918-1930.* București, Humanitas, p. 205, 1998.
La alt nivel, competiția dintre diferitele specii de pești, insecte sau alte organisme dintr-un lac natural se încheie cu ocuparea spațiul central de către specia mai puternică, aceasta obligîndu-le pe celelalte să trăiască marginal. Distribuția aceasta rămîne neschimbată atîta timp cît o altă specie, mai puternică, nu pune din nou stăpînire pe spațiul central.

2 Matei *Dogan* și Dominique *Pellasy*: *Cum să comparăm națiunile*. București, Alternative, 1993.

3 Manuel *Castells*: *The City and the Grass Roots: A Cross-cultural Theory of Urban Social Movements*. London, Edward Arnold, 1983.

4 Edward T. *Hall: The Hidden Dimension*. New York, Anchor Books, 1966.

5 Sabin *Manuilă:* „Aspects démographiques de la Transylvanie." *La Transylvanie*. Din Irina Livezeanu (*op. cit.*), 1938.

6 Palatul Belvedere fiind locul în care s-a semnat în 1940 Tratatul/Dictatul de la Viena.

7 Peter L. *Berger* și Thomas *Luckmann*: *Construirea socială a realității*. București, Univers, 1999.

8 Credcă se cuvine făcută precizarea că formula de „spațiu urban" este în acest caz oarecum improprie și în consecință folosirea ei presupune o oarecare reținere, dacă ne gîndim la sensurile pe care le dă acestui concept literartura de specialitate, care a avut ca puncte de plecare urbanitatea și stilul de viață urban al unor așezări precum Chicago, Londra sau New Delhi, față de care Tîrgu Mureșul, și întreg urbanul românesc, reprezintă cel mult un spațiu... orășenesc. În fond, e și greu să definești spațiile urbane din România de azi în termenii consacrați ai antropologiei sau sociologiei urbane. *Dezvoltarea urbană din perioada regimului comunist, în toate țările foste membre C.A.E.R, prin planificarea centralizată, desființarea proprietății private, reducerea societății la componenta familială și nu la cea individuală etc., a ajuns să fie tratată de specialiștii occidentali ca subiect aparte al acestei tematici. Cărțile de specialitate ale autorilor occidentali, prin această dualitate Est/Vest a factorilor de dezvoltare urbană – comunitate/individ, stat/privat, central/subsidiar, egalitarianism/diversitate etc. – acordînd capitole separate urbanului din fostele state comuniste.*

9 *Bodó, Cosmeanu, Mátéffy* și *Mărginean: Alter/Ego tîrgumureșean*, în *Altera nr.* 1/1995 p. 77-96.

10 Castells, *op. cit.*

11 Din 1989 pînă azi în Tîrgu Mureș s-au realizat, cu tot cu cele neterminate, cel puțin 7-8 statui și cam tot atîtea biserici.

1967; Tîrgu Mureș, traducător, Grupul de Monitorizare și Analize, Tîrgu Mureș, președinte; *Antinosztalgia: magyarok a román nyilvánosságban, Limes*, 2001, Tatabánya.

Anul*	Total	Români	Maghiari	Germani	Altele (total)	Evrei, Idiș	Romi	Ucrainieni	Sîrbi	Slovaci
1850	7855	472	6488	241	654	202	285	-	-	-
1880	12883	677	11370	524	312	-	144	-	4	11
1890	14212	669	12785	442	316	-	436	-	5	19
1900	19522	1864	16705	686	267	-	-	-	2	72
1910	25517	1717	22790	606	404	-	-	2	17	32
1920	30988	3947	23178	446	3417	3246	-	-	-	-
1930	38517	9795	22387	632	5703	4828	400	55	18	36
1941	44933	1756	42087	378	712	514	114	7	6	11
1948	47043	11007	34943	72	1021	762	-	-	-	-
1956	65194	14623	48077	263	2231	1843	208	4	11	13
1966	80912	22254	57144	436	1078	769	129	7	9	17
1977	127783	44491	81234	773	1285	514	604	10	9	9
1992	161216	74549	83239	554	2874	155	2597	14	5	6

Anul	Total	Ortodocși	Gr. catolici	Rom. catolici	Reform.	Evangh.	Unitar.	Izraeliți	Altele (total)	Bapt.	Pentic.	Advent.
1850	7855	38	432	2051	4893	175	64	202	-	-	-	-
1857	9263	60	396	3068	5205	203	94	236	1	-	-	-
1869	12678	157	636	3752	6864	263	219	773	14	-	-	-
1880	12883	197	621	3757	6784	335	304	847	38	-	-	-
1890	14212	172	741	4002	7530	391	346	1024	6	-	-	-
1900	19522	1033	1352	5532	8915	556	470	1658	6	-	-	-
1910	25517	761	2222	7220	11282	604	667	2755	6	-	-	-
1930	38517	4501	5286	8029	13534	690	1024	5193	260	39	-	82
1941	44933	838	2433	13127	20122	779	1837	5693	104	43	-	-
1992	161216	68156	4822	24643	53483	559	4508	154	4891	350	885	888

* Din *Varga* E. Árpád (1998) *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája (Kovászna, Hargita és Maros megye). Népszámlálási adatok 1850-1992 között. [Statistica structurii etnice și confesionale a Transilvaniei (Covasna, Harghita și Mureș). Datele recensămintelor dintre anii 1850-1992)]* M. Ciuc, Pro Print, 1998.

Istoria unei provincii a Europei

Cronologia Europei Centrale (1848-1989) este cartea pe care o consider o istorie a „provinciei" Europa Centrală. Face parte din programul editorial al Fundației „A Treia Europă" din Timișoara, coordonatorii colecției fiind Adriana *Babeți* și Cornel *Ungureanu*. Volumul, apărut în acest an la Editura Polirom, este coordonat de istoricii Nicolae *Bocșan* și Valeriu *Leu*, dar îi are ca autori și pe Stelian *Mândruț*, Radu *Mârza* și Rudolf *Graf*. A fost lansată recent la Oradea. În 8 și 9 mai mentorii grupului A Treia Europă și Silviu *Lupescu*, editorul lor, au fost invitați la Filologia orădeană de Ion *Simuț* (critic literar, prof. univ., prodecan). Am fost părtași la patru conferințe deosebit de interesante, pe teme istorice și literare – de exemplu despre Balcani ca alteritate a Europei Centrale sau despre romanul Europei Centrale – și la tot atîtea lansări de carte. Pe standuri au mai fost nu mai puțin de zece cărți dedicate aceluiași subiect – dintre autori îi amintesc pe Michael *Pollak*, Jacques *Le Rider*, Tony *Judt*, Carl *Schorske*, William M. *Johnston*.

Cronologia este de fapt o punere laolaltă a evenimentelor din Austria, Ungaria, Cehia, Slovacia, Iugoslavia, Polonia, Italia și România. În primul rînd sînt consemnate evenimentele politice, dar și date referitoare la Bisericile din acest spațiu, la instituțiile care se înființau, la legislație, descoperiri în științe și, mai puțin, de natură culturală. Informația este concentrată pe ani, luni și zile, astfel încît avem pe aceeași pagină oglinda unui spațiu întins și în continuă mișcare. Istoria însăși a Europei Centrale este destul de dinamică: popoarele de aici sînt mereu în clocot, se schimbă adesea granițele, populațiile își schimbă de tot atîtea ori statutul, se bat și se împacă, își aduc aminte și uită. Dar ceea ce putem observa în primul rînd este sincronismul. Spiritul vremii se manifestă și se simte concomitent în toate spațiile. Marile evenimente sînt pregătite ideologic și prin mișcări politice, încît se poate calcula durata acestor determinări pînă la deznodămîntul inevitabil. Cartea permite atît o lectură comună, de informare, cît și analize pe diverse etaje. Foarte pregnant apar mișcările de la 1848, constituirea identităților naționale, extremismele și sovietizarea de după 1945. Social-democrația se infiltrează pas cu pas, în timp ce unele tendințe hegemonice fac pași înainte și înapoi. Partea de stabilitate aparține, însă, Instituției și de aici am avea ceva de învățat.

Europa Centrală este partea dintre Occident și Orient. Este, în același timp, centru și provincie după cum popoarele din acest spațiu recunosc un centru sau se consideră ele însele un centru (suficient). Dar a fi o provincie a Europei nu înseamnă, aici, o judecată de valoare. Înseamnă mai ales că Europa este construită policentric, regional. Disputa politică dintre centru și provincie s-a făcut simțită în Imperiu. Dar rolul împărăției în modernizarea și emanciparea provinciei, în crearea unui model urban este de asemenea evident. Preocuparea pentru interculturalitate – concludentă fiind aici construcția Banatului – este, iar, un exemplu pentru Europa de mîine. În Banat se vorbesc cca 24 de limbi și coexistă cel puțin zece culte. Europa Centrală este, însă, doar un spațiu cultural. Nu a deținut puterea politică sau economică sau militară în Europa, iar popoarele de aici s-au angrenat în conflictele celor mai mari jinduind la un alt statut.

Ungaria apare ca un adevărat personaj în Europa Centrală. La 1848 și după dualism maghiarii joacă mereu o carte orgolioasă cu mijloace care ating adesea subversivitatea. Faptele consemnate în această cronologie mă conduc la ideea că, fără orgoliile maghiare, fără teama pe care au imprimat-o vecinilor, Imperiul ar fi rămas pînă astăzi o federație modernă, o Germanie mai mare, mai frumoasă, mai diversă, și nu doar „ultima utopie a modernității" (Vladimir *Tismăneanu*). Poate acum nici nu se punea atît de acut și de romantic problema etnicității. Etnicitatea rămîne o problemă pentru că ea se judecă în continuare în termenii politici și corelativ la determinarea spațiului și nu ca un concept cultural cum devine cu voia sau fără voia noastră.

Am fost întrebat dacă au fost formulate ceva previziuni la colocviul de la Oradea. De genul: dacă se urmărește o astfel de regionalizare a Europei. A Treia Europă nu este un grup de propagandiști, ci de cercetători. Pentru ei, Europa nu are granițe. Nici vechi, nici noi. Preocuparea lor este culturală, academică. E un veritabil gest de patriotism a duce granițele culturii noastre cît mai departe, a-i studia relațiile, deși, dacă mă gîndesc la literatură, parcă *Slavici* și *Rebreanu* erau mai apropiați de ce se scria în Vestul nostru imediat decît sîntem noi astăzi. Dacă, însă, pățitul grup se ferește să discute din perspectivă politică, *Cronologia,* prin înlănțuirea determinațiilor despre care am amintit, ne spune un lucru foarte simplu: din momentul în care o anume idee se generalizează în întreg spațiul, trece foarte puțin pînă la înfăptuirea ei. **(Traian Ştef)**

Provincia și centrul literaților

Steaua (an. LII, nr. 1, a.c.) dedică prima sa anchetă din acest an temei *Centru versus provincie*. În editorialul său, poetul Adrian *Popescu*, noul redactor-șef al publicației, vituperează împotriva a ceea ce numește „o demitizare sistematică a centrului, a prestigiului său". Opinia lui este că „Nu poți să te cantonezi în orgolii provinciale, fără a deveni ridicol în acest început de mileniu al Internetului și al dialogului planetar. Nu poți, suficient și autarhic, să faci din provincia ta, fie că se numește Transilvania, sau Banat, o țară în țară". Publicistul nu ignoră, desigur, faptul că nu din orgoliu provincial există destule sate din România momentului care s-au debranșat de la rețeaua de curent electric. La fel, accesul la Internet și la dialogul planetar e încă împiedicat în multe școli rurale de absența unui fir telefonic. Autarhici sînt oamenii din aceste locuri mai mult de nevoie, decît de voie. Poate că o mai bună redistribuire a impozitelor dinspre centru în teritoriu ar înlătura cîte ceva din „orgoliul autarhic" al provinciei, nu?

La anchetă răspund nume literare de rezonanță ale Clujului: Adrian *Marino*, Ioana *Bot*, Monica *Gheț*, Ovidiu *Pecican*, Mihaela *Ursa*, Ion *Vădan*, Ioan *Mușlea* și Ion *Pop*. Din afara metropolei transilvane vin doar rîndurile lui Lucian *Vasiliu*, de parcă provincia țării s-ar limita la Ardeal. Se formulează opinii demne de tot interesul. „Policentrismul tinde... să devină o realitate" (A. Marino). „Graba cu care mi s-a întîmplat, uneori, să fiu catalogată drept provincială de confrați (pentru care, oricine trebuie să treacă prin Gara de Nord spre a vorbi cu ei, le este automat inferior sau străin), toate aceste detalii ale «relațiilor de breaslă» mi-au vorbit cu grăbire mie, ardelencei, despre problemele lor, ale interlocutorilor mei, care nu sînt și ale mele" (Ioana Bot). „Centrul și provincia și-au aruncat în aer granițele artificiale" (Lucian Vasiliu). „... O descentralizare a lobby-ului cultural nu e lipsită de tensiuni, percepute dramatic de unii precum și de alții. Bucureștiul nu renunță ușor la supremația deținută timp de cîteva decenii" (Monica Gheț). „... Trebuie spus că provincia și centrul nu numai că își păstrează statutul cu maximă claritate, dar sînt angajate într-o relație conflictuală" (Mihaela Ursa). „Provincia poate fi înăuntrul ori în afara centrului..." (Ion Vădan). „O invitație îndrăzneață – din păcate prea puțin cunoscută – constituie apariția publicației intitulate (culmea!) «Provincia», care indică o deschidere promițătoare înspre un dialog real între maghiari, români și sași" (Ioan Mușlea). „În momentul de față, pot doar constata, alături de existența unui evident dezechilibru între «centru» și «provincie», și încercări... ale acesteia din urmă, de a ieși cu un anume curaj în avanscenă. Repet însă că factorul decisiv în această relație mi se pare descentralizarea în bunul înțeles al cuvîntului, renunțarea la miile de aprobări «de sus» a cutărei sau cutărei manifestări culturale ori achiziții pentru dotări tehnice în domeniu etc. – lucruri depinzînd, poate în primul rînd, de excesiva centralizare financiară, cu birocrația ei greoaie, sufocantă. (Un exemplu de mic «centralism» excesiv și păgubitor este, dacă mi se îngăduie s-o spun tocmai aici, chiar obligarea revistei «Steaua» de a-și trimite materialele spre afi culese la București, de unde se întorc tipărite, cum am constatat în calitatea mea de colaborator și de cititor fidel al ei, cu grave greșeli și omisiuni, evidente uneori chiar pe coperta unor numere; ca să nu mai vorbesc despre întîrzierea, din această cauză, a unor apariții)" (Ion Pop).

Salutăm noul început al revistei clujene, care atacă – iată! – cu prospețime și curaj teme nu tocmai plăcute oricui. Că doar nu vor fi rămas clujenii aproape singuri în fața acestei anchete numai fiindcă scriitorilor „de la centru" le-a fost lene să răspundă... **(O. P.)**

Știri timișorene

O serie de publicații aparținînd unor universități de prestigiu din provincie nu își găsesc reflectarea minimă în paginile culturale centrale. În general, aceste reviste au o circulație restrînsă, circumscrisă unor cercuri de specialiști cu toate că merită un ecou și o difuzare mult mai largă, cel puțin prin interesul unor articole, dezbateri, propuneri, sechele, stereotipii, încremeniri în proiect sau îndrăzneli ideatice care (toate, *helas!,* la fel) suferă de anonimat.

Iată, spre exemplu, *Studii de istorie a Banatului*, (XXI-XXII, 1997-1998) anuar editat de Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Filosofie și Istorie. Să remarcăm, înainte de toate, aspectul grafic și tipografic stereotip care marchează (din păcate, negativ) multe dintre aparițiile de acest fel. E de spus și despre diferența de ritm a apariției editării (anul 2000 pentru '97-'98) care se regăsește în mai toate aparițiile de acest fel. Acest lucru arată că respectivele colective de redacție se confruntă cu greutăți financiare pe lîngă cele de strictă organizare redacțională (în special legate de termenele de predare a materialelor). E de arătat că există în publicațiile occidentale universitare, și nu numai, o anume eleganță grafică sobră, de tradiție, la care se adaugă impecabilitatea redactării și a tehnoredactării, calitatea, uneori excepțională, a hîrtiei, care, toate, dau distincție și personalitate respectivelor apariții.

Conținutul revistei amintite este, cu toate acestea, consistent și variat. Să pomenim mai întîi studiile de arheologie semnate de Doina *Benea*, Mihai *Mafteiu*, Ion *Ionescu*, Călin *Timoc* sau Marius *Grec*, Mircea *Mare* sau Simona *Regep*. Interesante pentru abordările cultural-politice în care s-a angajat programatic revista *Provincia,* și care ar putea alimenta dezbateri ale identităților regionale, sînt articole și comunicări despre arta barocă bănățeană și despre evoluțiile ei pînă azi semnate de Mihaela *Vlăsceanu* și Adriana *Buzilă*. Victor *Neumann* cercetează cultura regiunii la începutul evului modern printr-o micromonografie a ziarului *Temeswarer Nachrichten*, Marlen *Negrescu* inventariază cîteva Repere legislative privind administrația comitatului Timiș la sfîrșitul secolului al XIX-lea, Ioan *Munteanu* scrie despre concepțiile progresiste în activitatea politică a lui Alexandru *Mocioni*.

Relațiile româno-iugoslave în domeniul învățămîntului, cercetate de Vasile *Râmneanțu*, arată că, în Banat, acestea nu au fost nicidecum idilice, așa cum pare înclinată opinia publică să creadă. Este și acesta un stereotip printre multe altele care își așteaptă o abordare diferită.

În ceea ce privește raporturile Banatului cu iluminismul din vremea împărătesei Maria *Tereza*, Victor Neumann, în micro-monografia mai sus pomenită, oferă succint o perspectivă asupra începuturilor presei timișorene de limbă germană ca expresie a unor inițiative locale – ecou al unora prezente în marile orașe ale imperiului.

Importanța apariției revistei stă în „vechimea, conținutul informațiilor, ideile profesate, interesul pentru trecut și pentru emanciparea populațiilor regiunii". Detaliile oferite sînt, prin ele însele, interesante pentru ilustrarea unei istorii a emancipării culturale conforme cu ideologia veacului și susținută chiar de autoritățile imperiale: „Ca urmare a recomandărilor făcute împărătesei Maria Tereza și a propunerilor lui *Iosif al II-lea* făcute în anul 1768 privind înființarea unei tipografii în limba germană și a uneia în limbile română și sîrbă, Mathäus Joseph Heimerl a pus bazele primei instituții de acest gen din Banat, tipărind totodată și prima publicație regională intitulată *Temeswarer nachrichten*. Ziarul a apărut la 18 aprilie 1771 ca urmare a proiectului lui Mathäus *Heimerl* și a bunăvoinței contelui *Clary und Altringen*, președintele administrației orașului Timișoara, guvernatorul Banatului. Fusese preluat modelul oferit de ziarele din Viena, Bratislava, Pesta" (*Studii de istorie a Banatului*, p. 121).

Victor Neumann prezintă, printre altele, și un articol publicat de J. J. *Ehrler* din raportul său menit să ofere soluții *„pentru elaborarea programului de reforme administrative preconizat de curtea vieneză"*; acest raport, împreună cu scrierile lui Fr. *Grisellini*, se vor constitui într-un început interesant al scrierilor istorice despre Banat. Paginile lui Ehrler merită, de altfel, să fie analizate și astăzi. Se află acolo idei și sugestii ale unei politici reformatoare care a reușit să iasă din dilema politicii actuale de la noi, care nu poate pune laolaltă vorba cu fapta, intențiile cu împlinirea lor. **(D. V.)**

Abonamente

Prețul unui abonament intern este de 5000 lei pe o lună și 13000 lei pe 3 luni. Cei interesați sînt rugați să achite la sediul redacției (3400 Cluj-Napoca, str. Țebei nr. 21) sau să expedieze prin mandat poștal suma corespunzătoare pe adresa: **Fundația CRDE - Revista Provincia**, cont nr. 264100078588, Banca ABN AMRO BANK (România), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70).

Prețul unui abonament extern este de 6 USD pe 3 luni. Cititorii din străinătate se pot abona la revista Provincia achitînd la sediul redacției costul abonamentului sau depunîndu-l în contul nr. 264100078588 USD deschis la Banca ABN AMRO BANK (România), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70, COD SWIFT ABNAROBU).

PROVINCIA, ediția în limba română

EDITOR: Fundatia Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturala
COLEGIUL DE REDACTIE: Ágoston Hugó, Bakk Miklós, Mircea Boari, Al. Cistelecan (coordonator), Marius Cosmeanu, Caius Dobrescu, Sabina Fati, Marius Lazar, Molnár Gusztáv (coordonator), Ovidiu Pecican, Traian Stef, Szokoly Elek, Daniel Vighi; **SECRETAR DE REDACTIE**: Ovidiu Pecican; **ADMINISTRATIE**: Ádám Gábor; **REDACTOR ARTISTIC**: Alexandru Antik; **TEHNOREDACTOR:** Szabó Gyula; **CORECTURA:** Georgeta Moarcas. **ISSN:** 1582-3946
Adresa: 3400 Cluj-Napoca, str. Tebei nr. 21; tel.: 064-420490, fax: 064-420470; e-mail: provincia@edrc.osf.ro; web: www.provincia.ro
Toate drepturile rezervate. Stocarea electronica, reproducerea totala sau partiala precum si comercializarea revistei se poate face numai cu acordul scris al editorului.
Anul I al revistei a aparut ca supliment al cotidienelor *Ziua de Ardeal* (editia româna) si *Krónika* (editia maghiara).